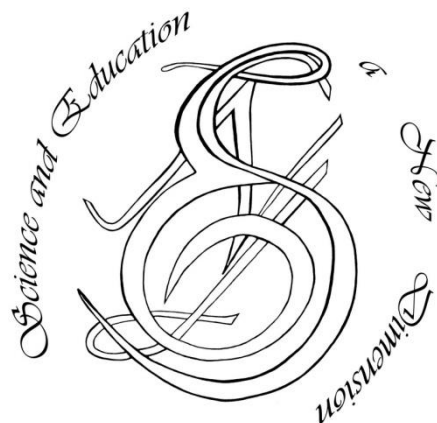

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PEDAGOGY
AND
PSYCHOLOGY

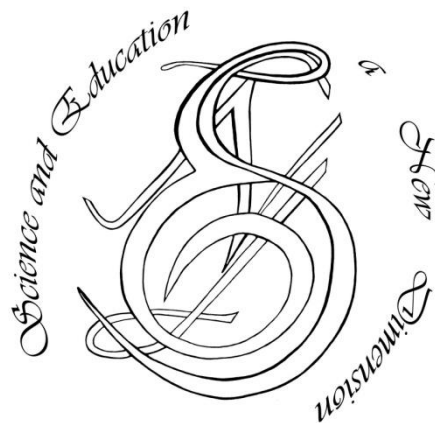
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

V(55), Issue 127, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Pedagogy and Psychology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:
Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

PEDAGOGY	7
Модель формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами артпедагогіки <i>О. В. Альмерот</i>	7
Застосування найбільш ефективних інновацій в практиці викладання англійської мови на сучасному етапі в системі професійної підготовки студентів <i>С. М. Ефендієва</i>	12
Ефективність використання технічних засобів навчання та інформаційних технологій в оптимізації процесу навчання дисципліни «Біофізика з фізичними методами аналізу» <i>З. Я. Федорович</i>	16
Французька модель професійного становлення учителів філологічних спеціальностей <i>І. А. Кононенко</i>	20
Лінгвометодична модель навчання науковому письмовому стилю мовлення іноземних громадян на заняттях української мови <i>С. В. Лазаренко</i>	24
Формирование тьюторской позиции у будущих учителей в процессе профессионально-педагогической подготовки в вузе <i>Р. А. Мардоян</i>	27
Розвиток самоосвітньої компетентності учнів в інформаційно – освітньому середовищі бібліотеки професійного навчального закладу <i>І. А. Мося'</i>	31
Green chemistry education: a strategy for environmental control and sustainability <i>Omiko Akani</i>	36
Independent work of the first year students of foreing departments of Ukrainian universities with the aim of forming their grammatical skills while learning the course “Practice of oral and written speech” in the conditions of blended learning <i>I. V. Shevchenko, O. M. Kordyuk</i>	41
Експертне оцінювання педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки <i>М. О. Волошенко</i>	45
The Role of Innovative Technologies in Training Future Teachers of Language and Literature <i>S. M. Yatsyna</i>	48
Training Foreign Language Teachers in Ukraine: Challenges and Objectives <i>N. G. Yesypenko</i>	52
PSYCHOLOGY	56
Комплектування бойових обслуг військових операторів радіолокаційних станцій за принципом їх психологічної сумісності <i>А. П. Дебренюк</i>	56

Psychological research analysis of forming conditions and individual life plan formation during youth period <i>M. Hladkevych</i>	60
Coping-strategies and self-esteem <i>I. V. Danyliuk, I. V. Kozyska, O. I. Morozova-Larina</i>	63
Modern Principles of Social Phenomena Institutionalization <i>L. P. Lyuta</i>	66

PEDAGOGY

Модель формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами артпедагогіки

О. В. Альмерот

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, м. Глухів, Україна

Paper received 02.04.17; Accepted for publication 10.04.17.

Анотація. У статті розкрито поняття «модель», визначено модель формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами артпедагогіки як спільна діяльність викладача і студента. Пропонована модель є сукупністю мети, завдань, змісту, методів, форм, принципів і засобів, що планомірно застосовуються для отримання сформованості результату: сформованість рівнів комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки шляхом підвищення відповідних рівнів ефективності освітнього процесу за рахунок застосування засобів артпедагогіки.

Ключові слова: комунікативна компетентність, артпедагогіка, структурно-функціональна модель, майбутні вчителі початкової школи.

Вступ. Стрімкий інформаційний розвиток в суспільстві зумовлює актуальність моделювання в педагогіці, що набуває поширення в педагогічних дослідженнях протягом останнього десятиліття. Названий феномен використовується як засіб для системного розгляду складних наукових аспектів. Одні й ті ж явища, відображаючи розв'язання певної задачі, можуть мати багато різних видів моделей, які в свою чергу є джерелом інформації й потенційних знань, закладених у них. Це свідчить про багатоаспектність зазначеної категорії. Інтерес педагогічної науки до вивчення моделей зумовлений тим, що модель є найважливішим елементом будь-якої теорії.

Короткий огляд публікацій за темою. У науковій літературі існують різні тлумачення дефініції «модель». Для глибшого розуміння звернімося до лексикографічних джерел. Деякі автори трактують «модель» – зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник чогось [3; 7; 9; 11]; тип, марка конструкції [3; 7]; зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта [3; 4], використовується для одержання нових знань про об'єкт [7]; уявний чи умовний (зображення, опис, схема тощо) образ якого-небудь об'єкта, процесу або явища, що використовується як його представник [3; 7]. Є й таке трактування: те, що є матеріалом, натурою для художнього зображення, відтворення [3; 11]; зразок, з якого знімається форма для відливання або відтворення в іншому матеріалі [3; 11]; конструкція, структура, зразок, за яким побудована певна одиниця мови з одиниць нижчого рівня; система математичних залежностей або програма, що відображає суттєві властивості об'єкта, процесу чи явища, що вивчаються [3].

За «Словником синонімів української мови» [9] «модель» семантизується як предмет, відтворений у зменшеному, іноді збільшеному / натуральному вигляді; взірць, зразок, копія, макет; стандарт (поведінки); муляж (натурального розміру зліпок із гіпсу, воску, парафіну тощо, який точно відтворює форму предмета); фантом (макет людського / тваринного тіла натурального розміру).

Зустрічається й така семантизація поняття «модель» (лат. *modulus* – міра, зразок) – об'єкт, який у певних умовах може замінити об'єкт-оригінал, відтворюючи певні властивості й характеристики оригіналу.

Відтворення здійснюється як у предметній (макет, пристрій, зразок), так і в знаковій формах (графік, схема, програма, теорія) [6]. Автори «Словника-довідника з педагогічної психології» подають таке тлумачення аналізованого терміну: «модель» (франц. *modele*, от лат. *modulus* – міра, зразок) – будь-який образ, аналог (уявний чи умовний: зображення, опис, схема, креслення, графік, план, карта тощо) будь-якого об'єкта, процесу або явища ("оригіналу" даної моделі), що використовується в якості його "замісника", "представника" [10].

Ураховуючи вище зазначене можемо зробити висновок, що модель, чи то її створення (моделювання), є невід'ємною частиною нашого життя і її створення є обов'язковою для багатьох наукових досліджень.

Мета статті. Визначення структурно-функціональної моделі формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами артпедагогіки.

Матеріали і методи. Матеріали: лексикографічні джерела, публікації із зазначеної тематики. Методи дослідження: системно-структурний аналіз, порівняння, систематизація.

Результати та їх обговорення. Порівняно з іншими галузями людського знання, моделювання у педагогіці має особливості, пов'язані зі складністю, постійною видозміною й типовістю педагогічних явищ, об'єктів та процесів. Фактично жодне педагогічне поняття не має такого визначення, у якому б відбивалися усі притаманні означуваному об'єкту чи процесу риси [5]. Ми приєднуємося до думки Є. Лодатко, який наголошує що дослідження педагогічних явищ (об'єктів і процесів) відбувається не безпосередньо, а через моделювання і в перебігу моделювання, що дозволяє виокремлювати з сукупності характеристик педагогічного явища поодинокі характеристики і досліджувати їх із застосуванням відомих чи спеціально розроблених методик [5]. Ми розуміємо *модель* як умовний зразок, структура, за яким побудовано певний об'єкт, що відтворює суттєві властивості процесу чи явища, які вивчаються. Слідом за Л. Бірюк вважаємо що «об'єктами дидактичного моделювання виступають природні і штучні системи, а суб'єктом – власне, сама людська свідомість. Модель навчального процесу – це еталонне уявлення про навчання студен-

тів, його конструювання в умовах конкретних освітньо-виховних закладів. Вона визначає цілі, основи організації і проведення навчального процесу» [1, с. 187].

У педагогічній науці модель пов'язана з найважливішими категоріями педагогіки: освіта, виховання, навчання. Проблеми розробки і впровадження педагогічних моделей в освітній процес присвячені науковій роботі вітчизняних та зарубіжних дослідників Т. Гордієнко, Б. Лихачова, Є. Лодатко, В. Монахова, К. Яресько й ін. В історії розвитку наук було створено значну кількість моделей комунікації, що є цікавими для нашого дослідження. Проблеми моделювання комунікативної компетентності приділено багато уваги видатними вченими: Chomsky, Taylor, Savignon, Н. Волковою, О. Семенюк, Ю. Вторніковою, О. Яшенковою, Є. Балабановою, Н. Базиляк й ін. У навчально-науковій літературі можна зустріти лінійні моделі комунікації К. Шеннона, Р. Якобсона, модель Г.-Д. Лассвелла, модель комунікації Ю. Лотмана, інтерактивні моделі й трансакційні моделі [2, 4, 8, 12].

Однак створення першої *комплексної моделі* комунікативної компетентності пов'язують з науковцями Michael Canale і Merrill Swain [13]. Запропонована модель складалася з чотирьох компонентів: 1) граматична компетентність – власне знання граматичних правил, правопису, вимови, словниковий запас, 2) соціолінгвістична компетентність – оволодіння соціокультурним кодом використання мови, тобто належне застосування лексики, ввічливість і стиль у тій чи іншій ситуації, 3) мовленнєва компетентність – вміння поєднувати мовні структури в різних видах зв'язних текстів (повідомлення, лекція, розповідь, політичні виступи, поезія тощо), 4) стратегічна компетентність – знання вербальних і невербальних комунікативних стратегій, що сприяють підвищенню ефективності комунікації та вивченню шляхів подолання труднощів, які можуть привести до зриву комунікації.

Ці ідеї знайшли своє продовження у роботах ряду зарубіжних вчених М. Celce-Murcia, Z. Dornyei, S. Thurrell, які доповнили дану модель організаційними, прагматичними і функціональними знаннями, розширивши розуміння вже існуючих компонентів. Дослідниці з Казахстану К. Туребаєва і С. Досжанова [14] представляють комунікативну компетентність вчителя формулою $TCC = CS + K + S$. Де TCC – комунікативна компетентність вчителів; CS – налаштування комунікативного зв'язку вчителя; K – знання комунікативної культури, в тому числі психолого-педагогічних закономірностей і механізмів комунікації, етики спілкування, теорії загальної та педагогічної комунікації; S – комунікативні навички педагога. Цікавими є погляди авторів на модель комунікативної компетентності вчителя, в якій виокремлюють рефлексивний, гностичний і процесуальний компоненти, включаючи в структуру моделі тенденції до саморозвитку, почуття гідності, життєву орієнтацію й соціально-психологічну адаптацію особистості.

Ураховуючи вище зазначене робимо висновок, що за історію розвитку педагогічної науки існувало чимало спроб дослідити комунікативні процеси та окреслити модель комунікативної компетентності. Однак, обґрунтування моделі формування комунікативної

компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами артпедагогіки не знайшло належного висвітлення в сучасній теорії й практиці професійної освіти.

Спираючись на роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників та зважаючи на специфіку нашого дослідження, нами визначається *модель формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами артпедагогіки* як модель спільної діяльності викладача і студента, що визначає сукупність мети, завдань, змісту, методів, форм, принципів і засобів, що планомірно застосовуються для отримання сформованості результату: відповідних рівнів комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки шляхом підвищення ефективності освітнього процесу за рахунок застосування засобів артпедагогіки.

Під час проектування моделі формування комунікативної компетентності ми враховували, що вона структурована за такими базовими блоками: цільовий, змістовий, організаційний, оцінювально-результативний.

Цільовий блок визначається соціальним замовленням суспільства і формулює *мету*, яка прогнозує у кінцевому результаті високий рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів і окреслює *завдання*: оволодіння системою комунікативних знань і мистецьким тезаурусом; вміння розуміти, інтерпретувати й емоційно комунікувати у перебігу оцінювання творів мистецтва та естетичних явищ на основі власних світоглядних уявлень, ціннісних орієнтацій; збагачення художньо-естетичного досвіду з метою самовдосконалення й розвитку комунікативних здібностей особистості; формування досвіду комунікативної діяльності.

Змістовий блок. У ході досліджуваної проблематики нами визначено, що процес формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами артпедагогіки буде здійснений ефективно за умови компетентісного, комунікативного, творчого та системного підходів.

Зміст передбачає врахування дидактичних та специфічних принципів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. У запропонованій моделі *принцип доступності* визначає зваженість змісту мовлення, врахування культурно-освітнього рівня адресата і його досвіду та забезпечується відповідними видами завдань; згідно з *принципом наочності* в процесі формування комунікативної компетентності застосовуються твори образотворчого, музичного мистецтва і твори синтетичного мистецтва; *принцип активності* базується на створенні умов для активізації розумової діяльності; *принцип проблемності* орієнтований на створення в процесі професійної підготовки проблемних ситуацій, які стимулюють мисленнєву активність і мотивують до навчання майбутніх фахівців. До специфічних принципів нами віднесено такі: *асоціативності* – полягає у стимулюванні спільних переживань і роздумів в адресата шляхом звернення до його емоційної та раціональної пам'яті; *сенсорності* – вирізняється широким використанням кольору, світла, звуку, малюнків, моделей під час комунікації; *експресивності* – виражається в емоційно напруженому мовленні, його емоційному підте-

ксті, міміці, жестах, поставі мовця. Ми цілком поділяємо думку О. Яшенкової [12] що ці принципи набувають найбільшої виразності у поєднанні з комунікативним ефектом візуального іміджу, першими фразами, аргументацією, шляхом викладу інформації, інтонацією та паузами, художньою виразністю тощо. Уважаємо доцільним використання принципу *емоційної насиченості навчально-виховного процесу* і принципу *спонукання до творчої діяльності*, а також принципу *діалогічності і художньої виразності*.

Змістовий блок включає *дидактичний зміст*, доповнений *артпедагогічним змістом*, складовими якого є музичне мистецтво, образотворче мистецтво і синтетичне мистецтво.

Організаційний блок ґрунтується на навчально-методичному інструментарії, засобах його реалізації і компонентах процесу формування комунікативної компетентності.

У запропонованій нами моделі закладено теоретичне та технологічне підґрунтя формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів: форми (лекції, семінарські та практичні заняття, педагогічна практика, спецкурс «Теоретичні і методичні засади використання артпедагогіки у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи»); методи (традиційні, активні, інтерактивні й продуктивні методи), педагогічні умови та етапи професійної підготовки.

На основі проведеного нами теоретичного аналізу наукових доробок зарубіжних та вітчизняних учених щодо розуміння феномену комунікативної компетентності ми дійшли висновку, що процес формування зазначеної компетентності включає такі компоненти: мотиваційно-цільовий, емоційно-почуттєвий, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивно-результативний. Схарактеризуємо кожен компонент.

Мотиваційно-цільовий компонент визначається нами як провідний чинник у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів та передбачає сформованість у студентів позитивного емоційно-оцінного ставлення до професії вчителя початкових класів; повагу до особистості кожного учня, розуміння його мовних потреб і бажань; здатність до комунікабельності, емпатії, рефлексії, стійкої професійної спрямованості; інтерес до використання нових технологій з метою оволодіння комунікативною компетентністю; прагнення до науково-педагогічного пошуку; готовність до самовдосконалення; потреба в розвитку креативного потенціалу особистості.

Емоційно-почуттєвий компонент тісно пов'язаний з мотиваційною складовою і виражений у високому рівні розвитку естетичних емоцій, впливу на чуттєву сферу людини, здатності особистості до переживання краси навколишньої дійсності й мистецтва зокрема, що безпосередньо впливає на комунікативні процеси.

Когнітивний компонент розглядається нами як володіння знаннями з педагогіки, психології, основ теорії комунікації, норм професійної етики; вільне володіння мистецькими категоріями, знаннями сучасних напрямів і тенденцій у педагогічній теорії й прак-

тиці, дидактичних закономірностей навчального процесу; структури, змісту і засобів навчання; основ компетентнісного й комунікативного підходів до опанування мовою у початковій школі; усвідомлення сили впливу мистецтва на самовдосконалення й професійне становлення особистості.

Комунікативно-діяльнісний компонент – здатність оперувати набутими мовними, літературними, психолого-педагогічними, методичними знаннями; уміння навчати спілкування майбутніх учителів початкових класів відповідно до компетентнісного, комунікативного та творчого підходів; створювати та застосовувати навчально-методичні комплекси та ефективні засоби навчання на креативній основі; здатність розвивати творчі здібності й самоудосконалювати власну комунікативну компетентність та удосконалювати цю якість у майбутніх учителів початкових класів засобами артпедагогіки; спроможність виконувати науково-педагогічне дослідження на регіональному матеріалі.

Рефлексивно-результативний компонент розглядається нами як здатність до аналізу засвоєного результату роботи попередніх складових, до самоаналізу й самооцінювання. Основна характеристика даної складової ґрунтується на здатності майбутнього вчителя прогнозувати, об'єктивно оцінювати, корегувати збагачення і розвиток власного комунікативного досвіду та досвіду інших комунікантів.

Діагностика рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів розкрита в **оцінювально-результативному блоці**. Відповідно до компонентів формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів ми виділяємо критерії сформованості зазначеного феномену: мотиваційний, емоційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-поведінковий. Аналіз зазначених критеріїв та їх показників допоміг окреслити рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів:

- низький (пасивний);
- середній (репродуктивний);
- достатній (активний);
- високий (творчий).

Очікуваним результатом визначено підвищення рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Графічно зазначену модель представлено на рис.

Висновки. Таким чином, до компонентів (базових блоків) структурно-функціональної моделі формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів нами віднесено цільовий (мету та завдання), змістовий (наукові підходи), принципи дидактичний і артпедагогічний зміст, організаційний (методи, форми, компоненти, етапи професійної підготовки), оцінювально-результативний (критерії та рівні сформованості комунікативно компетентності).

До подальших наукових досліджень виносимо необхідність розробки методики реалізації зазначеної моделі у процесі професійної підготовки студентів напрямку 013 Початкова освіта.

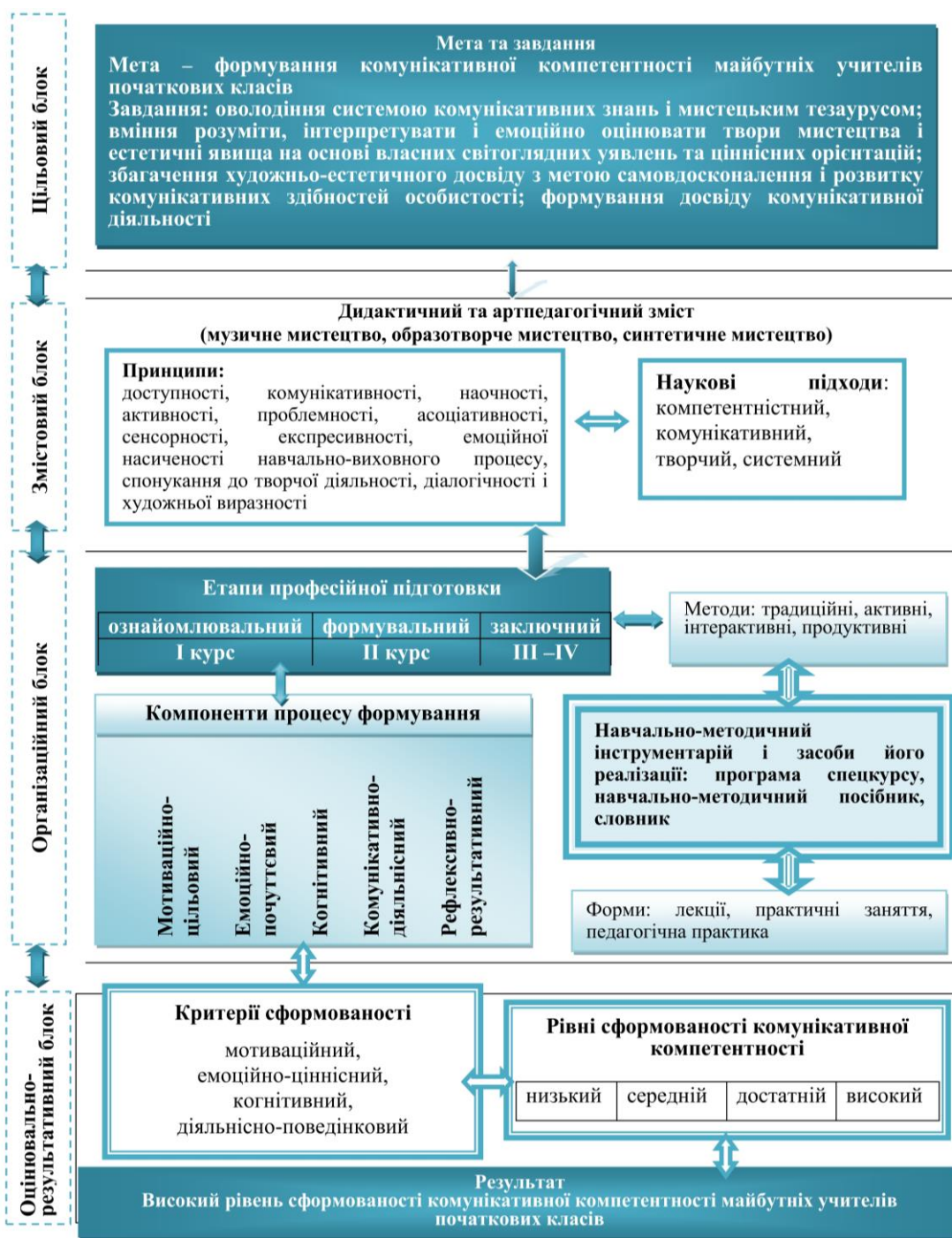

Рис. Структурно-функціональна модель формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами артпедагогіки

ЛІТЕРАТУРА

- Бірюк Л. Я. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкових класів : теорія і технології (на матеріалі методики викладання російської мови) : монографія. – К.; Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2009. – 317 с.
- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с. (Серія «Альма-матер»).
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.] – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440с.
- Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
- Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці : точки відліку / [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/
- Новейший философский словарь / [Електронний ресурс] – [Режим доступу]: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/775/%D0%9C%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9B%D0%AC
- Новий словник української мови / [укладачі Василь Яременко, Оксана Сліпущко.] – Київ : Видавництво «Аконіт» 2008. С. 213.
- Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.
- Словник синонімів української мови / [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]:

- http://synonyms_uk.enacademic.com/3923/%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C
10. Словарь-справочник по педагогической психологии / [Электронный ресурс] – [Режим доступа]: http://pedagogic_psychology.academic.ru/700/%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C
 11. Словник української мови / [за редакцією М. Л. Мандрика]. Видавництво «Наукова думка», – Київ, 1973. – 670 с.
 12. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. [для самостійної роботи студента] / О. В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с. – (Серія «САМ»).
 13. Communicative Competence: A Pedagogically Motivated Model with Content Specifications Marianne Celce-Murcia University of California, Los Angeles / Zoltan Dornyei, Sarah Thurrell. Eotvos University, Budapest / [Електронний ресурс] – [Режим доступа]: <http://www.zoltandornyei.co.uk/uploads/1995-celce-murcia-dornyei-thurrell-ial.pdf>
 14. Forming Communicative Competence as a Condition for Successful Realization of Student's Individuality / Clara Zhamanbayeva Turebayeva and Svetlana Yermekbayeva Doszhanova. / [Електронний ресурс] – [Режим доступа]: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.388.732&rep=rep1&type=pdf>

REFERENCES

1. Biryuk L. YA. Komunikativna kompetentnist maybutnoho vchytelya pochatkovykh klasiv : teoriya i tekhnolohiyi (na materialy metodyky vykladannya rosiyskoyi movy) : monohrafiya. – K.; Hlukhiv : RVV Hlukhivskoho NPU im. O. Dovzhenka, 2009. – 317 s.
2. Batevych F. S. Osnovy komunikativnoyi linhvistyky : pidruchnyk / F. S. Batevych. – 2-he vyd., dop. – K. : VTS «Akademiya», 2009. – 376 s. (Seriya «Alma-mater»).
3. Velyky tlumachny slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy / [uklad. i holov. red. V.T. Busel.] – K. ; Irpin : VTF «Perun», 2004. – 1440s.
4. Volkova N. P. Profesiyno-pedahohichna komunikatsiya : navch. posib. – K. : VTS «Akademiya», 2006. – 256 s.
5. Lodatko Ye. O. Modelyuvannya v pedahohitsi : tochky vidliku / [Elektronnyy resurs]. – [Rezhym dostupu]: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/
6. Noveyshy filosofski slovar / [Elektronnyy resurs] – [Rezhym dostupu]: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/775/%D0%9C%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9B%D0%AC
7. Novy slovnyk ukrayinskoyi movy / [ukladachi Vasyl Yaremenko, Oksana Slipushko.] – Kyiv : Vydavnytstvo «Akonit» 2008. S. 213.
8. Semenyuk O. A. Osnovy teoriiy movnoyi komunikatsiyi : navch. posib. / O. A. Semenyuk, V. Yu. Parashchuk. – K. : VTS «Akademiya», 2010. – 240 s.
9. Slovnyk synonimiv ukrayinskoyi movy / [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://synonyms_uk.enacademic.com/3923/%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C
10. Slovar-spravochnyk po pedagogicheskoy psikhologii / [Elektronnyy resurs] – [Rezhym dostupu]: http://pedagogic_psychology.academic.ru/700/%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C
11. Slovnyk ukrayinskoyi movy / [za redaktsiyeyu M. L. Mandryka]. Vydavnytstvo «Naukova dumka», – Kyiv, 1973. – 670 s.
12. Yashenkova O. V. Osnovy teoriiy movnoyi komunikatsiyi : navch. posib. [dlya samostiyanoi roboty studenta] / O. V. Yashenkova. – K. : VTS «Akademiya», 2011. – 304 s. – (Seriya «SAM»).

The model of forming intending primary school teachers' communicative competence by means of art pedagogy

O. V. Allmeroth

Summary. The article deals with the concept of “model”; the model of forming intending primary school teachers' communicative competence by means of art pedagogy as joint activities of a teacher and a student are defined. The offered model is a set of a purpose, tasks, content, methods, forms, principles and means that are systematically used for obtaining results: formation of the levels of communicative competence during professional training by improving appropriate levels of educational process efficiency through using the means of art pedagogy. During designing a model of communicative competence we took into account that it is structured on such basic blocks: purposeful (aim and tasks), content (scientific approaches), principles, didactic and art pedagogical content, organizational (methods, forms, components, stages of professional training), evaluation and resultant (criteria and levels of communicative competence formation). Purposeful block is determined by the social order of society and defines the aim, which predicts eventually the high level of primary school teachers' communicative competence formation. Content block includes didactic content, supplemented with art pedagogical content, which consists of musical art, visual arts and synthetic art. Organizational block is based on the training and methodological means, the means of its implementing and the components of communicative competence forming. Diagnostics of the levels of primary school teachers' communicative competence formation is revealed in the evaluation and resultant block.

Keywords: *communicative competence, art pedagogy, structural and functional model, intending primary school teachers.*

Модель формирования коммуникативной компетентности будущих учителей начальной школы посредством артпедагогике

Е. В. Альмерот

Анотация. В статье раскрыто понятие модели в педагогике. Определена модель формирования коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов посредством артпедагогике как модель совместной деятельности преподавателя и студента. Данная модель определяет совокупность целей, задач, содержания, методов, форм, принципов и средств, планомерно применяющихся для получения результата: сформированность уровней коммуникативной компетентности в процессе профессиональной подготовки путем повышения соответствующих уровней эффективности образовательного процесса за счет применения средств артпедагогике. Компонентами структурно-функциональной модели формирования коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов определены: целевой (цели и задачи), содержательный (дидактический и артпедагогичный содержание, принципы, научные подходы), организационный (методы, формы, компоненты, этапы профессиональной подготовки), оценочно-результативный (критерии и уровни сформированности коммуникативной компетентности).

Ключевые слова: *коммуникативная компетентность, артпедагогика, структурно-функциональная модель, будущие учителя начальной школы.*

Застосування найбільш ефективних інновацій в практиці викладання англійської мови на сучасному етапі в системі професійної підготовки студентів

С. М. Ефендієва

Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія»
Corresponding author. E-mail: AngelFromGod@yandex.ru

Paper received 10.04.17; Accepted for publication 20.04.17.

Анотація. Дослідницький пошук спрямовано на вивчення технологій формування найбільш ефективних інновацій в практиці викладання англійської мови. Унаслідок аналізу контенту інновацій, а також на підставі спостереження за особливостями їх функціонування, виокремлено найефективніші інноваційні технології. Проведено моніторинг якості знань серед студентів-медиків, де застосовувались традиційні та інноваційні технології та прийоми навчання на заняттях з англійської мови у вищому державному навчальному закладі України «Українська медична стоматологічна академія».

Ключові слова. інновація, інноваційна технологія, викладання, навчання, англійська мова.

Вступ. Нині нагальною умовою навчання у вищих навчальних закладах України є впровадження інноваційних технологій, сучасних методів та підходів, які сприятимуть підвищенню пізнавального інтересу студентів до вивчення англійської мови, зміцненню мотивації, ефективному формуванню комунікативних навичок і вмінь. Знання іноземної мови надає можливості для самореалізації особистості в сучасному інформаційному суспільстві. Для вирішення даного питання на особливу увагу заслуговує пошук та використання оптимальних інновацій в процесі навчання за допомогою яких можна визначити сукупність способів цілеспрямованої посиленої міжсуб'єктної взаємодії викладача і студентів, що створює прийнятні умови для їх професійного розвитку.

Стислий огляд публікацій за темою. Особливості застосування найбільш ефективних інновацій в практиці викладання англійської мови описано в низці наукових праць як вітчизняних (О. М. Бицанта, Н. П. Волкова, М. В. Кларин, О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, Н. В. Суворова), так і зарубіжних (Т. Buzan, R. C. Gardner). Попри присутній науковий доробок, у літературі чітко не диференційовані та не схарактеризовані технології формування ефективних інновацій в практиці викладання англійської мови у вищих навчальних закладах.

Беручи до уваги *vs.*, дослідження найбільш продуктивних інновацій в практиці викладання англійської мови у вищих навчальних закладах України на сучасному етапі розглядається нами як **актуальна проблема**.

Мета – дослідити найбільш оптимальні інновації в практиці викладання англійської мови на сучасному етапі, подати теоретичне узагальнення інноваціям, продемонструвати та перевірити ефективність використання інновацій в практиці викладання іноземної мови за допомогою особистісно орієнтованого, інтегрованого, мультимедійного та інтерактивного навчання, провести аналіз результатів експерименту.

Матеріали й методи. У ході нашого дослідження проведено моніторинг якості знань серед студентів 1 курсу стоматологічного факультету та 1 курсу медичного факультету №1 та №2, 2 курсу медичного факультету №1 та №2. Застосовувались найбільш продуктивні інноваційні та традиційні технології в практиці викладання англійської мови у ВДНЗУ «УМСА». За

допомогою аналізу показано результати проведеної роботи. Схарактеризовано інноваційні технології: карти пам'яті, обмін думками та парні інтерв'ю, продемонстровано приклади для опису вітчизняної практики організації процесу викладання іноземної мови. Для організації наукового пошуку застосовано такі методи, як історико-теоретичний, комплексно-аналітичний, концептуально-системний, описовий, спостереження та метод узагальнення.

Результати та їх обговорення. Інновації в освіті на сучасному етапі, зумовлені об'єктивними причинами еволюційного розвитку суспільства. Феномен «інновації в освіті» став ключовим терміном у характеристиці становлення і розвитку нових підходів та технологій в практиці викладання з 60-х років ХХ століття. На сьогодні інноваційність є однією з найбільш важливих ознак осмислення накопиченого передового досвіду науковців та формування нових підходів до процесу викладання, творчої самореалізації та розвитку педагогів та студентів. Загальновідомо, що освітня інновація – це новизна, що істотно змінює результати освітнього процесу, а інновативність – емоційно-оцінне ставлення до нововведень, відмінність у сприйнятливості суб'єктів до інновацій, нових ідей, досвіду. Навчання у вищому навчальному медичному закладі передбачає застосування активних методів, прийомів навчання та інноваційних технологій.

Науковці вважають, що будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати деяким основним критеріям технологічності: опора на певну наукову концепцію для досягнення освітньої мети, конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників, ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти, слід врахувати поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів [1, с. 35].

Порівнюючи традиційну та інноваційну освіту, які сьогодні паралельно існують в Україні, традиційна система навчання є безособистісною, має авторитарний стиль керівництва. Найбільш прийнятною для нас є думка, що інноваційна освіта – це освіта для людини, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем.

Забезпечити реалізацію цих вимог повинно особистісно-орієнтоване навчання, що обумовлено процесом соціалізації емоційно-ціннісного ставлення особистості до певного факту, явища, суб'єкт-суб'єктні відносини учасників навчального процесу.

Загальновідомо, що в сучасній вітчизняній педагогічній практиці та теорії найбільш суттєвими прикладами технологій навчання є мультимедійні, інтерактивні та інтегровані технології, які доцільно застосовувати на заняттях з англійської мови.

Втім, слід погодитися з думкою вітчизняних науковців, що мультимедійні технології пов'язані із створенням мультимедіа: електронних книг, енциклопедій, баз даних, карт пам'яті за допомогою текстової, графічної, аудіо- та відеоінформації. Уперше термін «мультимедіа» виник у 80-тих роках ХХ століття і трактувався як «декілька засобів комунікації» [4, с.12].

Є думка, що найбільший інтерес та найефективніший засіб навчання займає принцип наочності, що не потребує особливої підготовки і його можна використовувати для закріплення лексико-граматичного матеріалу або на заключному етапі роботи над певним лексичним розділом. Теоретичне обґрунтування наочного навчання уперше зроблено у ХVІІ ст. чеським педагогом Я. Коменським, а пізніше – Дж. Локком, Ж. Руссо, Й. Песталоцці, К. Ушинським, які уточнили його сутність, виділили два рівні сприймання (зовнішнє і внутрішнє), обґрунтували психологічні особливості використання під час навчання дітей різних за віком.

Створення карт пам'яті (інтелект-карт) як різновиду наочності для студентів медиків дозволяє ефективно структурувати і обробляти інформацію, навчає мислити, використовуючи весь творчий та інтелектуальний потенціал. Інтелект-карти застосовують для вирішення таких завдань, як проведення презентацій, прийняття рішень, запам'ятовування великих обсягів інформації, проведення мозкових штурмів, самоаналіз, розробка складних проектів завдяки глибоким відгалуженням.

Як вважають, вивчення медичної термінології за допомогою інтелект-карт активізує пізнавальну діяльність студентів. Вони самостійно опрацьовують необхідну інформацію, повторюють лексичний матеріал. Проблема застосування такого підходу у формуванні медичної компетенції на заняттях з англійської мови є недостатньо вивченою та потребує подальшої наукового вивчення. Т. Бьюзен зазначає, що карт пам'яті – це хороший інструмент для збільшення ефективності мозкового штурму [2, с. 89]. Для командної роботи дослідник пропонує використовувати колективні інтелект-карти.

З огляду на зазначене вище, заслуговує на увагу технологія інтерактивного навчання, яка розроблена та пропагується в Україні зсередины 1990-х років з появою першого веб-браузера та початком розвитку мережі Інтернет, що має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Виходячи з цього, цілком закономірно, що суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної вза-

ємодії, виступає рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок та вмінь як предметних, так і загальнонавчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем, відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей, наприклад, обмін думками (think-pair-share) серед студентів-медиків з теми «Breastfeeding: infants under 6 month of age», «The truth about Ischemic Heart Disease – popular myths and true facts of this disease» [6, с.75].

У цьому контексті заслуговує на увагу той факт, що поняття «інтеграція» уперше використано в ХVІІ столітті Я.-А. Коменським у праці «Велика дидактика», у ХІХ столітті К. Д. Ушинський зробив найбільший внесок у розробку інтегрованих курсів, а у 60-х роках В. О. Сухомлинський проводив «уроки мислення в природі». За допомогою інтегровані технології викладач за можливості чітко визначає реакції, поняття, ідеї та навички, які мають бути засвоєні студентом, а потім за допомогою багатостороннього підходу допомагає спрямувати власну діяльність на досягнення цих цілей за допомогою парних інтерв'ю (pair-interviews) з теми «Tooth enamel structure», «Medical examination», «Hospital» [8, с.91].

Проведено моніторинг якості знань студентів за 5 бальною шкалою оцінювання в експериментальних групах 1 курсу стоматологічного факультету, 1 курсу медичного факультету №1 та №2, 2 курсу медичного факультету №1 та №2 ВДНЗУ «УМСА», де застосовувались традиційні технології та прийоми навчання на заняттях з дисциплін «Іноземна мова» (англійська) та «Іноземна мова за професійним спрямуванням» (англійська) у І семестрі (Схема №1). У експерименті взяли участь 225 студентів академії. Експериментальна перевірка здійснювалася у декілька етапів, що передувало вивченню проблеми на теоретичному і практичному рівні. Досліджувані групи склалися приблизно з однакової кількості студентів (12-13 чоловік), порівняльний аналіз рейтингових систем показав, що середній бал складає 3,6%. Умови та хід експерименту дозволяють висунути гіпотезу, що серед студентів-медиків на 1 курсі переважає оцінка «задовільно», а на 2 курсі – оцінка «добре».

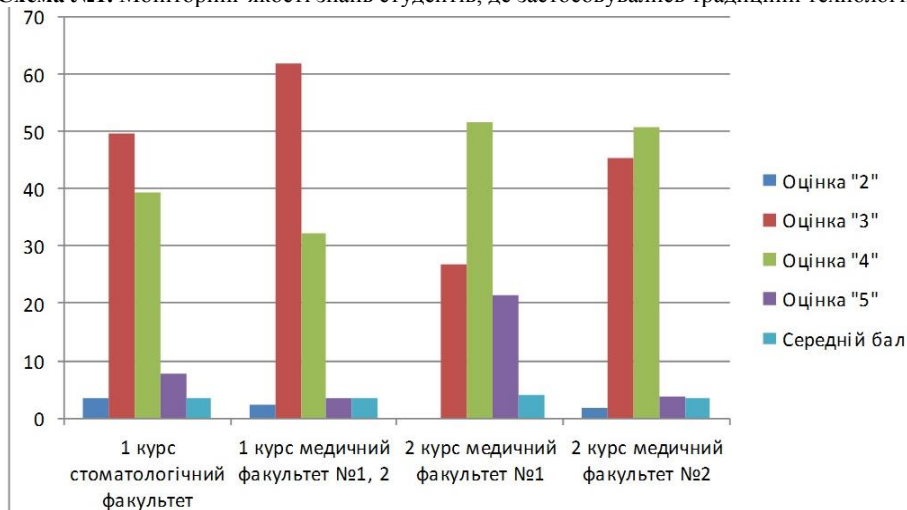
Моніторинг якості знань студентів в експериментальних групах 1 курсу стоматологічного факультету, 1 курсу медичного факультету №1 та №2, 2 курсу медичного факультету №1 та №2 ВДНЗУ «УМСА», де застосовувались інноваційні технології навчання на заняттях з дисциплін «Іноземна мова» (англійська) та «Іноземна мова за професійним спрямуванням» (англійська) у І семестрі (Схема №2). Щоб зробити традиційні заняття цікавими, підвищити ефективність навчального процесу і рівень знань слухачів, ми використовували інноваційні технології. На відміну від звичайних занять, метою яких є оволодіння знаннями, вміннями та навичками, такі практичні заняття дали можливість найбільш повно враховувати інтереси, здібності кожного студента [3, с.301].

Формування комунікативної компетенції як основ-

на мета вивчення іноземної мови та всі інші цілі реалізуються в процесі здійснення цієї головної мети у студентів в експериментальних групах 1 курсу стоматологічного факультету, 1 курсу медичного факультету №1 та №2, 2 курсу медичного факультету №1 та №2 ВДНЗУ «УМСА». Такий підхід передбачав навчання спілкуванню і формування здатності до міжкультурної взаємодії. Для оптимального та ефективного використання інноваційних технологій в навчальних цілях проведено величезну науково-дослідницьку роботу, результати якої дозволять визначити загальні принципи роботи, критерії відбору мережевих ресур-

сів, сайтів і матеріалів, а також суттєво оновити арсенал методичних засобів і прийомів навчання. Вивчення та застосування на практиці інноваційних підходів надають можливість викладачам впроваджувати та удосконалити нові методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та рівень знань студентів. Впровадження інновацій значно поліпшує якість презентації навчального матеріалу та ефективність його засвоєння студентами, збагачує зміст освітнього процесу, підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови, створює умови для більш тісної співпраці між викладачами і студентами.

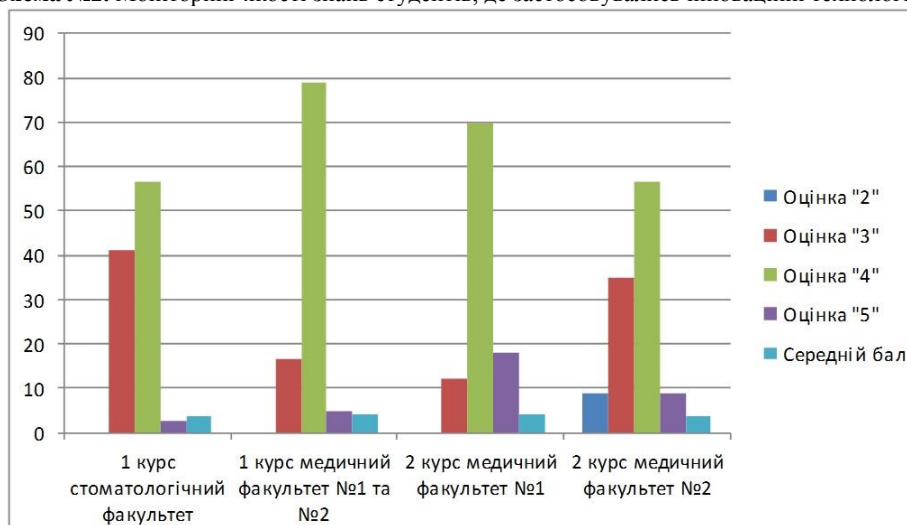
Схема №1. Моніторинг якості знань студентів, де застосовувались традиційні технології.

Кожний навчальний заклад постійно удосконалюючи форми і методи роботи, прагне підтримувати рівень своєї конкурентоздатності. Провідні фахівці у галузі педагогічної інноватики виокремлюють суттєві переваги, які дозволяють молодому спеціалісту по закінченні навчального закладу працевлаштуватися: уміння використовувати теоретичні знання на прак-

тиці, високий рівень самосвідомості й відповідальності, здатність до прийняття самостійних рішень, уміння працювати в команді. Щоб набути даних якостей, молоді люди повинні мати можливість упродовж усього періоду навчання розвивати самостійність, навчатися і спеціальності, і вмінню поводити себе в суспільстві [5, с.65].

Схема №2. Моніторинг якості знань студентів, де застосовувались інноваційні технології.

Нами виявлено, що за допомогою інноваційних технологій навчання нам вдалося знизити відсоток оцінки «2» (1 курс стоматологічний факультет з 3,42% до 0%, 1 курс медичний факультет №1 та №2 з 2,38% до 0%, 2 курс медичний факультет №1 залишився з пока-

зником 0%), та підвищити середній бал успішності (1 курс стоматологічний факультет з 3,51% до 3,62%, 1 курс медичний факультет №1 та №2 з 3,37% до 3,88%, 2 курс медичний факультет №1 з 3,95% до 4,06%, 2 курс медичний факультет №2 з 3,58% до 3,74%).

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що ефективність комунікативно спрямованого навчання іноземних мов у вищій школі залежатиме від бажання і здатності викладачів скористатися позитивним досвідом вітчизняних та іноземних учених і практиків щодо гуманістичного підходу у навчанні, розуміння необхідності відмовитися від авторитарних і схоластичних технологій і застосовувати більш ефективні інноваційні технології. Інновації в практиці викладання іноземних мов, що ґрунтуються на гуманістичному підході, допомагають розкрити творчий потенціал студентів і сприяють розвитку та самовдосконаленню навчально-комунікативного процесу. Як засвідчили результати практичної роботи, після впро-

вадження описаних інновацій студенти навчилися дискутувати, ухвалювати колективні рішення та підвищили рівень успішності. З огляду на це, можна дійти висновку, що інновації дають змогу наблизити навчання до нового, особистісно-орієнтованого рівня.

На нашу думку, матеріали, викладені в статті, свідчать, що одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоденному етапі модернізації вищої освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бицанта О. М. Підвищення ефективності навчально-виховного процесу з іноземних мов шляхом впровадження інноваційних технологій: методичний посібник / О. М. Бицанта. – Суми, 2012. – 51 с.
2. Бьюзен Т. Научите себя думать / Т. Бьюзен. – Минск: Попурри, 2004. – 192 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка : Навч. посіб. – К. : Академвидав, 2007. – 616 с.
4. Кларин М.В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М.В. Кларин // Педагогіка. – 2000. – № 7. – С. 12 – 18.
5. Пометун О., Пироженко Л. Интерактивні технології навчання: теорія і практика. – К., 2002. – 136 с.
6. Суворова Н. Интерактивное обучение: новые подходы // Инновации в образовании. – 2001. – №5. – С. 106-107.
7. Gardner R.C. Language Learning Motivation: The Student, the Teacher, and the Reseaecher. – Texas Papers in Foreign Language Education. – P. 2–4.
8. Richards J. S. Approaches and Methods in Language Teaching / J. S. Richards, T. S. Rodgers. – New York : Cambridge University Press, 2001. – 278 p.

REFERENCES

1. Bytsanta O. M. The improving of the efficiency of the educational process in foreign languages through the introduction of innovative technologies: methodical workbook / O. M. Bytsanta. – Sumy, 2012. – 51 p.
2. Biuzen T. Teach yourself to think / Biuzen. – Minsk: Popurri, 2004. – 192 p.
3. Volkova N.P. Pedagogy : Educ. workbook. – K.: Akademydav, 2007. – 616 p.
4. Klarin M.V. Interactive training – the learning tool of new experience / M.V. Klarin // Pedagogy. – 2000. – № 7. – С. 12 – 18.
5. Pometun O. Pyrozhenko L. Interactive learning technologies: theory and practice. – K., 2002. – 136 p.
6. Suvorova N. Interactive Learning: New Approaches // Innovations in Education. – 2001. – №5. – P. 106–107.

The use of the most effective innovations in the practice of English language teaching at the present stage in the system of students' professional training

S. M. Efendiieva

Abstract. The aim of our research is to study the technologies of formation of the most effective innovations in the practice of English language teaching. The most efficient technologies were determined as a result of the content analysis innovation as well as on the basis of observation of their peculiarities. Monitoring of quality of knowledge among medical students was performed, where the traditional and innovative technologies and teaching methods were used at the English classes in the higher state educational institution of Ukraine "Ukrainian medical stomatological Academy".

Keywords: innovation, innovative technology, teaching, training, English.

Применение наиболее эффективных инноваций в практике преподавания английского языка на современном этапе в системе профессиональной подготовки студентов

С. Н. Эфендиева

Аннотация. Исследовательский поиск направлен на изучение технологий формирования наиболее эффективных инноваций в практике преподавания английского языка. В результате анализа контента инноваций, а также на основании наблюдения за особенностями их функционирования, выделено наиболее эффективные технологии. Проведен мониторинг качества знаний среди студентов-медиков, где применялись традиционные и инновационные технологии и приемы обучения на занятиях по английскому языку в высшем государственном учебном заведении Украины «Украинская медицинская стоматологическая академия».

Ключевые слова: инновация, инновационная технология, преподавание, обучение, английский язык.

Ефективність використання технічних засобів навчання та інформаційних технологій в оптимізації процесу навчання дисципліни «Біофізика з фізичними методами аналізу»

З. Я. Федорович

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, кафедра біофізики, Львів, Україна
Corresponding author. E-mail: zoryana.ivanytska@gmail.com

Paper received 21.04.17; Accepted for publication 28.07.17.

Анотація. В статті розглядається шляхи удосконалення проведення занять в умовах великого об'єму інформації. Доцільним є використання інформаційно-комунікаційних технологій та технічних засобів навчання для оптимізації навчального процесу при вивченні дисципліни «Біофізика з фізичними методами аналізу» у вищому медичному навчальному закладі. Окреслено типи інформаційних технологій, що позитивно впливатимуть на засвоєння та актуалізацію навчального матеріалу.

Ключові слова: оптимізація; навчальний процес; технічні засоби навчання; інформаційні технології.

Вступ. В умовах неперервного зростання потоку наукової інформації в процесі навчання виникає необхідність раціонального використання часу для вивчення дисципліни, який передбачений типовими навчальними планами. Оптимізація процесу навчання якісно впливає на освітні послуги, інтенсифікує навчальний процес, а, отже, впливає на формування пізнавальної та творчої активності особистості – лікаря чи провізора. Якість підготовки фахівців головним чином залежить від інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, особливо в умовах зростаючого інформаційного навантаження. Оптимізація проведення заняття вимагає поєднання ефективного використання як класичних так і активного впровадження нових методик, що базуються на найширшому використанні різноманітних технічних засобів навчання, що у свою чергу вимагає постійної самоосвіти та зусиль щодо удосконалення педагогічної майстерності викладача.

Короткий огляд літератури за темою. Ефективна реалізація освітньої реформи України [1] передбачає підготовку фахівців як творчої особистості, які не лише володіють глибокими знаннями в професійно-орієнтованих дисциплінах, але мають фундаментальну теоретичну та практичну підготовку з природничих і суміжних дисциплін. Вирішення цього завдання є неможливим без застосування принципу оптимізації в педагогічному процесі. Оптимізація – це комплекс заходів для надання будь-чому найкращих характеристик, сприяє поліпшенню, яке пов'язане з обранням кращого варіанту, націлена на отримання бажаних результатів. Основними критеріями процесу оптимізації у навчальному процесі є: рівень засвоєння знань студентів у відповідності змісту навчальної дисципліни цілям і завданням покращення професійної підготовки студентів; мотивація та пізнавальна активність студентів; витрати часу на досягнення результату [2].

Однією з фундаментальних дисциплін є «Біофізика з фізичними методами аналізу». Біофізика вивчає фізичні та фізико-хімічні явища та процеси в живих організмах з використанням характерних для фізики методологій досліджень. Хоча біофізика – це молода дисципліна, тим не менш прослідковується тісна інтеграція з такими базовими дисциплінами як фізіологія, хімія, біологія. Біофізику умовно розділяють на теоретичну та прикладну. Якщо теоретична біофізика займається дослідженням базових біофізичних проблем, то прикладна – застосуванням біофізики та

фізики до вирішення практичних завдань [3]. Біофізичні явища є в основі багатьох терапевтичних, профілактичних та діагностичних методів. В процесі вивчення дисципліни студенти набувають вмінь, навичок. Результатом навчання є отримання знання та розуміння предмету, що вивчають [4]. Недостатньо сформований рівень знань іноземних студентів з базових дисциплін не дає бажаного результату при вивченні дисципліни «Біофізика з фізичними методами аналізу» в умовах великого об'єму інформації, тому для вирішення цих розбіжностей доцільним є застосування технічних засобів навчання та інформаційних технологій.

Метою даної праці є дослідження та вирішення проблеми протилежностей між необхідністю засвоєння великого об'єму знань з дисципліни «Біофізика з фізичними методами аналізу» і обмеженістю навчального часу у вищих навчальних закладах фармацевтичного та медичного спрямування.

Матеріали та методи. Аналіз та узагальнення документів у освіті, навчальних видань, науково-дослідницьких праць зарубіжних та українських вчених.

Результати та їх обговорення. Модернізація вищої школи передбачає посилену увагу до підвищення якості навчального процесу, що стає можливим при активному використанні сучасних технічних засобів навчання, структуризація яких допоможе широкому застосуванню на всіх етапах навчального процесу. Для підвищення якості навчання студентів, в тому числі й іноземних, є необхідним застосовувати поряд з традиційними технічними засобами новітні прогресивні інформаційні технології, що полегшить засвоєнню більшого за обсягом та за якістю подачі навчального матеріалу. Особливо, це стосується тих студентів, для яких мова навчання не рідна.

Під технічними засобами навчання розглядаємо сукупність засобів, що складається з дидактичних засобів навчання (специфічні навчальні посібники) та технічних пристроїв, що використовують у навчальному процесі для пред'явлення та обробки інформації з метою його оптимізації. Традиційні методи навчання вимагають використання технічних засобів, що застосовується під час проведення лекцій та лабораторно-практичних занять. Такі технічні засоби навчання можуть бути різноманітними, наприклад ними є плакати, слайди, діафільми, матеріально-технічне забезпечення при виконанні лабораторного практику-

му, та залежить від матеріальних можливостей навчального закладу, змісту та завдань лабораторно-практичної роботи.

Технічні засоби навчання використовуються не лише під час лекцій, але й практичних занять та самостійної роботи студентів. Оптимальні умови при вивченні дисципліни «Біофізика з фізичними методами аналізу» створюються такими технічними засобами навчання, за допомогою яких можна продемонструвати динаміку подій та явищ, що сприяють самостійному мисленню. Подання інформації за допомогою допоміжних засобів візуального й інтерактивного характеру, таких як демонстрації, демонстраційні практичні завдання та проблемні питання, комп'ютерні різномірні демонстрації-моделі, оптимізують візуальне подання навчальної інформації на стадії ілюстрації явищ, відносин, законів, формування навчальних гіпотез і їх перевірки, моделювання та прогнозування; сприяють адаптації навчальної інформації й мотивації сприйняття та пізнавальних активних дій; спонукають до розвитку аналітичних здібностей і самовдосконалення; вносять елемент сучасної технічної оптимізації навчального процесу [5].

Наприклад, при вивченні дії постійного та змінного струму на біологічні об'єкти для студентів запропоновано лабораторну роботу, де використано еквівалентні електричні схеми заміщення біологічної тканини – моделі біологічних об'єктів, що містить різні елементи (резистори та конденсатори) увімкнені у схему довільним чином. Студенти, виконуючи лабораторну роботу, закріплюють свої знання з теми «Електричні і магнітні властивості тканин», роблять висновок про 1) наявність ємності в еквівалентній схемі і, відповідно, у реактивній складовій у рівнянні для обчислення імпедансу біологічного об'єкту; 2) ємнісний опір зменшується зі збільшенням частоти; 3) обчислюють величину імпедансу за отриманими в експерименті результатами, та в лінійному масштабі будують графік залежності повного опору від частоти, тобто будують криві дисперсії імпедансу; 4) визначають відмінність імпедансу для «живої» та «мертвої» тканини. Таким чином, при проведенні лабораторно-практичної роботи студенти розбирають або повторюють основні теоретичні відомості, виконують лабораторну роботу, розв'язують проблемні задачі та вирішують питання самостійного контролю знань. Отже, технічні засоби навчання дають позитивні результати за умови вмілого й розумного використання в системі різноманітних методів і прийомів та в поєднанні з іншими засобами навчання.

Одними з сучасних технічних засобів навчання є технічні засоби на основі інформаційних комп'ютерних технологій [6]. Інформаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення і використання інформації в інтересах її користувачів [7].

Використання у навчальному процесі комп'ютерно-орієнтованих систем навчання є одним з шляхів впровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес вищої школи. Комп'ютер – це технічний засіб, який використовують на всіх ета-

пах навчального процесу, як від пояснення нового матеріалу, закріпленні, повторенні та контролі. При цьому для студента він виконує функції: джерела інформації, робочого інструменту, об'єкту навчання. Застосування нових інформаційних технологій не знецінюють традиційні методи навчання, а вимагають їх переосмислення і подальшого розвитку у тісній співпраці з спеціалістами у галузі інформатики [8]. Навчання з використанням інформаційних технологій створює можливості оптимізувати пізнавальний процес, а саме використовувати значно більше джерел інформації, здійснювати переробку інформації паралельно на підсвідомому і свідомому рівнях одночасно, зберігати, поширювати інформацію. Застосування комп'ютерних технологій при вивченні дисципліни передбачає візуалізацію основних математичних, фізичних, біологічних понять, процесів і явищ за допомогою програмно-технічних засобів.

У навчальному процесі використовують такі типи інформаційних технологій, як:

- ♦ технологія комп'ютерних демонстрацій – це комплекс комп'ютерних демонстрацій. Перевага цієї технології полягає в тому, що вона може ефективно застосовуватись на будь-якому занятті та ефективно допомогти усім учасникам навчального процесу. Інформація для проектування на великий екран може бути подана наступними способами:

- 1.) статичний (текстова, таблична, графічна);
- 2.) презентаційний (текстово-графічна динамічно змінна в часі інформація із звуковим супроводом та відеофрагментами);
- 3.) анімаційний (мультиплікаційний).

Статичну інформацію представляють за допомогою пакету Microsoft, програм Corel Draw, Adobe Photoshop та ін. Презентаційний спосіб подання інформації - це текстово-графічна динамічно змінна в часі інформація із звуковим супроводом та відеофрагментами, здійснюють з допомогою програм Microsoft PowerPoint, Adobe Premiere. Анімаційний спосіб (мультиплікаційний) створюють із застосуванням програм Macromedia Flash, Corel PhotoPaint та ін. [9]. Представлення навчального матеріалу зазначеними способами полегшує сприйняття інформації, її розуміння та опрацювання. Вивчаючи певні методи та обладнання, що застосовуються у діагностиці чи терапії, або при дослідженні явищ, студентам можна продемонструвати всі об'єкти, про які йдеться мова на занятті. Таким чином, відбувається подача великої кількості інформації в умовах обмеження часу лекційним чи лабораторно-практичним заняттям.

- ♦ лабораторно-комп'ютерний практикум – технологія, що вимагає як спеціальної підготовки викладачів та студентів, а також передбачає наявності комп'ютерного класу, де комп'ютер – це засіб вирішення тих чи інших проблем біофізики. Наприклад, при вивченні теми змістового модулю «Біофізика мембран» використовують програми для вивчення структури біологічних мембран та мембранного транспорту, мембранного потенціалу, вивчення потенціалу дії та дослідження його зміни при зміні активностей частинок, що активують чи інактивують йонні канали [10].

♦ комп'ютерне тестування – використання тренажерів і тестів для контролю і корекції знань. Широко поширена технологія для проведення контролю знань студентів у порівнянні з традиційними формами тестування. Наприклад, існує велика кількість безкоштовних, частково платних чи платних платформ, як GOOGLE ФОРМИ, PROPROFS, CLASSMARKER, на основі яких можна створювати тести для оцінювання рівня знань – від вибору однієї чи декількох правильних відповідей, вставлення пропущеного слова, до розгорнутої відповіді на запитання. Основними перевагами використання комп'ютерного тестування перед звичайним тестуванням є [11, 12]:

1.) економія часу, оскільки можна перевірити одномоментно знання багатьох студентів;

2.) для самих студентів зникають перепони у оформленні самої роботи. Втрачаються такі фактори як почерк, графічні й орфографічні помилки, особливо стосується студентів, навчання для яких ведеться не рідною мовою.

3.) об'єктивність опитування, оскільки втрачаються такі сторонні чинники як ефект контрасту, попередня інформація про успішність студента, темп відповіді.

В оптимізації процесу навчання головним чинником є час. Саме обмежені часові рамки вимагають інтенсифікувати процес навчання таким чином, щоб спостерігалась позитивна динаміка засвоєння інформації. З цієї метою, необхідним є органічне поєднання традиційних та інформаційних технологій, таким чином, що повинно якісно позитивно впливати на показники навчання, охоплюючи великий обсяг інформації, що в подальшому трансформуються у знання. Саме динамічне поєднання традиційних та інформаційних технологій суттєво допомагає вирішити проблему опрацювання великого обсягу інформації у стислих часових рамках [8].

Для підвищення якості навчання студентів необхідним є забезпечення ряду умов. Такими умовами є покращення матеріально-технічного забезпечення при проведенні лабораторних робіт, оновлення та осучаснення методичних рекомендацій з використанням світового надбання, впровадження нових наукових досягнень у навчальний процес, використання засобів наочності, грамотна організація часу. Виконання умов дозволяє отримати різноманітні та максимально глибокі знання з дисципліни скоротити час та оптимізувати процес навчання.

В процесі органічного поєднання технічних засобів та інформаційних технологій перебудовуються більшість форм навчальної діяльності майбутніх фахівців: лекції, лабораторно-практичні заняття, організація самостійної роботи, що значно розширюють можливості використання різного роду завдань, роблячи їх динамічнішими, без затрат часу, системи контролю й оцінювання знань студентів, взаємини викладачів і студентів.

Висновки. Раціональне використання інформаційних технологій у навчальному процесі в поєднанні з традиційними методами навчання здатне покращити якість та підвищити ефективність освіти молоді. Використання технічних засобів навчання, насамперед комп'ютерної техніки, є важливим вектором покращення впровадження індивідуального підходу у навчання, надає навчально-методичній роботі зі студентами більш індивідуальний характер, підвищує ефективність та зацікавленість навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – 37 с.
2. Ковальчук З. Я. Критерії оптимізації навчання у вищому навчальному закладі // Наукові записки. Серія "Психологія і педагогіка". – 2013. – Вип. 23. – С.112-121.
3. Jaroszyk F. Biofizyka. Podrencznik dla studentow. – W.: PZWL, 2006. – 864р.
4. Пальчевський С. С. Педагогіка. – К.: Каравела, 2008. – 496 с.
5. Прокопченко О. Є. Методика організації та проведення занять з медичної фізики та біофізики, що заснована на когнітивних технологіях навчання (на прикладі впровадження інтернет-базованих демонстраційних технологій та використання засобів комп'ютерної математики і моделювання) // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2015. – Вип. 41 № 94. – С. 265-271.
6. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.
7. Столярова Т. О. Оптимізація та автоматизація процесу навчання майбутніх фахівців з економіки, прикладної математики, комп'ютерних наук і їх реалізація // Збірник наукових праць. Педагогіка. – 2012. – Вип. 12. – С. 144-147.
8. Меняйлов С. М. Використання комп'ютерного класу при вивченні загального курсу фізики у вищих технічних навчальних закладах // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 3. Фізика і математика у вищій і середній школі: Зб. наукових праць, 2006. – № 2. С.74-76.
9. Шишкіна М. П. Тенденції розвитку та використання інформаційних технологій в контексті формування освітнього середовища // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2006. – № 1. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/TTZN/em1/emg.html>.
10. Чалий О. В. та ін. Медична і біологічна фізика. Практикум. – К.: «Книга плюс», 2003. – 217с.
11. Алексович В. Ю. Використання тестової програми TESTER для перевірки знань // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – Вип. 2. – С.10-11.
12. Андрущенко В. П. Педагогіка вищої школи: підручник АПН України, Ін-т вищ. освіти. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 256 с.

REFERENCES

1. The National Strategy of Education Development in Ukraine for 2012-2021 years. – 37 p.
2. Kovalchuk Z.Y. The Criteria of studies optimization at a higher educational institution // Proceedings. A series of Psychology and Pedagogy. – 2013. – Vol. 23. – P.112-121.
3. Jaroszyk F. Biophysics. Handbook for students. – W.: PZWL, 2006. – 864p.
4. Palchevskiy S. S. Pedagogy. – K.: Caravela, 2008. – 496 p.
5. Prokopchenko O. Methods of Organizing and Conducting Classes on Medical Physics and Biophysics Based on Cognitive Learning Technologies (at Example of Introduction of Internet-Based Technology of Demonstrations and Use of Computer Mathematics and Simulations) // Pedagogy of crea-

- tive personality forming at higher and secondary schools. – 2015. – Vol. 41 № 94. – P.265-271.
6. Buynytska A. IT and technical training. – Kyiv, 2012. – 240p.
 7. Stolyarova T.O. Optimize and automation the process of training of future specialists in economics, applied mathematics, computer science and their realization // Collected Works. Pedagogy. – 2012. – Vol. 12. – P. 144-147.
 8. Menyaylov S. M. Using a computer class in the study of general physics course in higher technical education // Scientific journal NEA im. M. P.Drahomanova. Series № 3. Physics and mathematics in higher and secondary schools: Coll. research papers. – 2006. – Vol.2. – P.74-76.
 9. Shishkina M. P. Trends and use of information technology in the context of the educational environment // Information technology and learning tools. – 2006. – № 1. – Access: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em1/emg.html>.
 10. Chalyu O. V. Medical and Biological physical. Manual. – K.: «Книга плюс», 2003. – 217p.
 11. Aleksovych V. Y. Use TESTER test program for testing // Computer at school and family. – 2011. – Vol. 2. – P.10-11.
 12. Andrushchenko V.P. Pedagogy high school. – K.: Teacher opinion, 2009. – 256 p.

Efficiency of use technical training and information technology to optimize the learning process of discipline "Biophysics and physical methods of analysis"

Z. Ya. Fedorovych

Abstract. In the article the problem of improving employment in large amounts of information are described. It is reasonable to use information and communication technology and hardware to optimize the learning process in the study subjects "Biophysics of physical methods of analysis" in higher medical school. A type of computer technologies that positively impact on learning and updating training material are given.

Keywords: *optimization; learning process; technical training; Information Technology.*

Эффективность использования технических средств обучения и информационных технологий в оптимизации процесса обучения дисциплины «Биофизика с физическими методами анализа»

З. Я. Федорович

Аннотация. В статье рассматривается проблемы совершенствования проведения занятий в условиях большого объема информации. Целесообразно использование информационно-коммуникационных технологий и технических средств для оптимизации учебного процесса при изучении дисциплины «Биофизика с физическими методами анализа» в высшем медицинском учебном заведении. Предложено типы компьютерных технологий, положительно влиять на усвоение и актуализацию учебного материала.

Ключевые слова: *оптимизация; учебный процесс; технические средства обучения; информационные технологии.*

Французька модель професійного становлення учителів філологічних спеціальностей

I. А. Кононенко

Кафедра педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Paper received 29.03.17; Accepted for publication 10.04.17.

Анотація. У статті проводиться аналіз та порівняння системи професійного становлення майбутніх вчителів філологічних спеціальностей у Франції та Україні. Здійснено аналіз реформування системи професійної підготовки вчителів Франції та схарактеризована модель професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей у Франції. Розглядаються основні принципи функціонування сучасної системи професійного становлення учителів у Франції та модель професійної університетської підготовки фахівців, що заснована на співробітництві між університетом як місцем розвитку високої науки і професійними групами, як структурами, відповідальними за соціально значиму діяльність.

Ключові слова: система вищої освіти Франції, реформування, інтеграційні процеси, професійне становлення, компетентності.

Постановка проблеми. Важливим аспектом євроінтеграції є зближення української системи вищої освіти з аналогічними структурами інших країн. Важливою умовою успішної реалізації даного завдання виступає вивчення та використання зарубіжного досвіду розвитку освіти, зокрема дослідження теорії і практики підготовки вчителів-філологів у Франції. Сьогодні педагогічна освіта є важливою складовою освітньої політики Франції та відрізняється високим ступенем гнучкості та доступності, а також забезпечує формування професійно компетентної особистості педагога на основі принципів демократизації, наступності, відкритості та безперервності. Гнучкість системи вищої педагогічної освіти у Франції реалізуються через різні шляхи її отримання (переважно державні навчальні заклади: університетські інститути підготовки вчителів, дистанційне навчання, спеціальні підрозділи (коледжі, інститути), вищі педагогічні школи). Серед перерахованих навчальних закладів інститути підготовки вчителів є найбільш доступними і ефективними. Аналіз змісту професійного становлення французьких педагогів в університетських інститутах підготовки вчителів показав, що в даний момент система цієї підготовки має ряд переваг та відрізняється продуманістю, зацікавленістю держави у висококваліфікованих фахівцях, які зможуть залучити своїх вихованців до знань, моральних цінностей, підготувати до життя в складному сучасному світі.

Мета статті – визначення позитивного досвіду реформування системи професійної підготовки вчителів у Франції, його використання у процесі підготовки майбутніх учителів-філологів.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких завдань:

- визначити теоретичні основи професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей у практиці вищої школи Франції;
- схарактеризувати модель професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей у Франції;
- обґрунтувати систему оцінювання професійної компетентності студентів філологічних спеціальностей як результату їх професійного становлення;

Об'єкт дослідження є вища філологічна освіта у Франції.

Предмет дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей у

Франції.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз – для вивчення літератури з метою визначення стану та перспектив досліджуваної теми; зіставлення – для виявлення та аналізу різних поглядів учених на досліджувану тему; узагальнення – для визначення необхідних компонентів реформування системи професійної підготовки учителів.

Виклад основного матеріалу. В університетах Франції майбутніх педагогів готують в два етапи: *перший* – отримання загально університетської освіти, *другий* – навчання після закінчення університету в регіональних центрах підготовки викладачів, де слухачі спеціалізуються у викладанні двох-трьох шкільних дисциплін, освоюють теоретичний курс з педагогічних наук, стажуються і практикуються в коледжах і ліцеях.

Поряд з цим у Франції є мережа «вищих нормальних шкіл» (аналог педагогічних інститутів), що здійснюють 4-5-річні програми підготовки викладачів. Вищі педагогічні школи є державними навчальними закладами, де студентів готують до фундаментальних або прикладних досліджень, викладання в університетах і класах підготовки до вищих шкіл, а також в середній школі і нерідко до служби в державних і місцевих адміністративних структурах (школа Фонтене-Сен-Клу, школа Ліона, школа Кашана [1]). Ці вищі навчальні заклади забезпечують також у своєму регіоні реалізацію заходів з підвищення кваліфікації і перепідготовки педагогічного персоналу.

Університетські інститути підготовки вчителів I.U.F.M. (ІУФМ) здійснюють базову підготовку викладацького складу і беруть участь у безперервній освіті викладачів. Ці інститути є державними вищими навчальними закладами під патронатом Міністерства національної освіти. Університетський інститут підготовки вчителів забезпечує кадрами дошкільні заклади, початкову і середню школу (включаючи старші класи ліцеїв), професійні ліцеї, готує завучів з позакласної роботи, педагогів до роботи з розумово відсталими дітьми, а також з дітьми з обмеженими фізичними можливостями. Крім того, інститути беруть участь у процесі безперервного підвищення кваліфікації вчителів спільно з академією, яка є центром освітньої діяльності департаменту, і її відділеннями.

На навчання в університетські інститути підготовки вчителів приймаються або студенти, що успішно закін-

чили два курси університету, отримали диплом про загальну вищу освіту (в цьому випадку вони зобов'язані за час навчання в інституті здати іспит і за третій університетський рік), або студенти, які отримали трирічну університетську освіту [2Error! Reference source not found., с. 44-45].

У процесі вивчення сучасної системи професійного становлення французьких учителів були проаналізовані різні її аспекти, що дозволило виділити наступні тенденції її розвитку: збільшення фінансових витрат французькою державою на систему підготовки вчителів, надання допомоги для полегшення отримання педагогічної освіти; децентралізація всіх ступенів освіти, в тому числі і в IUFM (вона складається в передачі територіальним колективам прав, що раніше належали державі), держава визначає головні цілі освітньої політики, кожен IUFM складають свій план для її досягнення; доступність вищої педагогічної освіти за рахунок диверсифікації шляхів її отримання; збільшення контингенту учнів в університетських інститутах підготовки вчителів і підвищення престижу професії вчителя у Франції; тенденція до підвищення якості освіти, що підтверджується відсотком успішної здачі конкурсних іспитів; навчання на базі новітніх технологій (оснащення мультимедійними засобами та копіювальною технікою центрів документації та інформації при ІЮФМ, використання для підготовки до занять регіональних центрів педагогічної документації); постійне оновлення змісту навчання з урахуванням вимог часу, його варіативність за рахунок індивідуалізації навчання; практична спрямованість педагогічної освіти; професіоналізація за рахунок нової якості вищої педагогічної освіти; його інтенсифікація (занурення в спеціальність протягом двох років навчання в IUFM, що призводить до його економічності); фундаменталізація педагогічної освіти: доведення до рівня університетського, збільшення кількості годин на вивчення предметів психолого-педагогічного циклу, включення студентів в науково-дослідну роботу (написання курсової роботи по дидактиці). Отже, здійснене реформування педагогічної освіти у Франції сприяє зростанню ефективності професійного становлення студентів, що підтверджують перші випускники університетських інститутів підготовки вчителів.

На думку європейських учених сучасний компетентісно-орієнтований освітній процес слід будувати відповідно до таких вимог: посилення уваги до інтересів особистості учня, до розвитку його здібностей; орієнтація навчання на максимально повне врахування вікових особливостей та індивідуальних можливостей кожного учня; поєднання інтересів особистості, суспільства, держави [8, с. 4].

У межах компетентісно-орієнтованої моделі, дотримуючись результатів проведеного дослідження, можна виділити два підходи до організації системи професійного становлення вчителя-філолога:

- розробка багатоаспектної структури «ідеальної моделі вчителя» [7, с. 84];
- виявлення інтеграційних характеристик професійної діяльності учителя [8, с. 7].

Дані положення отримали розвиток в концепціях вищої педагогічної освіти у Франції, де реалізуються різноманітні підходи до питання про педагогічну ком-

петентність вчителя. Професійні компетентності майбутнього вчителя-філолога лежать в основі його професійного становлення й співвідносяться з трьома областями: знання своєї навчальної дисципліни [3, с. 89-90]; управління навчанням [4, с. 5]; знання освітньої системи і її оточення [2, с. 25].

Професійне становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей залежить від змісту та організації їх професійної підготовки й лежить у п'яти сферах, що обумовлені відповідними компетентностями.

По-перше, компетентності, що пов'язані з життям класу, з керівництвом організацією навчального часу, побудовою та використанням навчального простору, вибором видів навчальної діяльності, різних засобів навчання, регулюванням атмосфери в класі.

По-друге, компетентності, що пов'язані зі ставленням до учнів і до їх особливостей. Володіння даними компетентностями дозволяють вирішувати завдання, які передбачають спілкування, знання і вміння досліджувати типи труднощів навчання і надавати учням можливу допомогу. Наявність знань і умінь з використання різних стилів навчання, що дозволяють здійснювати диференціацію навчання і надавати учням підтримку, забезпечувати індивідуалізацію цілей і видів діяльності, позитивно оцінювати та надавати ефективну допомогу кожному учню.

По-третє, компетентності, що пов'язані з дисциплінами, які викладаються і вимагають адекватних наукових знань, здатності інтегрувати їх в навчальний процес на основі вже наявних в учнів знань, вміння планувати зміст навчання з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, глибокого розуміння типових навчальних програм та їх реалізації в контексті потреб учнів.

По-четверте, компетентності, обумовлені роллю вчителя в суспільстві та залежать від характеру його взаємодії з соціальним середовищем. Учителю необхідно налагоджувати контакт з батьками учнів, інформувати їх про успішність, проводити дискусії з колегами з питань соціальної та професійної інтеграції учнів, проходити підвищення кваліфікації.

По-п'яте, особистісні компетентності вчителя, які є найбільш важливими для педагогічного процесу. Це вміння самоосвіти, здатність до аналізу своїх дій і своїх прийомів. Вважається, що такі аспекти педагогічної професії, як пошук сенсу, освоєння нових педагогічних стратегій, випробування різних нових технік і методів навчання, заслуговують на увагу, але справжнім підтвердженням професійного становлення вчителя є той факт, що він постійно задає собі питання і приймає чіткі рішення на основі аналізу подій, що відбулися.

Французька модель професійного становлення учителя-філолога передбачає на основі впровадження модульної технології забезпечити перехід до блокового засвоєння навчальної інформації, визначити функції викладача як організатора, керівника і консультанта навчального процесу.

У французьких вищих навчальних закладах передбачена організація навчального процесу з пріоритетом самостійної роботи, що підвищує відповідальність студентів за якість і терміни виконання індивідуального навчального плану.

Намітилася тенденція до переходу від фронтальних і групових форм і методів навчання до індивідуально-

групових: тьюторських занять, тренінгів, роботи з малими групами, стажувань і практик під керівництвом викладача-ментора. Робота з невеликими групами студентів (3-6 чоловік створила оптимальні умови для професійного становлення фахівців, здатних орієнтуватися у виникаючих проблемних ситуаціях, приймати неординарні рішення [3, с. 58].

Провідною стала ідея про те, що університети повинні готувати фахівців високого професійного рівня, які зможуть приступити до виконання своїх поліфункціональних обов'язків в школі відразу після завершення навчання [4, с. 311].

Безсумнівно, найбільшою перевагою в професійному становленні вчителів Франції є система педагогічних практик. На другому році навчання в IUFM студенти-стажери проводять близько двохсот уроків, працюючи в якості вчителя з навантаженням 4-6 годин на тиждень. У проведенні практик беруть участь не тільки методисти IUFM, а й вчителі базових шкіл, викладачі університетів за спеціальністю, інспектори національної освіти, що робить оцінювання студентів більш об'єктивним, а допомога, яку надають ці педагоги при відвідуванні студентів, дуже вагомим.

Успішність професійного становлення учителя безпосередньо пов'язана з наступними ключовими аспектами [5, с. 42-45]:

- вмотивованість вибору педагогічної професії (майбутні студенти університетських інститутів відбираються на підставі особової справи та співбесіди; претендент на пост вчителя не повинен мати в минулому судимостей, бути замішаним в аморальних проступках);
- формування особистісних якостей майбутнього вчителя з допомогою курсів за вибором, що забезпечують інтегрованість свідомості, глобальність мислення, широку інформованість (вчитель повинен бути професійно компетентним, політично лояльним, високоморальною людиною);
- підготовка вчителя до вирішення сучасних проблем (шкільна адаптація дітей різних етнічних груп, віросповідань, соціальної приналежності тощо);
- практична спрямованість у викладанні психології і педагогіки;

– модернізація педагогічної практики в процесі професійної підготовки вчителя.

Висновки. Отже, професійне становлення майбутніх учителів в умовах педагогічної освіти Франції має ряд особливостей:

- 1) багатоступеневість, що складається з допрофесійного, стажорського і післядипломного етапів підготовки вчителів;
 - 2) домінування в змісті педагогічної освіти ідеї про розвиток особистості самого педагога, яка реалізується за допомогою технологій індивідуалізованого, проблемного навчання, тьюторської системи, навчання в малих групах тощо;
 - 3) практико-дидактичний характер освіти, використання системи педагогічних практик, що гарантує високий професіоналізм майбутніх вчителів-філологів.
- Система професійної педагогічної підготовки вчителів у Франції характеризується і рядом тенденцій, до яких можна віднести:
- орієнтацію на вищу освіту як єдину умову набуття професії вчителя будь-якої кваліфікації;
 - використання системи особистісно-орієнтованих технологій при підготовці вчителів, які забезпечують розвиток їх пізнавальної та творчої активності і стимулюючих формування у них педагогічного мислення;
 - ретельний відбір кандидатів через систему тестів, аналіз особової справи кожного претендента і співбесіду з ним;
 - вибір напрямку навчання з урахуванням не тільки спеціальності, але і специфіки обраного навчального закладу, що робить підготовку максимально практичною;
 - психолого-педагогічна і соціологічна спрямованість змісту педагогічної освіти;
 - практична підготовка майбутнього вчителя до спілкування на основі тренінгових занять;
 - реформування педагогічної практики;
 - використання практико-орієнтованих форм навчання: мікрвикладання, методу ситуативного навчання на конкретних прикладах (метод кейсів);
 - підвищення питомої ваги самостійної підготовки студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлова М.В. Организация подготовки учителей во Франции [Електронний ресурс] / М.В. Михайлова, И.Ю. Литвинцева // Ярославский педагогический вестник. Режим доступа: http://history.yar.ru/vestnik/obrazovanie_zh_rubegom/1_2 (18.09.2016 р.).
2. Baumard M. IUFM: la vraie font est remise a 2003 / M. Baumard // Le Monde de l'education. – 2002. – №299, janvier. – P. 41-48.
3. Cedelle L. Vers de «nouvelles orientations» // Le Monde de l'education. – 2002. – №308, novembre. – P. 57-61.
4. Christensen J.C. The career lattice: a structure for planning professional development / J.C. Christensen // Teacher professional development: a multiple perspective approach / Ed.: L. KremerHaydon [et al.]. – Amsterdam; Berwyn, 2005. – P. 295-315.
5. Guide des etudes destine aux etudiants et professeurs stagiaires des ecoles, colleges et lycées, IUFM de l'Academie d'Aix – Marseille, Direction des enseignements, annee universitaire 2001–2002. – 68 p.
6. Hargreaves A. Four ages of professionalism and professional learning // Teachers and Teaching: history and practice. – 2005. – № 6. – P. 23-25.
7. Kiviniemi K. The reality of teaching work as a challenge to teacher training / K. Kiviniemi // English Summary. – Helsinki: National Board of Education, 2004. – 124 p.
8. Newmann F. Beyond common sense in educational restructuring: The issues of content and linkage / F. Newmann // Educational Researcher. – 2003. – 22 february. – P. 4–8.

REFERENCES

1. Mikhaylova M.V. Organizatsiya podgotovki uchiteley vo Frantsii [Yelektronniy resurs] / M.V. Mikhaylova, I.YU. Litvintseva // Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik. Rezhim dostupu: http://history.yar.ru/vestnik/obrazovanie_zh_rubegom/1_2 (18.09.2016 r.).

The French model of professional development of philology teachers

I. A. Koponenko

Аннотация. В статье проводится анализ и сравнение системы профессионального становления будущих учителей филологических специальностей во Франции и Украины. Осуществлен анализ реформирования системы профессиональной подготовки учителей Франции и охарактеризована модель профессионального становления будущих учителей филологических специальностей во Франции. Рассматриваются основные принципы функционирования современной системы профессионального становления учителей во Франции и модель профессиональной университетской подготовки специалистов, основанная на сотрудничестве между университетом как местом развития высокой науки и профессиональными группами, как структурами, ответственными за социально значимую деятельность.

Ключевые слова: *система высшего образования Франции, реформирования, интеграционные процессы, профессиональное становление, компетентности*

Французская модель профессионального становления учителей филологических специальностей

I. A. Koponenko

Abstract. The article analyzes and comparisons of professional formation of the future teachers of philology in France and Ukraine. Author the regards the system teacher training reform and considers model of France and professional development of future teachers of philology in France. The basic principles of the modern system of professional development of teachers in France and model professional university training, which is based on cooperation between the university as a place of high scientific and professional groups, as bodies responsible for socially meaningful activities.

Keywords: *French higher education system, reform, integration processes, professional development, competence.*

Лінгвометодична модель навчання науковому письмовому стилю мовлення іноземних громадян на заняттях української мови

С. В. Лазаренко

ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: lazarenkosvet@mail.ru

Paper received 13.02.17; Accepted for publication 20.02.17.

Анотація. У статті запропонована лінгвометодична модель навчання науковому письмовому стилю мовлення іноземних громадян, які навчаються в Україні. Пропонована модель передбачає три етапи роботи, а саме: когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний і творчий. Кожен з етапів має свою мету, елементи навчання та компоненти змісту навчання, методи навчання та форми контролю результатів навчання. Крім того, для кожного етапу розроблена система вправ, що сприятиме ефективній роботі щодо формування в іноземців умінь і навичок продукування наукового письмового мовлення українською мовою. Так, для когнітивно-збагачувального етапу характерно впровадження аналітико-зіставних і лексико-граматичних вправ, основна мета яких сформулювати поняття про лінгвістичні, змістові та структурно-композиційні особливості різних жанрів письмового наукового тексту, навчити правильно вживати наукові терміни, а також фрази-кліше, характерні для певного жанру письмового наукового тексту; для репродуктивно-діялісного – аналітико-синтетичних, трансформаційних і репродуктивних вправ, що мають на меті сформулювати вміння та навички ділити науковий текст на смислові частини, виокремлювати головну інформацію, знаходити ключові слова, здійснювати компресію аутентичних українських наукових текстів; для професійно-творчого – творчих вправ, основне призначення яких – розвивати уміння та навички самостійно продукувати українською мовою наукові письмові тексти різних жанрів.

Ключові слова: науковий письмовий стиль, лінгвометодична модель, українська мова як іноземна

Вступ та огляд публікацій за темою. В умовах глобалізації, інтеграції та розвитку науки в сучасному суспільстві збільшується кількість наукових контактів, наприклад, конференцій, симпозіумів, наукових семінарів, у яких беруть участь учені з усього світу для обміну науковими ідеями. У зв'язку з цим зростає значення наукового стилю мовлення іноземною мовою.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що сьогодні багато вчених приділяють увагу вивченню наукового стилю мовлення. Серед основних вітчизняних і зарубіжних наукових доробок, присвячених цьому питанню, можна виокремити такі: 1) вивчення принципів відбору та організації матеріалу для навчання науковому стилю мовлення (В. Бойко, М. Хамітова); 2) дослідження особливостей навчання усному науковому мовленню (Л. Смирнова, І. Авхачева); 3) розгляд питань навчання письмовому науковому мовленню людей різного віку (Т. Леонтьєва, Н. Успенська, Т. Михельсон); 4) дослідження деяких аспектів навчання науковому мовленню студентів і аспірантів (С. А. Вишнякова, Г. Н. Сергеева); 5) вивчення впливу психологічних і вікових особливостей людей на навчання їх науковому мовленню (Г. Каневська, О. Сергеева, Л. Войтюк); 6) розгляд певних питань навчання науковому стилю мовлення в різних умовах навчання (короткотривалі та довготривалі курси, факультети підвищення кваліфікації тощо) (Т. Рибіна)

Не зважаючи на чималу кількість наукових праць, присвячених певним аспектам навчання науковому стилю мовлення, залишаються малодослідженими деякі питання, одним з яких є навчання письмовому науковому стилю мовлення іноземних громадян, які навчаються у вищих навчальних закладах України. При цьому важливо пам'ятати, що студенти-іноземці досить часто беруть участь у наукових конференціях, семінарах, на старших курсах виконують курсові проекти, а в програмі їхньої підготовки іноді відсутній курс навчання написанню наукових текстів українською мовою. Це й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження – розробити лінгвометодичну модель і систему вправ навчання науковому письмовому стилю мовлення іноземних громадян на заняттях української мови.

Результати дослідження. Лінгвометодична модель навчання, у якій чітко окреслені етапи навчання, визна-

чена мета кожного етапу, схарактеризовані елементи навчання та компоненти змісту навчання, зазначені методи, що сприяють оптимізації процесу навчання та дозволяють досягнути результатів за найменшою витрати сил викладача та студента, визначені форми контролю результатів, має слугувати ефективній організації процесу навчання науковому письмовому стилю мовлення іноземних громадян на заняттях української мови. Запропонована модель навчання науковому письмовому стилю мовлення іноземних громадян на заняттях української мови розроблена на основі переосмислення концептуальної спрямованості навчального процесу, а також на основі змісту мовного та мовленнєвого матеріалу, представленого в сучасних нормативних документах і навчальних посібниках, орієнтованих на навчання української мови іноземних громадян. Ця модель передбачає три етапи роботи. Стилю схарактеризуємо кожен з них.

1. Когнітивно-збагачувальний. Основна мета цього етапу – сформулювати в студентів поняття про лінгвістичні, змістові та структурно-композиційні особливості різних жанрів письмового наукового тексту, навчити їх правильно вживати наукові терміни, а також фрази-кліше, характерні для певного жанру письмового наукового тексту. Основними елементами предмета навчання на цьому етапі є теоретичні знання та лексичний матеріал. Компонентами змісту навчання на цьому етапі є лінгвістичні та методичні терміни, слова загальнонаукової лексики, фрази-кліше, що активно функціонують у науковому письмовому тексті, лінгвістичні й структурно-композиційні особливості різних жанрів наукового письмового стилю, функціонально-стилістичні особливості вживання одиниць мови у текстах різних жанрів наукового стилю. На цьому етапі основними методами навчання є: бесіди, пояснення, лекції, ілюстрації, тренувальні вправи, а саме: аналіз аутентичних українських текстів різних жанрів наукового стилю, їх зіставлення та вияв особливостей; добір українських наукових термінів, а також фраз-кліше, найбільш релевантних для певного письмового наукового тексту; знаходження та виправлення помилок в аутентичних українських наукових текстах. Контроль результатів навчання на цьому етапі здійснюють за допомогою вправ, спрямованих на: знаходження найбільш релевантного терміна, слова загальнонаукової лексики чи фрази-кліше, для заповнення

пропуску в мікротексті; встановлення жанрової належності наукового тексту; знаходження помилок лінгвістичного або структурно-композиційного оформлення українського наукового письмового тексту певного жанру.

2. Репродуктивно-діяльнісний. Основна мета цього етапу – сформувавши у студентів уміння та навички ділити науковий текст на смислові частини, виокремлювати головну інформацію, знаходити ключові слова, здійснювати компресію аутентичних українських наукових текстів. Елементами предмета навчання на цьому етапі є навчальні мікротексти наукового стилю різних жанрів. Компонентами змісту навчання на цьому етапі є: репродуктивно-репродуктивні лексико-граматичні навички та аналітико-синтетичні навички, тобто навички сприймати лексико-граматичний матеріал, аналізувати його, здійснювати його компресію та на основі отриманої в результаті компресії інформації складати плани до наукових текстів. Основними методами навчання на цьому етапі є: тренувальні вправи, спрямовані на формування та розвиток умінь і навичок ділити текст на смислові частини, виокремлювати основну інформацію в кожній з них, знаходити ключові слова, складати плани до текстів, об'єднувати мовленнєві зразки в науковий текст певного жанру, завершувати чи поширювати наукові мікротексти. Контроль результатів навчання на цьому етапі передбачає опанування такими вміннями та навичками: сприйняття аутентичного українського наукового тексту, поділ його на смислові частини, знаходження в цих частинах основної інформації та ключових слів, здійснення компресії тексту (шляхом: 1) опущення додаткової інформації, 2) опущення інформації, що повторюється змістовно, 3) поєднання схожої за змістом інформації), складання планів до наукових текстів, поєднання готових мовленнєвих зразків у письмовий науковий текст різних жанрів.

3. Професійно-творчий. Основна мета цього етапу – розвивати уміння та навички самостійно продукувати українською мовою наукові письмові тексти різних жанрів. Основними елементами предмета навчання на цьому етапі є: навчально-комунікативні ситуації та неадаптовані аутентичні українські наукові тексти різних жанрів. Компонентами змісту навчання на цьому етапі є репродуктивні та продуктивні лексико-граматичні вміння та навички, перші передбачають уміння та навички спочатку сприймати аутентичний український науковий текст, аналізувати його, здійснювати компресію та на основі інформації, здобутою в результаті цього, скласти власний науковий текст певного жанру, крім цього репродуктивні лексико-граматичні навички передбачають уміння поновлювати українській науковий письмовий текст певного жанру на основі питань або готових мікротекстів; продуктивні лексико-граматичні навички передбачають уміння студентів самостійно складати/оставлять науковий текст українською мовою. Основними вправами на цьому етапі є: складання українською мовою наукового тексту певного жанру за поданим планом, ключовими словами, текстом-зразком; самостійне складання наукового тексту певного жанру; знаходження та виправлення помилок у готовому науковому тексті. Цей етап є найважливішим та найскладнішим, оскільки тут здійснюється робота не лише над формуванням і розвитком умінь і навичок продукувати наукові тексти різних жанрів українською мовою, а й робота над актуалізацією та вдосконаленням їхньої творчих умінь, над стимулюванням мотивації самостійно писати наукові

тексти українською мовою. Тут одним з прийомів, що стане в нагоді викладачеві, є проведення занять у творчій атмосфері, наприклад, організація різних творчих презентацій-конкурсів на складання кращого наукового тексту українською мовою певного жанру на задану тему. Контроль результатів навчання на цьому етапі передбачає складання українською мовою наукового письмового тексту певного жанру.

Відповідно до запропонованої вище моделі навчання письмовому науковому стилю мовлення іноземних громадян на заняттях української мови, вважаємо за потрібне розробити систему вправ, спрямованої на формування та розвиток умінь і навичок іноземців продукувати наукові тексти різних жанрів українською мовою. Відзначимо, що у сучасній лінгводидактиці є різні підходи до навчання письмовому мовленню. Так, Т. Попова виокремлює два підходи: 1) концентрація на процесі породження письмового тексту, 2) концентрація на результаті письмової діяльності [2]. Ці підходи виокремлює й А. Кашеєва, описуючи сучасно-риторичний підхід (орієнтований на продукт - текст) і процесуальний підхід [1]. І. Сологуб до цих підходів додає третій – жанровий [3].

Схарактеризуємо ці підходи.

1. Сучасно-риторичний, текстоцентричний, концентрація на результаті письмової діяльності – цей підхід передбачає, що в центрі уваги в процесі навчання є текст, що підлягає аналізу, імітації, а основна мета навчання – формування умінь і навичок правильно оформлювати зміст і композицію тексту.

2. Процесуальний, концентрація на процесі породження письмового тексту – цей підхід передбачає, що в центрі уваги в процесі навчання є не сам текст, а складний творчий процес його продукування.

3. Жанровий підхід схожий з сучасно-риторичним (текстоцентричним), проте його основна відмінність в тому, що в процесі навчання предметом аналізу є не просто текст, а його жанровий різновид, студенти працюють з аутентичними текстами, що належать певним жанрам, і аналізують їхні змістові, структурно-композиційні та лінгвістичні особливості [3].

У запропонованій нижче системі вправ перевага надається двом підходам – текстоцентричному та жанровому. Проте ми не можемо не брати до уваги і процесуальний підхід, оскільки він спрямований на опанування умінь самостійно продукувати наукові тексти. Отже, розроблена система вправ навчання науковому письмовому стилю мовлення іноземних громадян на заняттях української мови ґрунтується на комплексному підході, при цьому домінуючим є жанровий підхід.

Систему вправ, спрямованих на формування в іноземців умінь і навичок продукувати письмові наукові тексти українською мовою, представляємо так:

1. Вправи когнітивно-збагачувального етапу: аналітико-зіставні вправи – вправи, спрямовані на зіставлення та знаходження особливостей вживання мовних і мовленнєвих явищ, характерних для наукового стилю мовлення в рідній мові та українській, а також справи, спрямовані на зіставлення аутентичних українських наукових текстів різних жанрів та виявлення їхніх змістових, структурно-композиційних і лінгвістичних особливостей; лексико-граматичні вправи – вправи, спрямовані на формування умінь і навичок добирати релевантний науковий термін, слова загальнонаукової лексики чи фрази-кліше, характерних для українських наукових письмових текстів різних жанрів.

2. Вправи репродуктивно-діяльнісного етапу: аналітико-синтетичні – вправи, спрямовані на розвиток умінь знаходити головну інформацію в тексті (основну думку, ключові слова), ділити текст на смислові частини, а також умінь здійснювати компресію тексту чи, навпаки, поширювати текст, трансформаційні – вправи, спрямовані на формування умінь здійснювати компресію змісту тексту-першоджерела залежно від комунікативного завдання шляхом перефразування першоджерела, а також на формування умінь і навичок складати українською мовою наукових текстів різних жанрів; научні письмові тексти таких жанрів, як: анотація, реферат і тези на основі репродуктивні – вправи, спрямовані на формування та розвиток умінь продукувати українською мовою письмові наукові тексти за зразком, за планом, за мікротекстами.

3. Вправи професійно-творчого етапу: творчі вправи, на яких викладачеві відводиться роль спостерігача, а ступінь самостійності студентів досить висока.

Висновки. У наш час одним з показників успішної підготовки спеціаліста є його вміння здійснювати нау-

кову комунікацію не лише рідною мовою, а й іншими мовами, зокрема й українською. Тому питання про організацію роботи щодо формування в іноземних громадян, які здобувають освіту в Україні, умінь і навичок формувати письмові наукові тексти українською мовою є досить актуальним. Вважаємо, що ефективною ця робота буде лише тоді, коли буде чітко розроблена лінгвометодична модель, що буде покладена в основу організації процесу формування в іноземців умінь і навичок продукувати наукові тексти українською. Вважаємо за доцільне розподілити роботу щодо формування в іноземців умінь і навичок продукувати наукові тексти українською на три етапи: когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний та професійно-творчий. Кожен з цих етапів має свої особливості і характеризується певними вправами. Зокрема, на когнітивно-збагачувальному етапі запроваджують аналітико-зставні та лексико-граматичні вправи; на репродуктивно-діяльнісному – аналітико-синтетичні, трансформаційні та репродуктивні вправи; на професійно-творчому – творчі вправи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кашеева А.В. Современные подходы к обучению письму на иностранном языке / А. В. Кашеева // Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – №6 (052). – С.191–194.
2. Попова Т. П. Современные подходы к обучению письменной речи на английском языке [Электронный ресурс] / Т. П. Попова – Режим доступа к ресурсу: <https://nnov.hse.ru/data/2012/12/20/1303525950>.
3. Сологуб И. М. К вопросу об обучении письменной речи в процессе формирования коммуникативной компетенции [Электронный ресурс] / И. М. Сологуб – Режим доступа к ресурсу: <http://www.sbmt.bsu.by/.../K-VOPROSU-OB-OBUCHENIIPISJMENNOJ-RECHI-V-PROCES>

REFERENCES

1. Kashcheeva A.V. Modern approaches to teaching writing in a foreign language / A.V. Kashcheeva // Socio-economic phenomena and processes. – 2013. – №6 (052). – P.191-194.
2. Popova T. P. Modern approaches to teaching writing in English [Electron resource] / T. P. Popova – Resource Access: <https://nnov.hse.ru/data/2012/12/20/1303525950>.
3. Sologub I. M. On the issue of written language learning in the process of formation of communicative competence [Electron resource] / I. M. Sologub – Resource Access: <http://www.sbmt.bsu.by/.../K-VOPROSU-OB-OBUCHENIIPISJMENNOJ-RECHI-V-PROCES>

Lingvometodichesky model of learning scientific writing style of speech of foreign nationals on the lessons of the Ukrainian language **S. V. Lazarenko**

Abstract. Lingvometodichesky model of learning scientific writing style of speech of foreigners who study in Ukraine offered. The proposed model has three stages of operation, namely: cognitive enrichment, reproductively-activity and professional creativity. The purpose of training, learning elements and components of the training content, the methods of teaching and learning outcomes forms of control are defined for each phase. The system of exercises that promotes the efficient formation of foreigners and skills to generate scientific Ukrainian-written speech, is designed for each stage. For example, cognitive-enriching stage involves the use of analytical-comparative and lexical-grammatical exercises, the main purpose of which is the formation of concepts about linguistic, substantive, structural and compositional features of different genres written scientific text, teach the correct use scientific terms and phrases, clichés, characteristic for a particular genre of writing a scientific text; reproductively-activity phase involves the use of analytical-synthetic, transformation and reproductive exercises, the main purpose of which is the develop of the skills divide the text into meaningful parts, highlight important information, to find keywords, to compress authentic Ukrainian scientific texts; professional and creative stage involves the use of creative exercises, the main purpose of which is to develop the skills independently produce scientific texts of different genres written in Ukrainian.

Keywords: *scientific writing style, lingvometodichesky model, the Ukrainian language as a foreign language*

Лингвометодическая модель обучения научному письменному стилю речи иностранных граждан на уроках украинского языка **С. В. Лазаренко**

Аннотация. В статье предложена лингвометодическая модель обучения научному письменному стилю речи иностранных граждан, которые обучаются в Украине. Предложенная модель предусматривает три этапа работы, а именно: когнитивно-обогащающий, репродуктивно-деятельностный и профессионально-творческий. Для каждого этапа определена цель обучения, элементы обучения и компоненты содержания обучения, описаны методы обучения и формы контроля результатов обучения. Кроме этого, для каждого этапа разработана система упражнений, которая способствует эффективному формированию у иностранцев умений и навыков порождать научную письменную украиноязычную речь. Так, для когнитивно-обогащающего этапа характерны аналитико-сопоставительные и лексико-грамматические упражнения, основная цель которых формирование понятий про лингвистические, содержательные и структурно-композиционные особенности разных жанров письменного научного текста, научить правильно употреблять научные термины, а также фразы-клише, характерные для определённого жанра письменного научного текста; для репродуктивно-деятельностного – аналитико-синтетичные, трансформационные и репродуктивные упражнения, которые направлены на формирование умений и навыков делить текст на смысловые части, выделять главную информацию, находить ключевые слова, осуществлять компрессию аутентичных украинских научных текстов; для профессионально-творческого – творческие упражнения, основная цель которых – развивать умения и навыки самостоятельно порождать научные письменные тексты разных жанров по-українски.

Ключевые слова: *научный письменный стиль, лингвометодическая модель, украинский язык как иностранный*

Формирование тьюторской позиции у будущих учителей в процессе профессионально-педагогической подготовки в вузе

Р. А. Мардоян

Ширакский государственный университет имени М. Налбандяна, г. Гюмри, Республика Армения
Corresponding author. E-mail: mardoyanr@mail.ru

Paper received 30.03.17; Accepted for publication 10.04.17.

Аннотация. В данной статье проанализирована необходимость формирования тьюторской позиции у будущих учителей, рассмотрены понятия “тьютор”, “тьюторская позиция”. Анализ данной проблемы показал, что в новых общественных условиях развития школы нуждается в учителях с такой позицией, процесс подготовки учителей в вузе станет намного эффективнее, если в содержание изучаемых предметов психолого-педагогического цикла будет включен вопрос о формировании тьюторской позиции учителя.

Ключевые слова: тьютор, тьюторская позиция, уровни воспитания, функции тьютора, методические подходы к тьюторской деятельности.

Введение. Развитие современного армянского общества характеризуется интенсивностью и разноплановостью, что порождает множество задач, в решении которых ведущая роль отводится вузам республики, призванным воспитать социально активных граждан, конкурентоспособных специалистов с высоким уровнем общей профессиональной подготовки. В связи с чем основные задачи учебно-воспитательного процесса в вузе определяются так: создание психолого-педагогических условий для профессионального становления студентов, усиление их мотивации в будущей профессии, углубление профессионального самоопределения, формирование ценностного отношения к своей профессиональной деятельности и др. Эти задачи особенно актуальны для тех вузов, которые готовят педагогические кадры для школ республики, строящих свою деятельность в условиях личностно-ориентированного обучения и воспитания.

Для эффективной профессионально-педагогической подготовки будущих учителей, по нашему мнению, необходимо формирование у них тьюторской позиции, которая в сочетании с традиционной педагогической деятельностью сделает возможным осуществление современных требований к воспитанию “самостоятельности, индивидуальной объективности и творческой инициативы учащихся” [9, с. 7]. А также поможет учащимся “... прояснить значение наблюдаемых и оцениваемых событий, фактов реальной действительности и ситуаций его жизни, оформить отношение к ним” [9, с. 7]. В ходе анализа и оценки различных явлений становится возможным построить свое поведение, определить свой путь самовоспитания и самосовершенствования и др. И в этих важных вопросах становления личности особая роль принадлежит учителю, имеющего новую позицию, осуществляющего новую деятельность – тьюторскую. Тьюторская деятельность, тьюторская позиция учителя, несомненно, формируется в вузе, в ходе его профессионально-педагогической подготовки.

Краткий обзор публикаций по теме. Тьютор – новое понятие в армянской педагогике, пришедшее к нам из-за рубежа. Обратимся к толкованию этого слова в словарях. Так, например, Мюллер В. К. рассматривает это слово как когнитивную характеристику особенностей педагогической деятельности, связанных с организацией наставнической деятельности [6].

В трактовке Беспаловой Г.М. тьюторство в педагогике связано с гуманитаризацией образования [1]. Рыбалкина Н.В. подчеркивает, что тьюторская позиция учителя поддерживает процесс самообразования [8]. В существующих многочисленных исследованиях различных ученых (Щедровицкий П.Г., Ковалева Т.М., Бендова Л.В. и др.) раскрывается сущность этого термина, отмечается отличие от традиционной деятельности учителя. А также оформляются практики тьюторского сопровождения школьников в условиях интеграции с учреждениями дополнительного образования, (Соколова А.И., Шибаева Е.Н. и др.). Есть очень интересный опыт сопровождения одаренных детей (Золоторева А.В., Лекомцева Е.Н., Пикина А.Л.). Но мало исследований, а в армянских педагогических исследованиях почти нет, о проблеме подготовки в вузе учителей с новой педагогической позицией.

Анализ публикаций по данной проблеме привел нас к следующему выводу: в настоящее время в республике происходит модернизация системы образования, связанная с новыми общественными изменениями, с новой парадигмой образования, которая приоритетной считает такую цель – развитие личности. Такая цель ведет к изменению не только содержания образования, но и роли учителя, характера его взаимодействия с учениками, изменяя его позицию к ученику. Для решения этих и подобных задач требуется подготовка качественных новых педагогических кадров.

Цель. Целью данной статьи является:
– обосновать необходимость тьюторской деятельности учителей в новых условиях развития общества, педагогической науки;
– раскрыть сущность тьюторской позиции учителя в профессиональной деятельности;
– показать основные средства формирования тьюторской позиции у будущих учителей в процессе профессионально-педагогической подготовки студентов.

Материалы и методы. Материалами исследования являются труды зарубежных педагогов, психологов по проблемам тьюторской деятельности учителей, исследования автора данной статьи.

Методами изучения данной проблемы являются: теоретический анализ, теоретическое доказательство, социологический опрос, наблюдение, логические ме-

тоды обобщения.

Результаты и их обсуждение. Ознакомившись с положительными результатами, отображенными в различных исследованиях по тьюторской проблеме в педагогике, мы решили использовать частично этот опыт, эти результаты в процессе подготовки будущих учителей.

В 2012 году в Гюмрийском государственном педагогическом институте на факультете педагогики и в нескольких школах города провели социологический опрос среди преподавателей, студентов и учителей. Анкета среди этих групп респондентов включала следующие вопросы:

– Кто такой тьютор?

– Вы знакомы с функциями тьютора в школе?

– В чем отличие характеристики педагога в традиционном понимании и педагога с тьюторской позицией?

– Насколько необходима тьюторская позиция для учителей школы?

Из 50 преподавателей 30 знали о тьюторстве и очень расплывчато характеризовали его функции, о необходимости отозвались – 10. Из 60 учителей – 15 знали о существовании тьюторов, 38 были против применения этой технологии. Из 100 студентов – 30 знакомы с таким понятием, но не знали о функциях, сущности тьюторской позиции. О необходимости в наших школах педагогов с такой позицией больше половины написали: “Можно”, “Не мешает для разнообразия” и т.д.

Результаты социологического опроса способствовали проведению следующих работ: научно-теоретические семинары с преподавателями кафедры педагогики, психологии, социальной работы факультета педагогики по следующим темам: “Тьюторство в истории образования”, “Деятельность тьюторов в школе”, “Тьюторская технология” и др. После семинаров проводились обсуждения, круглые столы, диспуты. Под влиянием таких целенаправленных работ преподаватели пересмотрели содержание лекций, семинаров, тематику практических занятий, методы преподавания и др. После завершения семинаров и других занятий с преподавателями инициативная группа провела повторный социологический опрос среди той же самой группы преподавателей и получила иные результаты. Среди полученных результатов особый интерес представляют ответы на 4-ый вопрос: 94% преподавателей пришли к выводу, что для современной школы в решении задач по формированию личности ученика в условиях личностно-ориентированного обучения необходим учитель с новым инновационным типом деятельности – с тьюторской позицией.

Подготовка педагогических кадров с точки зрения данного исследования зависит от того, что мы понимаем под содержанием понятия “тьюторская позиция” учителя. Основываясь на результатах анализа научной литературы (Золоторева А.В. Жог В. И., Исаев И. Ф. и др.), мы пришли к выводу, что тьютор в педагогической практике, педагогической деятельности – это учитель, который соответствует следующим требованиям: высокий уровень профессиональной подготовленности, опыт исследовательской работы, высокий уровень организаторских и коммуникативных спо-

собностей, понимание сущности сотрудничества, внутреннее осознание своей миссии, долга, гуманное отношение к людям, к учащимся, готовность к восприятию всего нового, постоянная рефлексия и др. Педагогическая деятельность учителя с такой позицией характеризуется его целью, функциями, методами работы.

Целями такой специально организованной деятельности являются – осуществление индивидуального подхода к обучающимся, создание условий для раскрытия внутреннего потенциала, формирование развивающего образовательного пространства, исключение разных видов перегрузок, угроз для здоровья, поддержка личностного роста учащихся, их постоянная мотивация к развитию и др.

В исследованиях (Кузнецовой Н.В., Слостенина В.А., Щербак А.И., Томелова О.В. и др.) изучены различные функции учителя в учебно-воспитательном процессе. С учетом целей и задач учителя с инновационным типом деятельности в школе мы выделили наиболее важные из них с точки зрения нашего исследования. Рассмотрим эти функции:

– диагностическая – изучение учащихся, установление уровня их развития, изучение интересов, потребностей и др.;

– прогностическая – определение направления воспитательной деятельности, целей и задач каждого этапа, прогнозирование промежуточных и конечных результатов;

– организаторско-конструкторская – реализация поставленных целей, задач, обеспечение взаимодействия всех субъектов воспитательного процесса;

– информационная – знание своего предмета, новых технологий, психолого-педагогические знания, эрудированность и др.;

– коммуникативно-стимулирующая – формирование положительного отношения к учащимся, опора на их положительные качества, вера в них;

– аксиологическая – формирование ценностного поведения, ценностного отношения к себе, профессии, к окружающим на основе единства общечеловеческих и национальных ценностей;

– аналитико-оценочная – анализ действий, выявление сильных и слабых сторон;

– рефлексивная – анализ и осмысление своей деятельности. Уровень развития рефлексивного мышления учителя определяет степень успешности его работы в новой позиции;

– исследовательско-творческая – изучение новых теорий, концепций в развитии наук, исследование проблем профессиональной деятельности;

– фасилитаторская – проявление и реализация различного рода поощрений, доверия как выражение внутренней уверенности учителя в способности и возможности учащихся, сочетание индивидуальной и командной работы при условии активности, инициативности каждого участника команды, формирование чувства объективности и др.

Тьюторская позиция педагога в профессиональной деятельности основана, на наш взгляд, на таких необходимых методологических подходах как:

– Индивидуальный. Это построение учебно-воспитательного процесса с учетом возрастных и ин-

дивидуальных способностей учащихся, что позволяет найти подход к каждому ученику.

– Целостный. Применительно к изучаемому вопросу это означает, что нельзя в этой позиции одно какое-то качество, одну функцию особо выделить. Лишь в совокупности они образуют такую позицию.

– Личностный подход. Он раскрывает представление о социальной деятельности и творческой сущности личности, как продукта общественно-исторического развития.

– Деятельностный подход. Деятельность в психологии рассматривается как условие развития личности, цель которой преобразовать окружающий мир, себя. С тьюторской позиции необходима такая деятельность, которая требует перевода личности в позицию субъекта в любой деятельности.

– Диалогический подход. Он подчеркивает, что сущность человека намного богаче, сложнее, чем его деятельность и не исчерпывается ею. Диалог между субъектами учебно-воспитательного процесса, в рамках исследуемой проблемы, не допускает доминирования одного собеседника над другим, как это бывает в традиционных формах деятельности педагога.

– Культурологический подход. Этот подход вытекает из осознания того факта, что педагогическая система в целом с культурологических позиций есть прежде всего феномен культуротворчества. Готовое культурное содержание должно быть импульсом к выработке собственного понимания содержания культуры, потому что, по мнению С.И. Гессена, новое поколение является не только хранителем, но и творцом обновленного облика культуры [2].

– Антропологический подход, который понимаем в системном использовании данных всех наук о человеке, как предмете воспитания.

– Аксиологический подход. Ценностная ориентация к своей деятельности, педагогическая позиция, основанная на приоритетности ценности человека, способствует саморазвитию личности, партнерскому взаимодействию, осуществлению тьюторской позиции.

Важной задачей для подготовки учителей с новой инновационной позицией стало для нас формирование тьюторской позиции у будущих учителей в ходе их профессионально-педагогической подготовки в вузе. и одним из решений этого вопроса для нас стало включение данного вопроса в содержание изучаемых предметов психолого-педагогического цикла: педагогика, психология, педагогическая аксиология, педагогическая валеология и др. Каждый из предметов раскрывает со своих позиций сущность, содержание тьюторской позиции учителя, а вместе создают целостное представление об этой инновационной деятельности учителя.

Формирование тьюторской позиции у будущих учителей в процессе изучения научных дисциплин осуществляется более эффективно, если изучаемый материал преподносится при использовании активных, интенсивных методов обучения, методов формирования познавательного интереса, развития у студентов рефлексии, эмпатии, критического мышления и др. Практика показала, что в решении данной проблемы помогают сочетание традиционных и инновационных методов обучения.

По-нашему убеждению, в процессе подготовки будущих учителей к такому виду деятельности необходимо включить аксиологическую составляющую.

Аксиологическая составляющая тьюторской позиции способствует формированию и развитию личности гражданина, человека и его бытия на основе усвоения нравственных знаний. Решению данных задач способствует обучение на ценностной основе, потому что ценностное обучение в условиях гуманистической парадигмы обеспечивает:

– дифференциацию – учет интересов всех участников процесса;

– диверсификацию научной истины, что вызвано процессами демократизации;

– фундаментализацию – теоретическая и практическая подготовка учащихся к жизни;

– информатизацию – учет индивидуальных особенностей, их социализация, инкультивирование;

– непрерывность образования – подготовка к разнообразным социальным и профессиональным обязанностям, участие в развитии страны и мира;

– гуманизацию – взаимное уважение участников образовательного процесса, очеловечивание этого процесса;

– гуманитаризацию – образование, направленное на благо и во имя человека [5].

Аксиологический анализ процесса воспитания начинается с анализа целей воспитания, в основе которых ценности, потому что “цели воспитания вторичны по отношению к ценностям” [7, с. 15]. Такое ценностное воспитание можно организовать на нескольких уровнях:

– социетарный – воспитание в контексте общезначимой культуры;

– институциональный – реализация воспитательных целей и задач в условиях конкретных государственных учреждений: школы, вузы и др.;

– межличностный – взаимодействие между субъектами воспитательного процесса;

– интерперсональный – самовоспитание, воспитательное воздействие человека на самого себя в разных жизненных обстоятельствах, когда субъект становится и объектом воспитания [3].

Содержание понятия “тьюторская позиция” педагога в большей степени соответствует минималистическому и интерперсональному уровням воспитания, когда педагогическое взаимодействие учителей школы, учащихся и их родителей осуществляется на основе наставнической помощи учащимся. Несомненно, что большое значение в процессе формирования тьюторской позиции у будущего учителя имеют не только психолого-педагогические предметы, но и личность самого преподавателя, те его профессиональные и личностные качества, которые формируют его собственную тьюторскую позицию:

– профессиональные знания, умения удовлетворять учебные потребности (владение материалом, высокая степень информированности о последних достижениях науки, применение эффективных методов, технологий, стимулирование профессионального роста студентов и др.);

– педагогическое общение со студентами на занятиях и вне аудитории, проявление эмпатии, постоянная

работа над своим имиджем;
– умение конструктивно решать конфликты, правильно строить свои отношения с коллегами и др.

Выводы. На основе изучения и анализа данной проблемы мы пришли к следующим выводам:

- в условиях демократических процессов, характеризующих общественное развитие, предъявляются новые требования к учебно-воспитательному процессу школы, к учителям школ, что требует новых подходов к подготовке учителей в вузах. в связи с этим возникает необходимость в формировании тьюторской позиции учителя;
- сущность тьюторской позиции учителя в профессиональной деятельности раскрывается в целях, в функ-

циях, методологических подходах;

- формирование тьюторской позиции будущих учителей осуществляется в процессе профессионально-педагогического воспитания студентов, если в содержание воспитания и обучения включаются специальные темы, особо акцентируется сущность такой позиции, выбираются инновационные методы обучения, а преподаватель своим личным примером придерживается и подтверждает эффективность тьюторской позиции в профессиональной деятельности;
- формированию тьюторской позиции у будущих учителей наиболее способствует ценностное обучение и воспитания, организованное в вузе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беспалова Г.М. Тьюторское сопровождение: организационные формы и образовательные эффекты / Г.М. Беспалова // Директор школы – 2007 – Н 7 – с. 51-58
2. Гессен С.И. Основы педагогики: Введение в прикладную философию: Учеб. пособие для вузов/отв. ред. и сост. П.В. Алексеев, М.: “Школа - Пресс”, 1995 -447 с.
3. Гинетинский В.И. Основы теоретической педагогики. СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1992 154 с.
4. Золотарева А. В. Тьюторское сопровождение одаренного ребенка: учеб. пособие для бакалавриата и магистратуры / А. В. Золотарева, Е.Н Лekomцева, А.Л. Пикина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательство Юрайт – 2016 -215 с. – Серия: Университеты России
5. Мардоян Р. А. Педагогическая аксиология / Р.А. Мардоян – Гюмри: Эльдorado, 2012 – 305 с.
6. Мюллер В. К. Англо-русский словарь – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1960 – 1063 с.
7. Никандров Н. Д. Россия: социализация и воспитание на рубеже тысячелетий – М.: Педагогическое общество России, 2000 -304 с.
8. Рыбалкина Н. В. // Тьюторство: концепции, технологии, опыт. Юбилейный сборник, посвященный 10-летию тьюторских конференций. 1996-2005 – Томск: Принт, 2005 – 205с.
9. Яковлев С.В. Тьютор и воспитанник: педагогическое взаимодействие систем ценностей: монография / С.В. Яковлев, под ред. В.А. Слaстенина – 2-е изд., испр. и доп – М.: ИНФРА – М., 2017 – 72 с. (Научная мысль)

REFERENCES

1. Bespalova G. M. Tutorial Support: Organizational Forms and Educational Effects / G. M. Bespalova // The Headmaster of School - 2007 - N 7 – pp. 51-58.
2. Gessen S. I. The Bases of Pedagogy: Introduction to Applied Philosophy: Tutorial Manual for Higher Education Institutions / Responsible Editor and Compiler P. W. Alekseev, M.: "School-Press", 1995 - p. 447.
3. Ginetcinskiy W. I. The Bases of Theoretical Pedagogy. SP: the Publishing House of Saint Petersburg University, 1992 - p. 154.
4. Zolotareva A. W. Tutorial Support to a Talented Child: Tutorial Manual for Bachelor and Master Programs / A. W. Zolotareva, E. N. Lekomtcevo, A. L. Pikina - 2nd Publication, Checked and Edited. - M.: Yurayt, 2016 - p. 215 - Series: Universities of Russia.
5. Mardoyan R. A. Pedagogical Valeology / R. A. Mardoyan – Gyumri: Eldorado, 2012 - p. 305.
6. Muller V. K. English-Russian Dictionary. - M.: State Publication of Foreign and National Dictionaries, 1960 – p. 1063.
7. Nikandrov N. D. Russia: Socialization and Education at the Turn of the Millennium - M.: Pedagogical Environment of Russia, 2000 - p. 304.
8. Ribalkina N. W. // Tutoring: Concepts, Technologies, Experience. Anniversary Collection Dedicated to the 10th Anniversary of Tutorial Conferences, 1996-2005 - Tomsk: Print, 2005 - p. 205.
9. Yakovlev S. W. Tutor and Educator: Pedagogical Cooperation of Value Systems: Monograph / S. W. Yakovlev, W. A. Slastenina. - 2nd Publication, Checked and Edited. - M., 2017, - p. 72 – (Scientific Thought).

The Formation of Future Teachers' Tutor Position during the Professional Pedagogical Preparation at University

R. A. Mardoyan

Abstract. The necessity of future teachers' tutor position is analyzed in this article. The following main concepts, tutor, tutor position are studied. The analysis of this problem showed that school needs teachers having such position in new social development conditions. The teacher preparation process at university will be efficient if the matter of formation of teachers' tutor position is included in the contents of psychological-pedagogical subjects.

Keywords: tutor, tutor position, levels of education, tutor's functions, methodological approaches to the tutor activity.

Розвиток самоосвітньої компетентності учнів в інформаційно - освітньому середовищі бібліотеки професійного навчального закладу

І. А. Мосія

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна

Paper received 31.03.17; Accepted for publication 10.04.17.

Анотація. У статті з'ясовуються сучасні прогресивні напрями діяльності бібліотеки навчального закладу. З'ясовується можливість поєднання зусиль бібліотечних і педагогічних працівників задля розвитку творчого потенціалу вихованців, зокрема їх самоосвітніх здатностей. Наводиться приклад спільного проведення факультативу для учнів першого курсу "Технологія самоосвітньої діяльності". За результатами дослідження робиться висновок про ефективність поєднання традиційних, ustalених форм навчальної роботи з тренінговими та імітаційно-ігровими заняттями, навчальним проєктуванням, виконанням творчих вправ (складання тематичних інтелектуальних ігор, віршів, написання фантастичних оповідань тощо).

Ключові слова: бібліотека, учень, самоосвітня компетентність, факультатив, навчально-тематичний план, методи, технології.

Вступ. Сьогодні професійно-технічної освіти пов'язане з активним впровадженням у педагогічний процес нової освітньої концепції – компетентнісного підходу. Варто вказати, що домінантною ідеєю компетентнісної освіти є підготовка всебічно розвинутої особистості засобами творчо-дієвого навчання. Зважаючи на це, сучасні педагогічні технології мають бути спрямовані не лише на формування високих рівнів професійних знань, умінь та навичок випускників професійно-технічних навчальних закладів, а й на виховання у них відповідальності, ініціативи, волевольових якостей, здатностей самостійно опановувати нові галузі знань [4].

У зв'язку з вищевказаним, важливого значення для педагогічної теорії набуває визначення сприятливих педагогічних факторів, умов та технологій формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників уже з перших днів навчання у професійно-технічному навчальному закладі, зокрема, засобами бібліотечних ресурсів.

Нині бібліотека навчального закладу має бути частиною освітньо-інформаційного простору, середовищем, що функціонує як культурно-просвітницька й науково-освітня установа та забезпечує акумуляцію і широкий доступ зацікавлених осіб до документально-інформаційних ресурсів [5]. З цих позицій вкрай важливо кардинально переосмислити роль, місце, функції та завдання сучасної бібліотеки гімназії, ліцею, шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів, професійно-технічних навчальних закладів тощо. Мова про можливість розширення діапазону діяльності бібліотек за рахунок інноваційно-комунікаційних технологій (використання мережевих технологій, створення власного сайту, електронний пошук інформації тощо), що суттєво модернізують усі складові інформаційно-бібліотечного середовища. За такої модернізації, як свідчить практика, бібліотека перетворюється на інноваційну устанovu, своєрідний інформаційно-культурний центр, спрямований на цілеспрямоване формування самоосвітніх здатностей учнів, розвиток інформаційної культури і методичної компетентності педагогів.

Природно, такі модернізаційні зміни інформаційно-бібліотечного простору мають суттєво змінити статус бібліотеки, перетворити її на центр пізнавального розвитку учнів, умову продуктивного формування їх

інформаційно-освітніх потреб та мотивів.

У педагогічній теорії і практиці нині переосмислюється роль бібліотеки в діяльності ЗНЗ. Попри розмаїття підходів, домінує думка про те, що бібліотека, володіючи значним потенціалом інформаційно-освітніх ресурсів, має стати медіацентром, підрозділом, який функціонально забезпечує відкритий і повноцінний доступ до інформації, цілеспрямовано формує мотивацію самоосвітньої діяльності учнів і педагогів через надання певних інформаційних ресурсів – книг, електронних посібників, електронних довідників, відеопрезентацій, періодики тощо.

Натомість не можна стверджувати, що такі модернізаційні зміни мають прийти самі собою. Тому проблема створення дієвого інформаційно-освітнього середовища, обґрунтування продуктивних напрямів, форм і технологій інноваційної діяльності бібліотеки навчального закладу щодо розвитку особистості вихованців є вкрай актуальною.

Короткий огляд публікацій за темою. Теоретичні та методичні аспекти інноваційно-інтеграційних процесів у бібліотечній сфері досліджуються в наукових розвідках О. Башун, І. Лобановської, К. Лобузної, В. Попика, П. Рогової, Л. Самчук, Т. Ярошенко та ін. Проблемою формування самоосвітньої компетентності учнів займалися такі вчені, як: Н. Бухлова, М. Кузьміна, Н. Кубракова, П. Осипов, Н. Половнікова, В. Скарнар та ін. Особливу увагу дослідники приділяли аспектам формування готовності до самоосвіти і пошукам шляхів для її розвитку (роботи С. Мельника, Г. Серикова, А. Трофименка та ін). Визначено, що самоосвітню компетентність слід розглядати як фактор соціальної конкурентоспроможності випускника, оскільки вона дозволяє одержати якісну освіту, опанувати професією, досягти необхідної кваліфікації, при необхідності змінити спеціальність. Однак, поза увагою вчених залишилися вкрай важливі наукові аспекти розвитку самоосвітньої компетентності учнів засобами додаткових форм організації навчання, зокрема, засобами інформаційно-освітнього середовища бібліотеки навчального закладу.

Мета дослідження: на основі з'ясованих теоретичних засад модернізації діяльності сучасної бібліотеки навчального закладу визначити перспективні методи, форми, технології розвитку самоосвітньої компетентності учнів в умовах бібліотечного інформаційно-

освітнього середовища.

Матеріали і методи. У процесі дослідження застосовано комплекс теоретичних (аналіз, синтез, конкретизація, узагальнення) методів для уточнення сутності досліджуваного феномену, конкретизації перспективних напрямів інноваційної діяльності бібліотеки на вітчизняному освітньому полі, та емпіричних (вивчення передового досвіду бібліотечної роботи, спостереження, бесіди) для визначення продуктивних методів, форм і технологій розвитку самоосвітньої компетентності учнів в умовах бібліотечного інформаційно-освітнього середовища.

Результати і їх обговорення. Дані педагогічних досліджень свідчать про те, що нині в арсеналі роботи бібліотеки навчального закладу змінюються узвичаєні форми діяльності бібліотекарів, виділяються такі основні прогресивні напрями їхньої роботи:

- інформаційно-бібліографічне забезпечення навчально-виховного процесу;
- розвиток творчого потенціалу учнів через залучення до роботи з книгою, формування іміджу обізнаної людини;
- активізація інтелектуального потенціалу учнів з обмеженими можливостями, корекція їхньої поведінки, забезпечення соціальної адаптації та соціалізації шляхом спілкування з книгою;
- долучення учнів до використання комп'ютера для отримання нових знань;

de irtam Gergőnek, mert mondta, hogy szőljak, ha jöttök формування в учнів умінь самостійної роботи з книгою, прийомів пошуку інформації засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Розвиток творчих здібностей учнів стає спільним завданням бібліотеки й навчального закладу. Саме аспект розвитку творчого потенціалу особистості учня, розвиток його самоосвітніх здатностей має бути в центрі уваги не лише адміністрації школи, а, насамперед, кожного бібліотечного працівника.

Проте вітчизняна педагогічна практика переконує, що системно-послідовне формування “умінь навчатися”, педагогічно правильна організація самоосвіти і самовиховання майбутніх кваліфікованих робітників як педагогічних умов сьогодні забезпечуються недостатньо. Мова про те, що, по-перше, самоосвітні процеси мають бути науково керованими, а по-друге – уміннями навчатися учні мають цілеспрямовано оволодівати вже з перших днів навчання в навчальному закладі.

Такі наші висновки впливають з аналізу, наприклад, американського педагогічного досвіду: першокурсники деяких професійних навчальних закладів США в перші дні навчання мають пройти тестування щодо діагностики своїх пізнавальних можливостей. За їх результатами досвідчені педагоги (“едвайзери”, наставники) порекомендують рівень складності навчальної дисципліни, вкажуть, які пізнавальні здібності варто розвивати. Кожний вступник до училища чи коледжу отримує спеціальні методичні рекомендації щодо формування умінь конспектувати лекцію, читати науковий текст, складати доповідь, презентацію тощо [2].

Для визначення продуктивних методів, форм і технологій розвитку самоосвітньої компетентності пер-

шокурсників було проведено формувальний експеримент у чотирьох професійно-технічних навчальних закладах: Навчально-науковому центрі ІПТО НАПН України (м. Київ), Міжрегіональному вищому професійно-будівельному училищі міста Краматорська, Олександрійському професійно-технічному училищі № 17, Ржищівському професійному ліцеї. Для цього разом з бібліотечними працівниками було розроблено факультативний курс “Технологія самоосвітньої діяльності” для учнів, що розпочинають оволодівати робітничою професією. Мета факультативного курсу – сприяти інтелектуальному розвитку особистості вихованців, цілеспрямовано й системно формувати в майбутніх кваліфікованих робітників здатності до самоосвітньої діяльності.

Важливість упровадження факультативу “Технологія самоосвітньої діяльності” для учнів професійно-технічного навчального закладу підтверджено на констатувальному етапі дослідження в процесі обговорення проблем самоосвіти майбутніх кваліфікованих робітників з директорами, заступниками директорів з навчальної, методичної та виховної роботи, бібліотекарями, викладачами загальноосвітніх і спеціальних дисциплін у Дніпропетровській, Київській областях, м. Києві, науковцями Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. При цьому більшість учасників опитування висловили думку щодо необхідності спеціально організованого додаткового навчання учнів здатностям самостійно оволодівати знаннями, розвивати власні пізнавальні здібності.

Концептуальною ідеєю самоосвітнього розвитку учнів у перебігу факультативних занять є положення про те, що стати професіоналом, ґрунтовно розвинути пам'ять, мислення, увагу, світогляд, культуру розумової праці особистості можна лише єдиним шляхом – вправлінням, цілеспрямованим, систематичним і наполегливим у самоосвітній діяльності. Крім цього, зміст роботи факультативу має забезпечувати органічний зв'язок з навчальними програмами предметів загальноосвітньої підготовки, але з включенням до програми нових змістових елементів, навчального матеріалу проблемного характеру. Покажемо, як ці положення враховувалася при реалізації програми факультативного курсу.

Насамперед зазначимо, що процес роботи з учнями, які були задіяні до факультативного навчання, здійснювався поетапно. З учасниками факультативних занять спочатку проводилися психодіагностичні дослідження, за результатами яких кожен самостійно складав програму самовдосконалення та започатковував власний “портфоліо”. При цьому на заняттях факультативу спочатку домінували теоретичні заняття, які, поступово поєднуючись з практичними роботами, проектною діяльністю, тренінгами, інтелектуальними іграми на другому етапі роботи залучали вихованців до навчально-професійних форм оволодіння самоосвітньою діяльністю.

Відмітимо, що кожний учасник факультативу на першому занятті отримав методичні рекомендації “Розвиток здатностей до самоосвітньої діяльності учнів професійно-технічних навчальних закладів”, у яких теоретичний матеріал пропонувався тем

поєднувався з практичними вправами, тестами для самодіагностики, прикладами методик (програма самовдосконалення, портфоліо), сюжетами ігор тощо. Вказані методичні матеріали мали допомогти учням самостійно опанувати пропонований теоретичний матеріал, здійснювати самодіагностику, самовправляння.

Усвідомлюючи, що ефективність факультативних занять значною мірою залежить від педагогічного супроводу цього добровільного позакласного навчання, вказаний аспект в експериментальній роботі був у постійному полі зору педагогів. Зокрема, керівником факультативу призначався педагогічний працівник професійно-технічного навчального закладу (класний керівник чи майстер виробничого навчання), який організував цей вид діяльності під науково-методичним керівництвом бібліотеки. На підготовчому етапі організації факультативного навчання кожний керівник мав усвідомити головне завдання факультативу – залучити учнів до самовдосконалення, самоосвіти, вмотивувати їх до розвитку власного світогляду, пізнавальних процесів, культури розумової праці, сформувані інтерес до самоосвітньої діяльності, уміння і навички її здійснення.

Крім цього, до керівників факультативу було доведено, що за результатами факультативного навчання *вихованці мають знати*: методи і форми самоосвіти та самовиховання, як організувати продуктивну самостійну роботу, правила роботи з навчальною і науковою літературою, форми ведення записів, методи і прийоми читання тексту, суть, структуру пізнавальних процесів (пам'ять, мислення, увага, відчуття, сприймання, уява), можливості технічних засобів, художньої літератури, поезії, мистецтва у розвитку

інтелекту особистості, прийоми правильної дикції, техніки мовлення, етапи навчально-проектної діяльності, вимоги до доповіді, презентації тощо, складові техніки мовлення тощо.

Вихованці мають уміти: володіти здатностями самоорганізації, саморегуляції, вміти самостійно планувати свій бюджет часу, розробляти власну програму самоосвіти, продуктивно організувати власну самостійну роботу, вести “Портфоліо”, володіти методиками швидкого (раціонального) читання, вести записи (конспектувати, реферувати, анотувати, конденсувати тощо), продуктивно використовувати комп'ютер у навчально-науковій діяльності, володіти методиками розвитку пам'яті, мислення, уваги, уяви тощо, навичками навчально-проектної діяльності, уміти підготувати доповідь та її презентацію, виступити перед аудиторією, відчутти, побачити проблему в ситуації та висунути гіпотези щодо її розв'язання, демонструвати культуру розумової праці достатнього рівня, вміти здійснювати ділове листування, ділову розмову по телефону, дискутувати.

Навчальна програма факультативу розроблялася для учнів, що розпочинають навчатися в професійно-технічному навчальному закладі. Орієнтовний навчально-тематичний план факультативу “Технологія самоосвітньої діяльності” подано у табл. 1. Коротко зупинимося на його змістових особливостях.

Факультатив розраховано на піврічне навчання першокурсників (15-17 років), загальним обсягом 38 годин. У зв'язку зі специфікою курсу, самостійна робота не регламентована: все залежить від сформованості у того чи іншого учня умінь і здатностей самоосвітньої діяльності (визначається індивідуально).

Таблиця 1. Орієнтовний навчально-тематичний план факультативу “Технологія самоосвітньої діяльності”

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		Теорія	Практика	Разом
1	Вступне заняття. Пізнавальні здібності особистості	1	1	2
2	Самоосвітня діяльність. Складання програми самоосвіти. Портфоліо.	1	1	2
3	Умови успішного самовдосконалення. Організація робочого місця.	2	2	4
4	Як працювати з літературними джерелами	2	4	6
5	Використання комп'ютера у процесі самоосвітньої діяльності	-	4	4
6	Увага. Вправляння у розвитку уваги. Розвиток творчої уяви	2	2	4
7	Пам'ять, типи пам'яті, тренування пам'яті	2	2	4
8	Мислення. Розвиток розумових дій та операцій	2	2	4
9	Розвиток мови та мовлення. Ділове листування, ділова розмова по телефону	2	2	4
10	Уява, її особливості і розвиток	1	1	2
11	Підсумкове заняття факультативу	2	-	2
ВСЬОГО		17	21	38

Структура навчального плану факультативу вибудовувалася так, щоб вже з перших занять його учасники продуктивно розвивали загально навчальні, логіко-мовні, організаційні, пошукові уміння, свої потреби і мотиви самоосвітньої діяльності. Зважаючи на це, на перших заняттях були розглянуті аспекти пізнавальних здібностей особистості, особливості та умови самоосвіти, самовиховання, успішного самов-

досконалення учнів професійно-технічного навчального закладу.

Підкреслимо, що вже на другому занятті його учасники ознайомилися з методикою планування самоосвіти, склали власні програми та започаткували ведення “творчого портфеля” (аналог Європейського мовного портфеля [1, с. 57]), який на українському освітньому просторі нині називають “портфоліо”.

Друга частина плану факультативу передбачала реалізацію двох завдань: навчити учнів продуктивно працювати з літературними джерелами та ефективно використовувати комп'ютерну техніку в самоосвітній діяльності. Для прикладу наведемо перелік питань, які мали опрацювати учні за темою № 4 "Як працювати з літературними джерелами": *Інформація. Типологія наукової інформації. Опубліковані та неопубліковані документи, патентна інформація. Первинні і вторинні документи. Типи неперіодичних наукових видань. Періодичні видання. Газети, форми газетного матеріалу, розподіл матеріалу в газеті. Як правильно читати газети. Як правильно працювати з навчальною і науковою книгою. Швидкісне читання, повільне читання, раціональне читання. Інші види читання. Як підвищити швидкість читання і сприймання тексту. Форми ведення записів (план, тези, виписки, анотування, конспектування, реферування тощо). Обговорення книги Л.Г. Одинцова "Как научиться хорошо учиться" (М., 1996). Тренінг раціонального читання.*

У третій частині навчально-тематичного плану факультативу передбачено проведення занять комбінованого виду, де виклад теоретичного матеріалу поєднується з тренінгами, рольовими та інтелектуальними іграми, екскурсіями, презентаціями проєктів тощо, а індивідуальна робота з учнями проводиться як в перебігу занять, так і в позанавчальний час. Цей блок програми передбачає формування теоретичних знань учнів щодо сутності основних пізнавальних здібностей та оволодіння ними методами та прийомами тренування пам'яті, мислення, уваги, уваги тощо.

На завершення висвітлення змістових аспектів організації факультативного курсу "Технологія самоосвітньої діяльності" зазначимо, що при визначенні обсягу змісту нового навчального матеріалу, що вноситься на заняття, ми орієнтувалися на таку вимогу:

протягом однієї академічної години учень може засвоїти 7 ± 2 одиниці інформації за одну академічну годину (під одиницею інформації розуміємо 1/3 сторінки тексту, поняття, теорему, задачу [3]).

Однією з особливостей навчальної програми факультативу є спрямованість на поєднання самоосвіти і самовиховання, інтеграція навчальних і виховних форм роботи. На нашу думку, це є цілком логічним: щоб учень міг систематично займатися самоосвітою, йому необхідно виховати такі особистісні якості, як: наполегливість, працьовитість, організованість, самостійність, відповідальність тощо. Тому на заняттях факультативу відбувалися зустрічі з видатними людьми (митцями, ученими, бізнесменами, професіоналами своєї справи тощо), з учнями проводилися круглі столи, бесіди на етичні теми, дискусії, екскурсії, інші виховні заходи.

Висновок. Серед пріоритетів діяльності бібліотеки навчального закладу домінуючим має бути цілеспрямована робота щодо розвитку творчого потенціалу учнів. Залучення потенціалу інформаційно-освітнього середовища бібліотеки до додаткових форм організації навчання (спецсемінари, факультативи, гуртки, студії тощо) суттєво активізує розвиток самоосвітніх здатностей не лише вихованців, а й педагогічних працівників. Констатовано, що позитивні результати факультативних занять забезпечуються поєднанням традиційних, усталених форм навчальної роботи з тренінговими та імітаційно-ігровими заняттями, навчальним проєктуванням, виконанням творчих вправ (складання тематичних інтелектуальних ігор, віршів, написання фантастичних оповідань тощо).

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з розробленням проєкту цілеспрямованого процесу формування самоосвітньої компетентності учнів професійно-технічного навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюханова Н.О. Підходи до розуміння компетентності та компетенції в освіті / Н.О. Брюханова // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2007. – № 4. – С. 40–51.
2. Вошецька О.В. Професійна підготовка інженерів-аграрників в системі вищої освіти США: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ольга Володимирівна Вошецька ; НУБіП України. – К., 2008. – 259 с.
3. Єжова О.О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів: Монографія / О.О. Єжова. – Суми: Вид-во "МакДен", 2011. – 412 с.
4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Пед. думка, 2016. – 448 с. – (До 25-річчя незалежності України).
5. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року „Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України” [Електронний ресурс] : схвалено розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 219-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Brukhanova N. O. Approaches to understanding the competence and expertise in education / N.O. Brukhanova // Pedagogy and Psychology of Professional Education. - 2007. - № 4. - P. 40-51.
2. Voschevska O. V. Professional training of engineers and agrarians in US higher education: Dis. ... candidate. ped. Sciences: 13.00.04 / Olga Vladimirovna Voschevska; NUBiP Ukraine. - K., 2008. - 259 p.
3. Yezhova O. O. Formation of value attitude to health in students of vocational schools: Monograph / O. O. Ezhova. - Amounts: Printed "MakDen", 2011. - 412 p.
4. National report on the status and prospects of education in Ukraine / Nat. Acad. ped. Sciences of Ukraine; [Redkol. : V. G. Kremen (chairman), V. I. Lugovoi (Dep. Chairman), A. M. Gurzhiy (Dep. Chairman), O. Y. Savchenko (Dep. Chairman)]; by the Society. Ed. V. G. Kremen. - Kyiv: ped. opinion 2016. - 448 p. - (the 25th anniversary of independence of Ukraine).
5. The development strategy of libraries for the period until 2025. "Qualitative changes in libraries for the Sustainable Development of Ukraine" [electronic resource]: chvaleno rozporjadzh. Cabinet of Ministers of Ukraine of 03.23.2016 p. Number 219-p. - Access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>. - Name of the screen.

The development of self-educational competence of students in information-educational environment vocational school library

I. A. Mosya

Abstract. Article deals with modern progressive activities of the library of the institution. The paper explains the possibility of combining the efforts of librarians and teaching staff to develop the creative potential of students, including their self-educational abilities. An example of a common elective for students in the first course "Technology of self-education." The study concludes on the effectiveness of a combination of traditional, well-established forms of training for training and simulation-game sessions, educational design, creative exercises (thematic compilation of intellectual games, poetry, writing fiction stories, etc.).

Keywords: *library, student, self-educational competence, optional, teaching and thematic plan, methods and technologies.*

Развитие самообразовательной компетентности учащихся в информационно-образовательной среде библиотеки профессионального учебного заведения

И. А. Мося

Аннотация. В статье выясняются современные прогрессивные направления деятельности библиотеки учебного заведения. Выясняется возможность объединения усилий библиотечных и педагогических работников для развития творческого потенциала воспитанников, в том числе их самообразовательных способностей. Приводится пример совместного проведения факультатива для учащихся первого курса «Технология самообразовательной деятельности». По результатам исследования делается вывод об эффективности сочетания традиционных, устоявшихся форм учебной работы с тренинговыми и имитационно-игровые занятия, учебным проектированием, выполнением творческих упражнений (составление тематических интеллектуальных игр, стихов, написанные фантастических рассказов и т.п.).

Ключевые слова: *библиотека, ученик, самообразовательная компетентность, факультатив, учебно-тематический план, методы, технологии.*

Green chemistry education: a strategy for environmental control and sustainability

Omiko Akani

Department of Science and Computer Education, Faculty of Education Ebonyi State University, Abakaliki, Nigeria
Corresponding author. E-mail: akaniomiko@gmail.com

Paper received 20.02.17; Accepted for publication 01.03.17.

Abstract. Green Chemistry is a subject that has attracted substantial prominence in recent years. This is due to its application in pollution control and maintenance of waste free environment. Green chemistry also known as sustainable chemistry, is the design of chemical products and processes that reduce or eliminate the use or generation of hazardous substances. This paper focused on the meaning of Green Chemistry, the 12 principles of Green chemistry, integration of the 12 principles of Green chemistry in the Secondary School Education Curriculum, benefits of Green Chemistry, strategies for encouraging Green Chemistry. The paper also highlighted the role of United States Environmental Protection Agency (EPA) and some of their partnering organizations across the globe.

Keywords: green chemistry, education, secondary school education, pollution control.

Introduction. Chemistry is a branch of science which tries to make people understand the nature, composition and usefulness of natural things and those made by human beings. Bajah, Teibo, Onwu and Obikwere (1992), observed that chemistry is not, like some people feel, a dangerous subject which deals with smelling chemicals. Chemistry enables anyone who studies it to learn certain useful scientific skills like separation of mixtures, mixing of substances proportionately, using specialized pieces of apparatus like burettes, pipettes and fractional distillation components. Chemistry has products and most of its products are man made. The process by which these chemistry products are created generates waste materials which are hazardous to the natural environment.

Green Chemistry. Green chemistry as a concept was coined by Paul Anastas in 1991. It is also called sustainable chemistry, it is a philosophy of chemical research and engineering that encourages the design of products and processes that minimize the use and generation of hazardous substances. Omiko (2013) observed that green chemistry is the chemistry that deals with the production and use of non-toxicants-materials. Green chemistry seeks to reduce and prevent pollution at its source.

Green chemistry according to the United States Environmental Protection Agency (EPA, 2013), applies across the life cycle of a chemical product, including its design, manufacture and use. As a philosophy, green chemistry applies to organic chemistry, inorganic chemistry, biochemistry, analytical chemistry and physical chemistry. It seems to focus on industrial applications, and which is aimed at minimizing the hazard and maximizing the efficiency of any chemical choice. It is different from environmental chemistry which is chemistry of the natural environment, and of pollutant chemicals in nature.

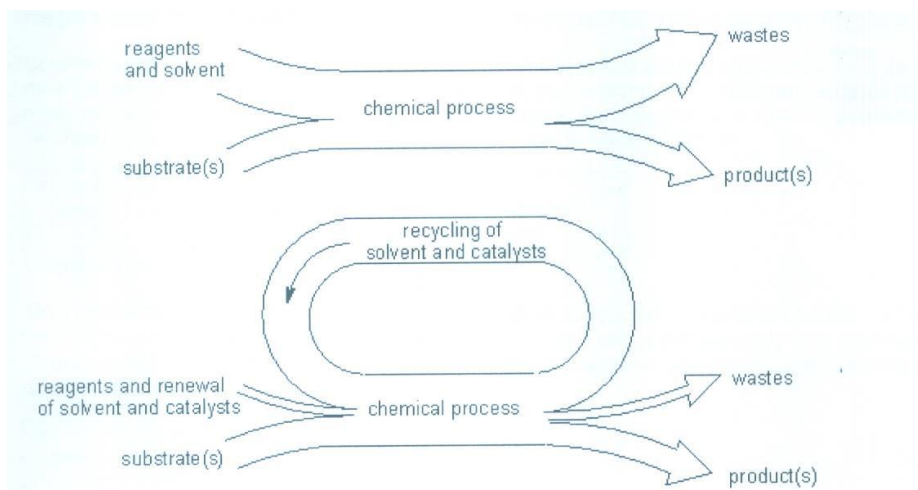
Developing and Integrating Green Chemistry Curriculum for Environmental Sustainability. Bajah et al (1992) observed that there are two substances in our physical environment which are of great importance to all living things. These two essential substances are Air and Water. Both air and water are essential for life. Okogun in Bajah et al (1992) opined that air and water constitute

sources of raw materials for many chemical processes. Since green chemistry recognizes that there are significant consequences to the use of hazardous substances in our environment, it is important to integrate green chemistry-based curriculum into our secondary schools. This would enable the students at this level to learn how to use chemical products and processes to reduce or to eliminate the use and generation of hazardous substances in the society. Therefore in developing green chemistry-based curriculum, the 12 principles of green chemistry must be incorporated.

Principles of Green Chemistry. There are twelve Green chemistry principles. The principles were developed by two prominent chemists, Anastas and Warner (1998). These principles help in explaining what green chemistry means, the 12 principles cover such concepts as (a) The design of processes to maximize the amount of raw materials that ends up in the product. (b) The use of safe, environment-benign substances, including solvents, whenever possible; (c) The design of energy efficient process. (d) The best form of waste disposal: not to create it in the first place.

(e) The 12 green chemistry principles are:

1. **Waste prevention instead of remediation:** The ability of chemists to redesign chemical transformations to minimize the generation of hazardous waste is an important first step in pollution prevention. By preventing waste generation, we minimize hazards associated with waste storage, transportation and treatment.
2. **Maximize atom economy or efficiency:** Atom economy or efficiency is a concept developed by Barry Trost of Stanford University that evaluates the efficiency of a chemical transformation. Similar to a yield calculation, atom economy is a ratio of the total mass of atoms in the desired product to the total mass of atoms in the reactants. A typical chemical process generates products and solvents and reagents. However, if most of the reagents and solvent can be recycled, the mass flow looks quite different, examples; the two diagrams below illustrate waste management and recycling processes.

The prevention of waste can be achieved if most of the solvents are recyclable, for example, catalysts and reagents such as acids and bases that are bound to a solid phase can be filtered off, and can be regenerated (if needed) and reused in a subsequent run. In the production of chemical products on a large scale, heterogeneous catalysts and reagents can be kept stationary while the substrates are continuously added and pass through to yield a product that is continuously removed (for example by distillation).

Calculations involving Atom Economy or Efficiency

The mass efficiency of the above processes can be calculated by using environmental factor (E-Factor). E-Factor is defined by the following expression

$$E\text{-factor} = \frac{\text{Mass of Wastes}}{\text{Mass of Product}}$$

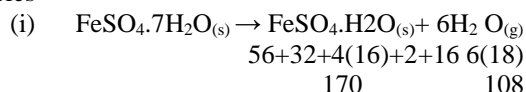
The ideal E factor of O(Zero) is almost achieved in petroleum refining that needs constant removal of the product after each fractional distillation. The production of bulk and fine chemicals gives E factor of between 1 to 50.

Efficiency of Chemical Reactions

Another expression or formula used in calculating the efficiency of chemical reaction that is widely used is that of atom economy or efficiency. Here the value can be calculated from chemical equation of the reactants and products; example

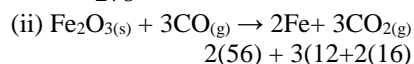
$$\text{Atom efficiency} = \frac{\text{Molecular weight of desired product}}{\text{Molecular weight of all substances formed}}$$

Examples

Where Fe = 56; S = 32; O = 16; H = 1

$$\text{Atom efficiency for the above reaction} = \frac{170 \times 100\%}{170+108} = \frac{170 \times 100\%}{278} = 61.2\%$$

$$\text{Atom efficiency} = \frac{2 \times 56 \times 100\%}{2 \times 56 + 3(12 + 2(16))} = \frac{112 \times 100\%}{112 + 3(12 + 32)} = \frac{112 \times 100\%}{112 + 36 + 96} = 45.9\%$$

$$= \frac{11200\%}{244} = 45.9\%$$

Atom efficiency is a highly theoretical value that does not incorporate any solvent, nor the actual chemical yield. One way to minimize waste is to design chemical transformations that maximize the incorporation of all materials used in the process into the final product, resulting in few if any wasted atoms. Choosing transformations that incorporate most of the starting materials into the product is more efficient and minimizes waste.

3. Use of less hazardous and toxic chemical synthesis:

Whenever practicable, synthetic methodologies should be designed to use and generate substances that possess little or no toxicity to human health and the environment. The goal is to use less hazardous reagents whenever possible and design processes that do not produce hazardous-by-products. This principle focuses on choosing reagents that pose the least risk and generate only benign-by-products.

4. Designing safer chemicals: Chemical products should be designed to affect their desired function while minimizing their toxicity. Toxicity and ecotoxicity are properties of the product. New products can be designed that are inherently safer, while highly effective for the target application. In the school laboratories, this principle should influence the design of synthetic targets and new products.

5. Use safer solvents and auxiliaries: The use of auxiliary substances (examples, solvents, separation agents, etc) should be made unnecessary whenever possible and innocuous when used. Solvents use leads to considerable waste. Reduction of solvent volume or complete elimination of the solvent is often possible. In cases where the solvent is needed, less hazardous replacements should be employed. Avoid purifications when possible and minimize the use of auxiliary substances when they are needed.

6. Design for energy efficiency: Energy requirements of chemical processes should be recognized for their environmental and economic impacts and should be minimized. If possible, synthetic and purification methods should be designed for ambient temperature and pressure, so that energy costs associated with extremes in temperature and pressure are minimized.

7. Use only renewable feedstocks: A raw material or feedstock should be renewable rather than depleting

whenever technically and economically practicable. Whenever possible, chemical production should be designed to utilize raw materials and feedstocks that are renewable, examples of renewable feedstocks include agricultural products or the wastes of other processes. Examples of depleting feedstocks include raw materials that are mined or generated from fossil fuels (petroleum, natural gas or coal).

8. **Avoid chemical derivatives:** Unnecessary derivation (use of blocking groups, protection/deprotection, temporary modification of physical/chemical processes) should be avoided or minimized if possible, because such steps require additional reagents and can generate waste. Synthetic transformations that are more selective will eliminate or reduce the need for protecting groups. In addition, alternative synthetic sequences may eliminate the need to transform functional groups in the presence of other sensitive functionality.

9. **Use catalyst:** Catalytic reagents (as selective as possible) are superior to stoichiometric reagents. Catalysts can play active roles during a transformation process. They can enhance the selectivity of a reaction, reduce the temperature of a transformation, enhance the extent of conversion to products and reduce reagent-based waste because they are not consumed or affected during the reaction. However, by reducing the temperature, one can save energy and potentially avoid unwanted side reactions.

10. **Design for degradation:** Chemical products should be designed so that at the end of their function or use, they breakdown into innocuous degradation products and do not persist in the environment. Efforts related to this principle focus on using molecular-level design to develop products that will degrade into harmless substances when they are released into the environment.

11. **Real-time analysis for pollution prevention:** It is always important to monitor the progress of a reaction to know when the reaction is complete or to detect the emergence of any unwanted by-products. Whenever possible, analytical methodologies should be developed and used to allow for real-time, in-process monitoring and control to minimize the formation of hazardous substances.

12. **Inherently safer chemistry process for pollution and accident prevention:** One best way to minimize the potential for chemical accident and pollution is to choose reagents and solvents that minimize the potential for explosions, fire outbreaks and accidental release. Risks associated with these types of accidents can sometimes be reduced by altering the form (solid, liquid or gas) or composition of the reagents.

Benefits Derived from the Application of Green Chemistry

There are a lot of benefits derived from the application of green chemistry, such benefits include:

- The use and production of those chemicals or designs that may involve reduced waste products, non-toxic components, and improved efficiency.
- Green chemistry is the best approach to pollution innovative scientific solutions to real-world environmental situations. Materials/chemicals produced in green chemistry are those chemicals that are less hazardous to human health and the environment. They include:
 - (a) Chemicals/products that are less toxic to organisms

(b) Non-persistent (degradable) or bioaccumulative in organism or the environment in which they are produced.

(c) Inherently safer with respect to handling and use

- Green chemistry encourages the use of recycling processes in converting already used materials to new products. This process leads to wealth creation from wastes (it is known as from “waste to wealth”).

- According to the United States’ Environmental Protection Agency (EPA, 2013), Green Chemistry technologies provide benefits such as:

(a) It helps to reduce waste and eliminate costly end-of-the-pipe treatments.

(b) It leads to the production of safer products.

(c) The technologies involved in the green chemistry reduce the use of energy and resources.

(d) It improved competitiveness of chemical manufacturers and their customers.

- Green chemistry encourages the treatment of chemicals to render them less hazardous during use or application.

- The technologies involved in green chemistry incorporate designs that help in disposal of chemicals properly to prevent environmental pollution.

Strategies Involved in Encouraging Green Chemistry

The following Strategies should be used in encouraging the use and development of Green Chemistry

1. **Legislation in favour of green chemistry:** There should be laws against the use or production of substances that are toxic and harmful to human health and the environment. In 1990, the United States of America passed Pollution Prevention Act (PPA). This Act helped the American government to deal with pollution in an original and innovative way. In 2007, Europe put into place the registration, evaluation, authorization, and restriction of chemicals (REACH) program, which requires companies to provide data showing that their products are safe. This regulation ensures not only the assessment of the chemicals’ hazard as well as risks during their uses but also includes measures for banning or restricting/authorizing uses of specific substances.

2. **Giving award to green chemistry users:** The State and Federal Governments should collaborate with the industries to create an Agency or Commission that would be responsible for the selection and awards of prizes to green chemistry performers. The awards should highlight successes in research, development, and industrial implementation of technologies that prevent pollution at the source while contributing to the competitiveness of the innovators.

3. **Giving of grants for green chemistry research:** The government and the captains of industries should provide fund for green chemistry research. Those scientists, or scholars who are interested in carrying out research in green chemistry should be encouraged by providing fund for the research.

4. **Educational activities on green chemistry:** The government can promote green chemistry through education by providing educational materials, such as books, equipment or instructional materials, production and distribution of green chemistry materials.

5. **Organizing conferences, seminars and workshops on issues relating to green chemistry:** Documentation

and creating awareness among the academia and the general public about green chemistry is very important. It is during conferences, seminars and workshops that new ideas or concepts are developed and shared by the participants. Issues relating to green chemistry, like, the 12 principles of green chemistry must be fully understood by the participants of the conference, seminars/ workshop.

6. Establishing good relationship with the United States Environmental Protection Agency (EPA): EPA's Green Chemistry Program works with many partners to promote pollution prevention through the application of green chemistry principles. Partnering organizations that work with EPA are many and they represent the academia, industry, government agencies, scientific societies, trade organizations, national laboratories, research centers, professional bodies among others. Presently, the following organizations are partnering with EPA in the invention, designing and application of chemical products and processes to reduce or eliminate the use and generation of hazardous substances.

(a) Education centres

- (i) Center for sustainable Systems at the University of Michigan
- (ii) Chemical Education Foundation
- (iii) Partnership for Environmental Technology Education
- (iv) Beyond benign, etc

(b) Academia

- (i) Center for Green Chemistry and Green Engineering at Yale
- (ii) The University of Alabama
- (iii) University of Massachusetts Lowell
- (iv) University of Nigeria, Nsukka, Nigeria
- (v) University of Ibadan, Nigeria
- (vi) University of Oregon
- (vii) Greener Education Materials for Chemists, etc

(c) Scientific Organizations

- (i) America Chemical Society (ACS)
- (ii) Green Chemistry Institute (GCI)
- (iii) Green Chemistry Education Resources
- (iv) Council for Chemical Research (CCR)
- (v) International Union of Pure and Applied Chemistry (IUPAC), Organic and Biomolecular Chemistry Division.
- (vi) National Research Council (NRC) – Board on Chemical Sciences and Technology
- (vii) Nigeria Research Council
- (viii) National Science Foundation (NSF) – Chemistry and Materials

- (ix) Society for Environmental Toxicology and Chemistry (SETAC)

(d) Trade Association

- (i) American Chemistry Council
- (ii) America Petroleum Institute (API)
- (iii) Society of Plastics Industry (SPI)

(e) Industry

- (i) Goodrich Corporation (Former BF Goodrich Company)
- (ii) The Dow Chemical Company
- (iii) Dow Corning Corporation
- (iv) E.I. DuPont De Nemours
- (v) Eastman Kodak Company
- (vi) Polaroid Corporation

- (vii) Rochester Midland Corporation

(f) Research centres

- (i) Center for Process Analysis and Control (CPAC) at the University of Washington
- (ii) Emission Reduction Research Center (ERRC) at the New Jersey Institute of Technology
- (iii) National Environmental Technology Institute (NETI) at the University of Massachusetts Amherst.
- (iv) Toxics use Reduction Institute (TURI) at the University of Massachusetts Lowell.

(g) Government

- (i) Environmental Council of the States (ECDS)
- (ii) Environmental Protection Agencies in Nigeria
- (iii) National Institute of Standards and Technology (NIST)
- (iv) U.S. Department of Energy (US, DOE), Office of Energy Efficiency and Renewable Energy.

(h) National Laboratories

- (i) Los Alamos National Laboratory (LANL)
- (ii) National Renewable Energy Laboratory (NREL)

(i) Environmental Groups:

There are many environmental groups across the globe; one example is the Environmental Defense (EDF) group.

(j) International Organizations

There are many International Organizations that are involved in green chemistry operation. Such organizations include:

- Canadian Green Chemistry network (CGCN) – Canada
- Centre for Green Chemistry (Australia)
- Crystal Faraday (now Chemistry Innovation KTN) Great Britain
- Green and Sustainable Chemistry Network (GSCN), English and Japan.
- International Union of Pure and Applied Chemistry (IUPAC)
- Inter-University Consortium: Chemistry for the Environment (Italy), among others.

Conclusion. The environment is where organisms including human beings are found. It is the total surrounding of living things. The environment is considered polluted when it is altered in composition or condition directly or indirectly as a result of the activities of man so that it becomes less suitable for some or all of the uses for which it would be suitable in its natural state. According to the World Health Organization (WHO), Cleanliness is next to godliness.

Green Chemistry also called sustainable chemistry is a philosophy of chemical research and engineering which encourages the design and use of products and processes that minimize the use and generation of hazardous substances. This philosophy applies to all the branches of chemistry (organic chemistry, inorganic chemistry, Biochemistry, analytical chemistry, physical chemistry and polymer chemistry). It aims at safer environment, reduced waste generation among others. Therefore, to achieve safe environment and the design of products and processes that reduce the use and generation of hazardous substances, every nation should encourage the application of the twelve (12) principles of green chemistry.

REFERENCES

- Anasta, P.T. & Warner, J.C. (1998). *Green Chemistry*. Theory and Practice: New York Oxford University Press.
- Aniodoh, H.C.O. (2001). *Science, technology and society*. Enugu: Hacofam Educational Books.
- Bajah, S.T.; Teibo, B.O.; Onwu, G. & Obikwere, A. (1992). *Senior secondary chemistry*, Book 3 Ibadan, Longman Nigeria, Plc.
- Green Chemistry - Wikipedia, Free Encyclopedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/greenchemistry>
- Green chemistry glossary <http://greenche.uoregon.edu/pages/greenchemglossary.php>.
- Green chemistry program at EPA/ chemistry/USEPA http://www.epa.gov/green_chemistry/pubs/epa.gc.html last update on Monday, June 18, 2012.
- Green chemistry, chemical safety and pollution prevention <http://www.epa.gov/greenchemistry/> last updated on Wednesday, January, 23, 2013.
- Green chemistry/organic chemistry portal <http://www.organic-chemistry.org/topics/green-chemistry.html>.
- Interuniversity consortium (chemistry for the environment) <http://www.incaweb.org/research/greenchemistry/index.php>.
- Introduction to the concept of green chemistry http://www.epa.gov/green_chemistry/pubs/about.gc.html. last updated on Tuesday, January 22, 2013.
- Omiko, A. (2013). Developing Chemistry-Based Curriculum on Climatic Change at the Secondary School Level: Aid for Environmental and Pollution Control in Nigeria. A paper presented to the curriculum organization of Nigeria (CON) during the 25th silver jubilee conference at Owerri, Sept, 19-22.
- World Health Organization (WHO)

Independent work of the first year students of foreign departments of Ukrainian universities with the aim of forming their grammatical skills while learning the course “Practice of oral and written speech” in the conditions of blended learning

I. V. Shevchenko, O. M. Kordyuk

V.O. Sukhomlynsky National University of Mykolaiv, Mykolaiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: shevchenko2011@gmail.com

Paper received 15.04.17; Accepted for publication 25.04.17.

Abstract. The article deals with the problem of students' independent work with the aim of forming their grammar skills while learning the course "The practice of oral and written language" in the conditions of blended learning. The concepts of "independent foreign language students' activity", "independent foreign language students' work", "blended learning" are investigated. The authors of the article offer grammar exercises for students' independent work.

Keywords: *independent foreign language students' activity, independent foreign language students' work, blended learning, distance learning, grammatical skills.*

The statement of the problem. On the contemporary stage of accelerated social-economic development of the society, which is characterized by the gradual and steady integration of Ukrainian into European political, economic and cultural structures, it is getting exceptionally important to increase an educational level of training high-qualified specialists for all the branches of activity, enriching intellectual and creative potential. The important condition for solving this task is the necessity of giving the English language knowledge to specialists.

The growing gap between the volume of knowledge aimed at learning and the ability of mastering it can be overcome through the development of students' mental abilities, forming in them the capability to individually regulate the process of mastering new knowledge and to increase the effectiveness of learning.

Individuality in the process of students' activity is stipulated by the structure of curricula of Ukrainian higher educational establishments in which a significant part of academic hours is given to students' individual activity. The limitation of academic in-class hours and compulsory conditions of intensiveness of exercises for mastering the English language causes the necessity to teach students to organize their individual work.

The analysis of the latest researches and publications. The problems of organizing an individual foreign-language activity in higher educational establishments was researched by a great number of scholars (N.Balovsiak, G.Burdeniuk, T.Heorhieva, I.Giniatulin, L.Holovko, N.Kachalov, R.Nizamov, P.Pidkasystyi, L.Pukhovska, Yu.Sokolovskyi, I.Khomiuk, S.Shatilov, V.Hrypun, T.Hutchinson, E.King, K.Mc.Collum, T.Terrel and others).

In their researches the scholars state that due to contemporary requirements to graduates of higher educational establishments the training of highly-qualified specialists is impossible without organizing individual work in English, that is an integral part of individual foreign-language activity of future specialists. Researchers T.Heorhieva and L.Pukhovska indicate that in the system of higher education of Western Europe and the USA students' individual work takes the main place. Traditional forms of study (lectures, practical classes, seminars) only orientate students to their individual work which is orga-

nized and directed by an educator [9, p.59].

Let's find out how the term "students' individual foreign-language activity" is explained in contemporary methodical and educational literature.

"Students' individual foreign-language activity" is a complicated system of the interaction of an educator, a student and a foreign language, the main part of which is individual work in a foreign language, with the help of which the student learns to obtain knowledge in a foreign language, he forms the skills and knowledge in all types of speech activity, but, what is most important, he acquires such an important quality as individuality. Owing to individuality the student is capable to set a goal, make a clear distinction between cognitive tasks and choose the means of their usage, do self-control over the correctness of the set task, introduce corrections into his individual work and correct its drawbacks, analyze the general result of his work, compare the results with those defined earlier, forecast next steps in his further self-educational activity [11, p.35].

The offered explanation of the term "students' individual foreign-language activity" points to the fact that a student's individual work in a foreign language is an essential part of it.

Let's review how the term "Students' individual foreign-language activity" is explained in contemporary scientific literature.

Scholars consider students' individual foreign-language activity as an individual form of work, the basis of which is assignments with different levels of complexity which students do in the conditions of a laboratory, during class or out-of-class hours with the purpose of acquiring knowledge in phonetics, grammar, vocabulary and forming skills in the basic types of speech activity: reading, writing, listening comprehension, speaking without anyone's help and direct supervision from their educator, which presupposes the presence of inner motivation, knowledge in the methods of educational work and maximum activity of the student during which such quality as individuality in acquiring knowledge in foreign languages is formed [11, p.45].

Segmentation of the parts of the general problem which were not solved earlier.

The contemporary Ukrainian society is undergoing es-

sential changes connected with reconsideration of a certain number of scientific, political and social issues. They are taking place in all the spheres of people's life, affect all the social institutions, education in particular. In this regard changes in the system of education are taking place and they cause the appearance and development of different models of distance learning.

One of the important reasons for the development of different models of distance learning in the system of higher education in Ukraine has become the reduction of in-class hours and setting of academic material for students' individual work. However, the presence of such negative factors of distance learning as the absence of eye-to-eye communication of a student and an educator, weak level of students' self-discipline, the absence of good technical facilities for constant access to sources of information, lack of practical classes and the absence of constant control point to the expediency of transition to blended learning [1; 2; 3].

Under blended learning one must understand the combination of traditional methods of learning with interactive which consists of three stages: distance learning of theoretical material, mastering practical aspects in the form of day classes, the final stage – taking an exam or doing graduation thesis [7, p.3].

The model of blended learning contains the elements of basic European educational models: distance learning, face-to-face learning, online learning [7; 8].

The purpose of the article. The main purpose of this work is to show gradual formation of grammatical skills of the 1st-year students of Foreign Philology Departments of higher educational establishments of Ukraine during their individual work in the process of studying the subject "Practice of oral and written speech".

The statement of the basic material. The analysis of curricula in "Practice of oral and written speech" (of subject area 01 Education, field of study 014 Secondary education (the English language and literature) and subject area 0203 the Humanities, field of study 6.020303 Philology* Language and literature (English) of the 1st year of study) show that the correlation of in-class learning and individual work is 30% : 70 %.

Thus, there are 124 hours for in-class learning and 206 hours for individual work on "Practice of oral and written speech" in the 1st semester (01 Education, field of study 014 Secondary education (the English language and literature)). There are 134 hours for in-class learning and 286 for individual work in the 2nd semester.

The curriculum on "Practice of oral and written speech" (subject area 0203 the Humanities, field of study 6.020303 Philology* Language and literature (English)) defines that there are 140 hours for in-class learning and 220 for individual work. There are 134 hours for in-class learning and 286 for individual work in the 2nd semester.

According to the curriculum on "Practice of oral and written speech" for the 1st-year students of both specialties there are to be studied certain topics in grammar which give students the initial solid knowledge in English. These are the following topics: "The Pronoun. Sentences with an introductory 'it'", "The Article", "Present tenses", "Past tenses", "Future tenses", "Passive voice", "Sequence of Tenses. Indirect speech".

Experience and practice show that the most difficult

topics for students are "The Article" and "Sequence of Tenses. Indirect speech".

The analysis of curricula in "Practical grammar of the English language" for the 1st-year students of both specialties and experience show that the number of hours is not enough for acquiring solid knowledge in grammar by students. This, in the 1st semester there are 44 hours for practical in-class learning and 46 for students' individual work. In the 2nd semester the number of in-class hours is twice increased and it is 96 hours, and 114 hours for individual work.

Thus, it is a crucially important task which educators face to organize students' individual work on a maximum effective level with the purpose of acquiring solid knowledge in grammar and their active practicing not only on the classes of "Practical grammar of the English language", but also while studying the academic course "Practice of oral and written speech".

With this purpose we find it essential to offer for students' individual work assignments in grammar that after explanation of the material in classes will be posted on the "Moodle" platform. A teacher informs his students which tasks they are to do. Checking up of the fulfilled assignments can be realized in the following ways: in class, to be e-mailed to the teacher, to be checked up in writing by the teacher, to be orally asked by the teacher while skype-connection. According grades for individual work are counted into the current credit.

We believe it is reasonable to offer the following exercises on "The Article":

1. Fill in the blanks with the appropriate article where necessary:

1. He lives in ___ south of ___ Australia. 2. In his novels Jack London, ___ famous American writer, described ___ life of ___ poor. 3. It seemed to him that nothing would break such ___ peaceful silence. Suddenly there was ___ scream, then ___ second and ___ third. 4. Can you play ___ guitar? 5. He came in one morning when we were having ___ dinner on ___ terrace of ___ hotel and introduced himself. 6. ___ world tour costs ___ lot of money. 7. Did he fail you? What ___ surprise! 8. I don't believe you. I think you're telling ___ lie. 9. Did you have ___ lovely time in ___ Hague? 10. It was ___ early evening but I was feeling sleepy so I decided to have ___ nap. 11. He made ___ gross mistake. ___ economists can't make such ___ mistakes. 12. Have ___ look at the sky. It looks like ___ rain, 13. She'll have ___ swim and return in ___ quarter of ___ hour. 14. I'll have to convince him that I'm telling ___ truth. 15. He wasn't used to driving on ___ left [2; 5; 10; 12; 13].

2. Translate the following sentences from Ukrainian into English paying special attention to the use of articles:

1. Будьте ласкаві, передайте мені сіль, будь ласка. 2. Вечір був вологим (damp) і прохолодним. 3. Був холодний і вітряний (windy) день. 4. Вино занадто солодке. 5. Я люблю сухе вино. 6. Вона знайшла таку хорошу роботу. 7. Погода погана. Ніч була дуже холодною. Я не хочу гуляти в таку холодну погоду. 8. Людина приручила (domesticate) собаку багато років назад. 9. Це несподівана новина. 10. Він володіє обширними знаннями в області медицини. 11. Кіпр і Мальта відомі туристичні центри. 12. Вона прожила

тяжке життя. 13. Нафту використовують для виробництва (production) бензину. 14. Шотландія – гірська (mountainous) частина Великобританії. Найвища гора — пік Бен-Невіс. 15. Де вони зупинилися? — У готелі «Континенталь». Це на Хай-стріт [5; 10; 12; 13].

After explaining the topic “Sequence of Tenses. Indirect speech” in class students are offered to practice the material by doing the following exercises individually:

1. Convert these statements into indirect speech:

1. Daniel said, “I met some friends of mine in the cinema last night.” 2. A man stopped me in the street and asked “Do you speak English?”. 3. The student said to his friend, “I’ve already read half of the book.” 4. She said to us, “I will have marked your tests by the next lesson.” 5. Christine wrote, “Your letter came too late. I have already promised to go to my uncle where I shall be staying for a month.” 6. Glenn said to us, “I can’t find his telephone number.” 7. “There are two topics which I want to examine today,” said the lecturer. 8. We said, “Sorry. But we didn’t see you crossing the road.” 9. Will said to me with sarcasm, “You are giving me advice?” 10. The newspaper headline was, “Diana in fatal car crash.” [2; 5; 10; 12; 13].

2. Change the following into indirect speech, using the rules of the sequence of tenses:

1. “I have something to tell you,” I said to her. 2. “I met her for the first time on a warm sunny morning last spring,” he said. 3. “I am going to call again tomorrow, mother,” she said. 4. “I’ve been to Turkey twice, but so far I haven’t had time to visit Istanbul,” said Robert. 5. “It will be very difficult to persuade her to take care of herself, doctor,” I replied. 6. “The president is to come to Madrid the day after tomorrow,” said the BBC announcer. 7. “We have a lift but very often it doesn’t work,” they said. 8. “We have bought a new flat. But we don’t like it so much as our last one,” said my cousin. 9. “I have left a message for him, but he hasn’t phoned yet,” she said. 10. “I’ve no idea who has done it but I’ll find out,” said Peggy [2; 5; 10; 12].

3. Translate the following sentences from Ukrainian into English:

1. Ми спитали його, де він купив словник. 2. Він спитав мене, чи я читала Шекспіра в оригіналі або у перекладі. 3. Вона спитала мене, де я живу. 4. Я спитала сестру, чому вона не хоче піти зі мною до театру. 5. Я спитала, чи часто він ходить до філармонії. 6. Він спитав мене, чи я коли-небудь бачила його сестру. 7. Він спитав, де я працюю. 8. Вона спитала, чому я відкинула цю пропозицію. 9. Вона спитала, коли прихо-

дила Ніна. 10. Він спитав, чи люблю я драму. 11. Вона заявила, що не хоче йти з нами. 12. Вона нас завіряла, що не говорила з вчителькою про це. 13. Вона заперечувала, що говорила з ним раніше. 14. Вона нагадала мені, що я обіцяла зателефонувати Олені. 15. Вона визнала, що помилилась [2; 5; 10].

4. Change commands, requests, recommendations into indirect speech.

1. “Open the safe!” the raiders ordered the bank clerk. 2. “Please do as I say,” he begged me. 3. “Help your mother, Peter,” Mr. Pitt said. 4. “Don’t make too much noise, children,” he said. 5. “Do whatever you like,” she said to us. 6. “Don’t miss your train,” she warned them. 7. “Read the document before you sign it,” the lawyer said to his client. 8. “Fill in the blank again,” he said. 9. “Buy a new car,” I advised him. 10. “Don’t drive too fast,” she begged him. 11. “Don’t put your bicycle near my window,” said the shopkeeper to me. 12. “Come to the cinema with me,” he asked her. 13. “Cook it in butter,” I advised her. 14. “Send for the fire brigade,” the manager said to the porter. 15. “Please pay at the desk,” said the shop assistant to her [10; 12].

Conclusions and proposals. One of the contemporary means of realizing the process of study on the basis of informational-communication technologies is distance learning. The usage of distant forms and methods of education contributes to individualization of the process of forming future specialists, encourages their individual work, forms informational culture, prepares them to be able to obtaining innovative means of acquiring and using information. In its turn, blended learning is a relatively new approach in the higher education of Ukraine. It provides flexibility in relation to traditional education, as well as it gives the possibility to educational establishments to offer learning in different conditions of delivering academic material.

Due to decreasing in-class hours for studying the course “Practical grammar of the English language”, there arises the necessity of organizing students’ individual work in such a way that grammar material is thoroughly worked on in classes of “Practical course of oral and written speech”. Assignments for students are posted by a teacher on the “Moodle” platform. While doing the assignments students not only acquire practical knowledge in grammar of the English language, but also the skills to individually get and use knowledge necessary for their future professional activity.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреев А. УМК для e-Learning /А.Андреев // Высшее образование в России: – 2007. – №7. – С. 26 – 34.
 2. Возна М.О. Англійська мова для перекладачів і філологів. І курс. Підручник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів /М.О.Возна, А.Б.Гапонів, О.О.Акулова, Н.С. Хоменко, В.С. Гуль. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 480 с.
 3. Дивак В.В. Використання відкритих систем дистанційного навчання у підготовці фахівців з педагогіки вищої школи: [Електронний ресурс] / В.В.Дивак // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – №2 (28). – Режим доступу до журн.: <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – Назва з екрану.
 4. Дмитриева Е.И. О перспективах и возможностях дистанционного обучения иностранным языкам с использованием компьютерных телекоммуникационных сетей / Е.И.Дмитриева // Иностраный язык в школе. – 1997. – № 2. – С.11 – 15.
 5. Каушанская В.Л. Сборник упражнений по грамматике английского языка. Пособие для студентов педагогических институтов и университетов. /В.Л.Каушанская, Р.Л. Ковнер, О.Н.Кожевникова и др. – Москва, 2009. – 204с.
 6. Кухаренко В. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: навч. посіб. / В.М. Кухаренко, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко. – Харків: НТУ “ХПІ”, “Торсінг”, 2002. – 320 с.
 7. Ляшенко О.І. Адаптивні системи дистанційного навчання. / О.І. Ляшенко, П.І. Федорук // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб.наук.пр. : в 5т. – Т. 3 : Загальна середня освіта. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 432 с.

8. Полат Е.С. Теория и практика дистанционного обучения: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева. – М.: Изд-ий центр «Академия», 2004. – 416 с.
9. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: Монографія. – К.: Вища школа, 1997. – 180 с.
10. Саакян А.С. Упражнения по грамматике современного английского языка. /А.С. Саакян. – М.: Рольф, 2001. – 408 с.
11. Степанова Т.М. Підготовка студентів до навчання дітей дошкільного віку іноземної мови / Т.М. Степанова, І.В.Шевченко. – Монографія. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 192с.
12. Черноватий Л.М. Практична грамматика англійської мови з вправами: Посібник для студентів вищих закладів освіти. Том 1. /Л.М.Черноватий, В.І.Карабан, І.Ю.Набокова, Є.І Фролова та інші. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 276 с.
13. Черноватий Л.М. Практична грамматика англійської мови з вправами: Посібник для студентів вищих закладів освіти. Том 2. /Л.М.Черноватий, В.І.Карабан, І.Ю.Набокова, В.О.Дмитренко та інші. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 276 с.

REFERENCES

1. Andreyev A. UMK for e-Learning / Andreyev A. // Higher education in Russia: – 2007. – #7. – P. 26 – 34.
2. Vozna M.O. The English language for translators and philologists. 1st year of study. Textbook for students and teachers of higher educational establishments. / Vozna M.O., Haponiv A.B., Akulova O.O., Khomenko N.S., Gul V.S. – Vinnytsa : NOVA KNYGA, 2004. – 480 p.
3. Dybak V.V. The use of opens systems of distance learning in training specialists in higher school pedagogic: [Electronic source] / Informational technologies and educational means. - 2012. – 32 (28). – The regime of access: <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – The title is from the screen.
4. Dmitrieva E.I. About perspectives and possibilities of distance learning of foreign languages with the use of computer telecommunication networks / Dmitrieva E.I. // Foreign languages at school. – 1997. – # 2. – P.11 – 15.
5. Kaushanskaia V.L. Collection of exercises on the English language grammar. Textbook for students of Teachers' raining Universities. / Kaushanskaia V.L., R.L. Kovner, O.N. Kozhevnykova and others – Moscow, 2009. – 204 p.
6. Kukhareno V. Distance learning: The conditions of use. Distance course: textbook / V.M. Kukhareno, O.V. Rybalko, N.G. Syrotenko. – Kharkiv: STU "HPI", "Torsing", 2002. – 320 p.
7. Lyashenko O.I. Adaptive systems of distance learning. / Lyashenko O.I., P.I.Fedorouk // Pedagogical and psychological sciences in Ukraine: collection of scientific works: in 5 volumes. – V.3 : General secondary education . – K.: Pedagogical thought, 2012. – 432 p.
8. Polat E.S. Theory and practice of distance learning: textbook for students of pedagogical higher educational establishments / E.S. Polat, M.U. Bukharkina, M.V. Moiseeva. – M.: Publishing center "Academy", 2004. – 416 p.
9. Pukhovska L.P. Professional training of teachers in Western Europe: similarity and differences: Monograph. – K.: Higher school, 1997. – 180 p.
10. Saakian A.S. Exercises on modern English grammar. // A.S. Saakian - M.: Rolf, 2001. – 408 p.
11. Stepanova T.M. Training of students for teaching children of pre-school age of foreign language. / T.M. Stepanova, I.V. Shevchenko. - Monograph. – K.: Publishing house "Slovo", 2010. - 192 p.
12. Chernovaty L.M. Practical grammar of the English language with exercises: Textbook for students of higher educational establishments. Volume 1. / L.M. Chernovaty, V.I. Karaban, I.Yu. Nabokova, E.I. Frolova and others. – Vinnytsa: Nova knyga, 2006. – 276 p.
13. Chernovaty L.M. Practical grammar of the English language with exercises: Textbook for students of higher educational establishments. Volume 2. / L.M. Chernovaty, V.I. Karaban, I.Yu. Nabokova, V.O. Dmytrenko and others. Vinnytsa: Nova knyga, 2006. – 276 p.

Експертне оцінювання педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки

М. О. Волошенко

Одеський Національний політехнічний університет, м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: marussia_v@ukr.net

Paper received 03.04.17; Accepted for publication 15.04.17.

Анотація: У статті науково обґрунтовано та визначено педагогічні умови формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки. Подано результати їх експертного оцінювання.

Ключові слова: соціальний працівник, підготовленість майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки, педагогічні умови, експертне оцінювання.

Введення. Результати соціологічних, психолого-педагогічних, правових, медичних досліджень переконають у необхідності попередження асоціальної поведінки підлітків. Особливу роль у роботі з підлітками девіантної поведінки відведено соціальним працівникам, які на професійному рівні здійснюють профілактику і корекцію такої поведінки, реабілітаційну діяльність тощо. Тому формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки вважаємо одним з пріоритетних напрямів їхньої професійної підготовки.

Підготовленість майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки є такою інтегративною характеристикою, що базується на комплексі здобутих у процесі професійної підготовки знань, умінь, навичок, якостей і передбачає їхню придатність і здатність до виправлення та попередження відхилень у поведінці підлітка, переорієнтації його системи цінностей, розширення соціальних зв'язків, формування позитивного соціального досвіду, залучення до виконання соціальних вимог, запобігання перетворенню девіантної поведінки у злочинну.

Аналіз досліджень науковців і публікацій. Сьогодні накопичено чималий теоретичний і емпіричний матеріал із проблем девіації: висвітлено загальні засади девіантної поведінки (А. В. Демічева, Л. В. Кучерявенко, Т. Є. Мальцева, А. В. Нікітін та ін.); проаналізовано можливості її корекції та профілактики (Т. А. Андронюк, Н. М. Апетик, В. В. Афанасьєва, О. В. Дорогіна, А. Р. Досін, Н. Є. Завацька, Н. А. Зобенько, Г. Д. Золотова, Г. Л. Корчова, Л. М. Линник, Т. П. Малихіна, С. Г. Немченко, Т. К. Окушко, Н. П. Онищенко, Л. Є. Просандєєва, О. О. Сердюк, І. І. Сидорук, О. А. Удалова та ін.); досліджено підготовку майбутніх соціальних педагогів і вчителів до роботи з підлітками девіантної поведінки (Л. В.-В. Вейланде, М. О. Малькова, І. М. Островська-Бугайчук, Н. П. Пихтіна, М. М. Ярошко та ін.).

Мета статті – надати результати експертного оцінювання та впровадження педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки в процесі професійної підготовки студентів.

Виклад основного матеріалу. Виявлення педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з девіантними підлітками потребувало аналізу таких понять, як «умова» і «педагогічна умова».

У довідковій літературі поняття «умова» трактується як «необхідна обставина, що уможливило здійснення,

утворення чогось або сприяє чомусь; обставина чи особливість реальної дійсності, за якої відбувається або здійснюється щось» [1, с. 717].

Педагогічні умови науковці розуміють як: необхідні й достатні обставини, від яких залежить ефективність навчально-виховного процесу (Н. А. Бугаєць [2]); обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, опосередкований активністю особистості, групою людей [3]; сукупність соціально-педагогічних і дидактичних фактів, які впливають на навчальний процес, дозволяють керувати ним, вести цей процес раціонально, відповідно до предметного змісту із застосуванням ефективних форм, методів, прийомів (О. В. Акімова [4]); комплекс певних взаємозалежних чинників (організаційно-управлінських, змістових, методичних, технологічних, матеріально-технічних), від раціонального використання яких залежить ефективне досягнення визначених цілей навчання (Л. І. Смерчак [5]); «сукупність взаємозалежних елементів освітнього середовища – чинників, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, реалізуються в навчально-виховному процесі вищої школи, впливають на стан кожного з них, спонукають викладачів і студентів до активізації власної діяльності з метою оптимізації професіогенезу майбутніх фахівців і спричиняють підвищення ефективності професійної підготовки людей з вищою освітою» (І. М. Мельничук [6, с. 210]).

В мажах нашого дослідження педагогічні умови розглядаємо як спеціально створений комплекс зовнішніх обставин, упровадження яких у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників сприятиме розвитку їхньої мотиваційної та емоційно-вольової сфери, формуванню знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення роботи з підлітками девіантної поведінки.

Аналіз досліджень з проблем підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності дозволив виявити педагогічні умови, які можуть позитивно вплинути на формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки, а саме: координація практичної підготовки за схемою ВНЗ – заклад соціальної і соціально-педагогічної сфери; забезпечення безпосередньої практичної роботи з підлітками девіантної поведінки; залучення студентів до волонтерської діяльності; забезпечення професійної мотивації майбутніх соціальних працівників; упровадження інтегративного підходу, при якому в процесі професійної підготовки взає-

модіють певні принципи, форми та методи аудиторної та позааудиторної навчально-виховної діяльності; поєднання інноваційних і традиційних методів навчання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників; забезпечення практичної спрямованості навчальних занять; поповнення змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників теоретичними питаннями щодо проблеми девіантної поведінки підлітків, її профілактики та корекції; використання професійно зорієнтованих навчальних завдань; організація комплексу тренінгових занять тощо.

Таблиця 1. Результати експертного оцінювання ефективності педагогічних умов щодо формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки

Педагогічні умови	Оцінка експертів
Координація практичної підготовки за схемою ВНЗ – заклад соціальної і соціально-педагогічної сфери	7,3
Забезпечення безпосередньої практичної роботи з підлітками девіантної поведінки	6,9
Залучення студентів до волонтерської діяльності	7,9
Забезпечення професійної мотивації майбутніх соціальних працівників	8,3
Впровадження інтегративного підходу, при якому в процесі професійної підготовки взаємодіють певні принципи, форми та методи аудиторної та позааудиторної навчально-виховної діяльності	8,7
Поєднання інноваційних і традиційних методів навчання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників	8,0
Забезпечення практичної спрямованості навчальних занять	9,3
Поповнення змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників теоретичними питаннями щодо проблеми девіантної поведінки підлітків, її профілактики та корекції	7,9
Використання професійно зорієнтованих навчальних завдань	8,7
Організація комплексу тренінгових занять	8,9

Найбільш ефективним для формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки експерти визнали забезпечення практичної спрямованості навчальних занять (середній бал 9,3); досить ефективними, на думку експертів, є такі педагогічні умови: «Організація комплексу тренінгових занять» (середній бал 8,9), «Впровадження інтегративного підходу, при якому в процесі професійної підготовки взаємодіють певні принципи, форми та методи аудиторної та позааудиторної навчально-виховної діяльності» і «Використання професійно зорієнтованих навчальних завдань» (середній бал 8,7); наступними в рейтингу за ступенем ефективності посіли: «Забезпечення професійної мотивації майбутніх соціальних працівників» (середній бал 8,3), «Поєднання інноваційних і традиційних методів навчання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників» (середній бал 8,0), «Залучення студентів до волонтерської діяльності» і «Поповнення змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників теоретичними питаннями щодо проблеми девіантної поведінки підлітків, її профілактики та корекції» (середній бал 7,9), «Координація практичної підготовки за схемою ВНЗ – заклад соціальної і соціально-педагогічної сфери» (середній бал 7,3), «Забезпечення безпосередньої практичної роботи з підлітками девіантної поведінки» (середній бал 6,9).

Отже, експертне оцінювання засвідчило доцільність запровадження в процес професійної підготовки всіх зазначених педагогічних умов, які було узагальнено в такі педагогічні умови формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки:

- забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки;
- інтеграція знань щодо сутності роботи з підлітками

Для виявлення ступеня ефективності зазначених педагогічних умов щодо формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки було проведено експертне оцінювання [7], в якому взяли участь викладачі кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту ОНПУ, які безпосередньо залучені до професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності «Соціальна робота». За результатами оцінювання для кожної із зазначених педагогічних умов був обчислений середній бал (таб. 1).

ми девіантної поведінки;

– упровадження в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників ситуаційного та тренінгового навчання щодо здійснення роботи з підлітками девіантної поведінки;

– залучення студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки у ситуаціях реальної професійної діяльності.

Так, необхідність *забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки* зумовлена тим, що лише наявність у майбутніх соціальних працівників адекватних мотивів навчально-професійної діяльності надають їй глибокого особистісного змісту. В процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників таке забезпечення відбувається зокрема шляхом мотивування студентів до застосування необхідних для виконання роботи з підлітками девіантної поведінки знань і вмінь.

Необхідність *інтеграції знань щодо сутності роботи з підлітками девіантної поведінки* та вибір відповідної педагогічної умови були зумовлені результатами проведеного нами аналізу стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до такої роботи, який засвідчив розосередження відомостей зі специфіки девіантної поведінки підлітків та сутності роботи з ними.

Аналіз вітчизняного і міжнародного досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних працівників дозволив дійти висновку, що традиційна лекційно-семінарська система навчання у поєднанні з нетривалою практикою не забезпечує бажаної ефективності та якості такої підготовки. Тому поряд із традиційною потрібні принципово нові, активні форми навчання, здатні поєднати теоретичну підготовку з практичною. До таких активних форм навчання відносять зокрема ситуаційне (кейс-навчання) та тренінгове навчання, що зумовило необхідність виокремлення такої педагогічної умови, як *упровадження в процес підготовки май-*

бутніх соціальних працівників ситуаційного та тренінгового навчання щодо здійснення роботи з підлітками девіантної поведінки. Зазначені форми активного навчання є самостійними та не можуть бути замінені одною, оскільки кожна з них має певне змістове навантаження, що сприяє розвитку особистості майбутнього фахівця.

Крім того, необхідність залучення студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки у ситуаціях реальної професійної діяльності, окреслена четвертою педагогічною умовою, зумовлена тим, що в такому виді професійної діяльності як соціальна робота, практичні вміння й навички відіграють неабияку роль. Для оволодіння ними студенти мають певний час спостерігати, як цю роботу виконують інші, мають наслідувати досвідчених фахівців. Тільки в умовах безпосередньої роботи з підлітками девіантної поведінки під керівництвом наставника студенти мають можливість розвивати та вдосконалювати свої здібності. Навчання на робочому місці дозволяє майбутнім соціальним працівникам здобути конкретних навичок, відчувати себе фахівцем та по-справжньому оцінити цінності соціальної роботи в цілому, та роботи з підлітками девіантної поведінки зокрема. Крім того, під час роботи з наставником студенти відчують, що їхня думка важлива, ма-

ють певну свободу дій і тому працюють з більш чіткою мотивацією та віддачею.

Зауважимо, що визначені педагогічні умови формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки щільно взаємопов'язані одна з одною, що зумовило необхідність їх комплексної реалізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Так, внаслідок запровадження зазначених педагогічних умов кількість майбутніх соціальних працівників з високим рівнем досліджуваної підготовленості в експериментальній групі зросла від 33,49% до 75,23%; контрольній – від 32,27% до 41,82%. Кількість майбутніх соціальних працівників експериментальної групи, які виявили достатній рівень підготовленості до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки, зменшилася з 28,90% до 6,88%, а в контрольній – від 39,10% до 37,73%. Кількість майбутніх соціальних працівників з низьким рівнем означеної підготовленості в експериментальній групі зменшилася з 37,61% до 17,89%, тоді як контрольній групі – з 28,64% до 20,45%. Отже, результати діагностування підтвердили ефективність обраних педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / [за заг. ред. В. В. Дубичинського]. – Х. : ВД «ШКОЛА», 2009. – 832 с.
2. Бугаєць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. А. Бугаєць. – Х., 2002. – 18 с.
3. Словник-довідник з професійної педагогіки / [за ред. А.В. Семенової]. – Одеса: Пальміра, 2006. – 272 с.
4. Акімова О. В. Формування мотивації творчого мислення майбутнього вчителя / О. В. Акімова // Наукові записки Вінницького державного педуніверситету ім. М. Коцюбинського. – Серія : Педагогіка і психологія. – 2003. – Вип. 8. – С. 19–23.
5. Смеречак Л. І. Формування професійних інтересів майбутніх соціальних педагогів у позааудиторній роботі педагогічного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Смеречак. – Черкаси, 2010. – 24 с.
6. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : монографія / І. М. Мельничук. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – 326 с.
7. Корнешчук В. В. Математические методы исследования педагогических феноменов : учеб. пособ. / В. В. Корнешчук. – Одесса : Изд-во ВМВ, 2010. – 72 с.

REFERENCES

1. Dictionary of Modern Ukrainian language: 60 000 words/[under general edition by V.V. Dubichynskiy]. – Kharkiv, VD "SHKOLA", 2009. – 832 p.
2. Buhayets N.A. Professional and pedagogical training of teachers to work with the student's family: dissertation abstract on obtaining a degree of candidate of ped. Sciences: Specialty 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education" / N.A. Buhayets. – Kharkiv, 2002. – 18 p.
3. Glossary of professional pedagogy / [edited by A.V. Semenova]. – Odesa: Palmira, 2006. – 272 p.
4. Akimova O.V. Formation of motivation of creative thinking of the future teacher / O.V. Akimov // Scientific notes of M. Kotsiubynskiy Vinnitsa State Pedagogical University. – Series: Pedagogy and Psychology. – 2003. – Vol. 8. – P. 19-23.
5. Smerechak L.I. Formation of professional interests of future social workers in extracurricular activities of pedagogical university: Thesis. Dis. on competition of a degree of candidate of ped. Sciences: Specialty 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education" / L.I. Smerechak. – Cherkasy, 2010. – 24 p.
6. Melnychuk I. Theory and practice of training of future social workers by means of interactive technologies: monograph / I.M. Melnychuk. – Ternopil: Ekonomichna dumka ("Economic thought"), 2010. – 326 p.
7. Korneshchuk V. Mathematical methods of Studies of Pedagogic Phenomenon: Textbook./ V.V. Korneshchuk. – Odessa: Publishing House VMV, 2010. – 72 p.

Expert assessment of pedagogical conditions of formation of readiness of the future social workers to work with adolescents with deviant behavior

M. O. Voloshenko

Annotation: A scientifically grounded and determined pedagogical conditions of training of future social workers to work with adolescents with deviant behavior. The results of the expert evaluation.

Keywords: social worker, readiness of future social workers to work with teenagers with deviant behaviour, pedagogical conditions, expert evaluation.

Экспертная оценка педагогических условий формирования подготовленности будущих социальных работников к работе с подростками девиантного поведения

М. А. Волошенко

Аннотация: В статье научно обоснованы и определены педагогические условия формирования подготовленности будущих социальных работников к работе с подростками девиантного поведения. Представлены результаты их экспертного оценивания.

Ключевые слова: социальный работник, подготовленность будущих социальных работников к работе с подростками девиантного поведения, педагогические условия, экспертное оценивание.

The Role of Innovative Technologies in Training Future Teachers of Language and Literature

S. M. Yatsyna

Cherkasy B.Khmelnyskyi National University
Corresponding author. E-mail: s.yatsyna@mail.ru

Paper received 21.04.17; Accepted for publication 28.04.17.

Annotation. The article focuses on teaching the Ukrainian Literature in higher schools, on the key problem of education reform involving the realization of interactive technologies and the efficiency of implementing new methodological ideas into the education process. The specific use of innovative methods and techniques while teaching Literature courses at higher schools was considered.

Keywords: *methodological innovation, interactive technologies, innovative teaching methods and techniques, Ukrainian Language and Literature teacher.*

Formulation of the problem. During the development of Ukrainian state, the society makes high demands on the education quality. The importance of Ukrainian literature and humanities, in general, is increasing, as they contribute to the spiritual and moral development of an individual, his outlook and the formation of general culture. Therefore, the professional development of teaching staff and their professional skills is an important condition of education modernization and requires deep understanding, as being closely linked with the problem of improving the professional competence of future teachers.

The Law of Ukraine "On Higher Education" states that one of the the key objectives of higher education is "providing an organic combination of educational, scientific and innovative activity in the educational process" [1].

An important component of current teaching in higher schools is the realization of innovative, informative and communicative technologies and the implementation of efficient methodological ideas giving an opportunity to integrate different interactive and innovative teaching *methods*: project method, presentation method, teaching workshops, role play, problem-search tasks, modeling work in pairs, "brainstorming"; heuristic method, research method, analytical method, interpretative method, simulation method (M. Pentyliuk) [3], developing innovative thinking and the ability to build individual profession path of the students.

Literature review. The use of pedagogical technologies in the education process of higher schools is presented in the papers of V. Bepalko, N. Bondarenko, N. Balitska, N. Pobirchenko, O. Piekhota, O. Pometun, O. Snisar, E. Khairullina, etc.

Different aspects of pedagogical innovation is considered in the works of I. Bohdanova, H. Tokman, etc. The formation of students to innovative activity is focused on in the works of L. Babenko, M. Vechirko, D. Voitiuk, I. Havrysh, A. Linenko, etc.

In the last decades, a new concept of "innovative technologies of education" being studied by scientists, specialists in pedagogy and methodology (I. Bohdanova, N. Bondarenko, I. Havrysh, V. Kuz, O. Kucheruk, M. Pentyliuk, etc.), has been appeared in the modern pedagogical science and implemented in the education process of both high and higher schools.

The **purpose** of the paper is to reveal the expediency of using innovative technologies, methods and techniques of teaching Literature disciplines at higher school.

The presentation of material. I. Pidlasyi considers interactive, project and computer technologies to be innovative ones [4, p. 210-212]. H. Tokman distinguishes didactic heuristics, interactive learning, suggestopedia technology, the concentrated learning, text-formation technology, productive technology, module-developing learning among innovative technologies [6, p. 257-264]. The author stresses that creating the model of learning literary material, a teacher produces didactic basis and pedagogical technology at the same time, tools and techniques.

Considering the fact that a teacher deals with methodological innovation at Literature lessons, he applies innovative techniques like expertise, algorithm, "do as I", business game, role play, editorial basket, forum, debates, case studies, maze action, brainstorming, discussion, aquarium, microphone, project, training, incomplete sentences, a chain of associations.

The practical application of innovative methods in the process of professional training future teachers of the Ukrainian Language and Literature requires the use of visual and illustrative techniques of learning (paper and electronic). The most widespread means of information technologies are portfolio, electronic board, electronic textbooks, the use of various video materials, multimedia programs, reference books, electronic dictionaries, etc.

According to H. Tokman, some techniques can be transformed into teaching method. However, other scientists, O. Pometun, in particular, point out that the mentioned techniques are certain methods in terms of innovative technologies [5].

The formation of learning activity by means of innovative technologies helps to stimulate the interest and diversify students' learning activity, promote initiative, independence, creativity and mobility.

The word "interactive" means "able to interaction, dialogue", therefore, interactive teaching is directed towards the organization of cognitive activity that has concrete predetermined objective being the creation of such learning conditions under which every student feels his success and intellectual ability.

The essence of interactive technology consists in active position of a student, dynamic interaction of all participants of teaching process: "teacher – student", "student – student", "student – teacher – student". Having dialogue character, interactive technology does not imply the dominance of a participant of inter-learning, during which the interaction of a teacher and a student changes all the time; there is also the change of relations among students. In-

teractive technology is based on the usage of such teaching methods as the work in pairs, small creative groups, aquarium, debates, forum, simplified court hearing on literary character, discussion, microphone, round table, etc. [4]. For example, we offer Philology students at the lessons of “The Ukrainian Literature of the 20th century” to apply dialogue technology on the basis of the comparative literature studies (comparative studies) entitled “Dialogue of Cultures”. This technology is based on the principle of interdisciplinary relationship of the Ukrainian and world literature (on the example of establishing parallels between the works of “I” (Romance)” by Mykola Khvylovy [7] and “The Metamorphosis” by Franz Kafka [2]).

To implement this technology, we should apply non-traditional form of a lesson, *a role play*, with previous distribution of roles: three persons for the role of literature critics and the main characters (the main character of Mykola Khvylovy’s novel “I (Romance)” being “I” and the main character of Franz Kafka’s novel being Gregor Samsa).

The first “literary critic” intended to study and present the information about literature and art of the late 19th and early 20th centuries, Modernism, its main features and factors, which led to the emergence of Modernism. The second and third “literary critics” had to analyze the ideas of “I (Romance)” novel by M. Hvylovy and “The Metamorphosis” novel by Franz Kafka.

The first literary critic: (The first slide)

The emergence of Modernism of the late 19th century was preceded by the terms of philosophical and aesthetic order. Modernist writers searched and found the art forms that reproduced the complex and contradictory era, showed the tragic state of a man in the brutal social reality. Modernism is based on the “philosophy of life”. The founders of early Modernism were late romantics (Lesia Ukrainka, Charles Baudelaire).

Modernism (*from French Modern – modern, contemporary*) is a set of artistic movements, the movements of schools opposed themselves to traditional aesthetics of life emulation. Modernism is a protest against realism, the search for new forms of self-expression.

The features of modernism are:

- attention to the inner world of the individual;
- search for the new forms of expression, the synthesis of various art forms;
- search for new forms of expression, the synthesis of various art forms;
- intuitive vision of the world;
- the subjective view of the world;
- creating a new artistic reality.

(The second slide)

Modernism movements: symbolism, impressionism, futurism, expressionism, decadence, surrealism, Acmeism, Imagism and others.

(The third slide)

The turns in the history of the early 20th century:

- the consequences of World War I;
- October Revolution in Russia in 1917;
- Revolution of 1918 in Germany and 1919 in Hungary and, as a result, the collapse of the Austro-Hungarian Empire;
- global economic crisis;

- the emergence of fascism as a terrible event in human history;

- preparation of World War II and military actions.

(The fourth slide)

The Austrian writer Franz Kafka (1883-1924) and the chronicler of those events, the wisest contemporary of the Ukrainian literature Mykola Khvylovy (1893-1933) witnessed large and tragic changes taking place in Europe and in Ukraine in the early 20th century.

(The fifth slide)

(The characteristic of the artists’ way of life and features of outlook)

The common thing of both writers is the fact that they are deeply thinking persons who are not indifferent to a man and the whole world in general. The high level of artistic skill and implementing polysemantic symbols and allegorical images allowed both writers to express the tragedy of human destiny with great force.

The human morality collapse and the destruction of spirituality are illustrated by M. Khvylovy’s novel “I (Romance)” and F. Kafka’s novel “The Metamorphosis”.

Then the word is given to the characters of the novels.

I, a character of M. Khvylovy’s novel “I (Romance)”, who personified the moral decline of a person:

I am the main character of the novel, without a name, which, in the name of revolution, stepped over human values, the most sacred human feelings: love of a mother, conscience, compassion. “I” am a man who, in the name of a bright future, will not stop for life of a mother or a brother or a son. I cannot stop because it was predatory and cruel reality of life. Reality is hopeless as death.

A son cannot deviate from the obligation to kill his mother: “Then I was in bliss covered by the fire of some impossible joy, threw my hand on my mother’s neck and pulled her head to my chest. Then I raised the Mauser and pressed down on her temple. As a cut ear, she leaned on me...”

People like “I” with clouded consciousness, expose the priority of revolutionary reality, “heroic deeds” are deformed in terrible sin and lead into the abyss of moral death.

Gregor Samsa, a character of F. Kafka’s novel “The Metamorphosis”, who revealed the tragedy of an individual’s alienation:

I am Gregor Samsa from Prague, a son of poor inhabitants, the people with purely material interests and primitive tastes. I work as a salesman supporting the whole family (17-years-old sister Grete, his mother and father). My life is continuous hard and boring work. One morning, I wake up finding myself transformed into an insect. When I brought to my family in a new form, the family felt fear, terror, disgust, and felt that their life is fundamentally changed. People, weak and helpless, at the first sight, become independent. But the worst thing in this metamorphosis is that my sole having turned into an insect remains human and requires spirituality.

Nobody has any sympathy to me, unhappy one; nobody thinks why there has been an unusual transformation. Indifferent, heartless and cruel attitude of the family is striking. Grete offers parents even to get rid of me because I do not bring them any good but only inconvenience. I realize the only way out in this senseless situation is death.

The second literary critic:

Cruel and heartless attitude of the characters to their close people is frustrating in both novels.

M. Khylovy showed the duality of human "I" in his novel "I (Romance)". Good and Evil live in human soul, and fanatical commitment to ideas requires killing, destroys a sense of justice, ruins human personality, understanding of good and evil. This "mechanism" transforms people into degenerates who thoughtlessly carry someone else will. The character of the novel kills a human being in himself. M. Khylovy's novel is beyond time because the problem discussed deals with the past and present.

The third literary critic:

F. Kafka showed in his novel "The Metamorphosis" the real world that seems quite normal for a man is cruel and terrible. This world does not care about a "little man" who is locked in a circle of matter. Therefore, not only Gregor Samsa has been transformed but the whole society. According to the author, such a world is doomed because a man is dying in it. F. Kafka predicted the emergence of fascism.

The most crucial step in the interactive technology is the application of the *research* method based on the poems selected by creative groups. We offer the following task to our students.

At the beginning of the lesson the students were given the poems of the poets of 60-s, particularly, M. Vinhranovskiy, I. Drach, L. Kostenko, V. Stus. Each creative group should choose only one poem for a detailed analysis distinguishing all characters, feelings and thoughts of the author and their own, which appear while reading the text; the expressive means are at four levels:

- tracks (epithet, simile, metaphor, metonymy, personification, impersonation, synecdoche, hyperbole, litotes, allegory, symbol, irony, sarcasm);
- stylistic figures (tautology, pleonasm, oxymoron, grading, ellipsis, parallelism, antithesis, poetic ring, refrain, asyndeton, polysyndeton, dislocation, rhetorical questions, rhetorical objection, rhetorical appeal, rhetorical hail);
- lexical means (synonyms, homonyms, antonyms, paronyms, archaisms (literary and lexical), neologisms, dialect, professionalism, barbarisms, jargon, lexical repetition);
- phonetic phenomenon (anaphora, epiphora, truncation sounds, assonance, alliteration, tautogram, onomatopoeia).

While performing detailed analysis, one should solve the problems related to the definition of poetical features (cross, parallel, blank verse) and poetical size (iamb, trochee, dactyl, amphibrach, anapaest).

As the analysis of a poetic text needs to identify aesthetic feelings and emotional sensitivity of a listener (reader), and poetry forms the aesthetic tastes and preferences having the ability to integrate into other areas of human life and the arts, therefore, the final step in the students' study was the task "Find a melody to text". The future teacher of the Ukrainian Language and Literature should consider the types of poetry (pastoral, intimate, civil). For example, for the poem "Autumn Day" by Lina Kostenko, the students were offered the following music: "Seasons", "Autumn" by P. Chaikovsky, "Spring and Autumn" by G. Sviridov, "Bizzard" from the film, "Sea-

sons", "Autumn" by Vivaldi.

However, two methods, like *aquarium* and *microphone*, are proposed to be used parallel within one technology. Three persons should be chosen to solve the following tasks. We propose the following questions for the final talk by means of microphone method:

- What tasks were difficult for you and why?
- What questions should be excluded because they are easy or of secondary importance?
- What tasks promote your professional skills? Name them.
- Interactive technology was used on the basis of such teaching methods as the work in pairs, creative groups, and the method of research, aquarium, and microphone. What methods do you think appeared inefficient? What active methods do you propose to use?
- What practical task do you like most?
- What would you like to change in the methods of practical lesson organization?

Discussion method can be used within interactive technology. For example, at the lesson on the analysis of I. Kotliarevsky's dramatic works, the students were proposed to prepare to the discussion on the play of "Natalka Poltavka". The aim of the discussion was to prove or disprove the statement "According to all the laws of genre, the play "Natalka Poltavka" is (un)dramatic work".

Preparing to the discussion the students should consider:

- the features of drama as literary mode;
- genre specific nature of dramatic work, its difference from other literature modes and genres;
- the availability or lack of conflict in the work, its problems;
- the causal connection between the events in the work;
- the structure of narrative (acts, pictures, appearances);
- the availability of actors, monologues, dialogues, polylogue, replicas, remarks;
- the position of actors to address the "love triangle" in the work: Petro - Natalka - Voznyi;
- the common and different features of an epic and dramatic work;
- two kinds of art which drama combines.

Considering the fact that discussion may be prepared and improvised, it is the second type of discussion gives an opportunity for students to show different positions as to one and the same literary issue, characters' deeds. During the lesson, a teacher should encourage students to share thoughts with each other. The teacher's task is to pose a problem and to ensure it is being solved. At some stages, the teacher transfers the right to manage the discussion to one of the students, presenter, and interferes if the presenter fails to resume intermediate results of the discussion or to make the generalized conclusions at the final stage. Since drama is designed for stage performances, the last issue of the improvised part of the discussion is oral director comments on the decorations, music, light, costumes for the actors.

Results and discussion. The research has found that the use of innovative technologies and teaching methods at the practical lessons on literary subjects is directed to the formation of professional skills, knowledge integration of the future teachers of the Ukrainian Language and Literature and promotes the efficiency of the professional

training of students in general.

Conclusions. Thus, the methodology of using innovative methods and technologies in the education process of a higher school is actual current scientific problem, which

is insufficiently studied in professional methodologies. The role and place of computer innovative technologies in the professional training of future Philology teachers demand further study.

REFERENCES

1. Higher Education: Law of Ukraine on July 1. 2014. №1556 VII // Official. Visn. Ukraine. - 2014. - № 63. - Art. 1728.
2. Foreign Literature: A Reader's Guide: Grade 11. / Authored by V.V.Ulishchenko, A.B. Ulishchenko. - X: The World of Childhood, 2004. - 912 p.
3. Pentyliuk M.I. Methods of teaching Ukrainian in secondary schools / M.I.Pentyliuk; by gen. ed. by M.I. Pentyliuk. - K: Lenvit, 2005. - 400 p.
4. Podlasyi I. P. Pedagogics. New course. : Textbook for Students of Pedagogical Universities: in 2 vol.; Vol. 1: General Fundamentals. The process of learning / I. P. Podlasyi. - Moscow: Human. ed. VLADOS Center, 2000. - 576 p.
5. Pometun A.I. Modern Lesson. Interactive Learning Technologies: scientific and methodical textbook / A.I. Pometun, L.V. Pyrozhenko / ed. by A.I.Pometun. - K., ed. A.S.K., 2004 - 192 p.
6. Tokman H.L. Modern Educational Technologies and Methods of Teaching Ukrainian Literature / G.L. Tokman // Dyvoslovo. - 2002. - № 10. - P. 39-45.
7. Ukrainian Literature. Grade 11: Reading Book / Ed. – compilation by N.I.Chersunova; Scientific Ed. by A.V. Yeremenko - X: PET, 2014. - 768 p.

Аннотация. Роль инновационных технологий в обучении будущих учителей языка и литературы

С. М. Яцына

Статья посвящена изучению украинской литературы в высших учебных заведениях, основной проблеме реформы образования, связанной с реализацией инновационных технологий и эффективностью внедрения новых методологических идей в учебный процесс высших учебных заведений Украины. Эффективность профессиональной подготовки студентов-филологов, в частности формированию у них профессиональных умений, повысится через активное внедрение инновационных технологий и приемов обучения на практических занятиях по литературоведческим дисциплинам. Использование таких технологий, как дидактическая эвристика, интерактивное обучение, технология текстообразования, диалоговая технология, приемов эвристической беседы, сравнения, сопоставления и противопоставления, работа в парах, в творческих группах, ролевая игра, аквариум, микрофон и тому подобное влияет на повышение эффективности обучения. Раскрыта сущность интерактивной технологии, которая заключается в активной позиции студентов, взаимодействия всех участников учебно-воспитательного процесса. Автор предлагает на занятиях по дисциплине «Украинская литература XX века» применять диалоговую технологию на основе сравнительного литературоведения, что строится по принципу межпредметных связей украинской и мировой литературы. Для внедрения этой технологии автор рекомендует нетрадиционную форму занятия - ролевую игру с предварительным распределением ролей (на примере изучения произведений М. Хвильевого «Я (Романтика) и Ф. Кафки «Превращение»). В статье проанализирована методика использования инновационных методов и технологий в учебном процессе в вузах, а в дальнейшей работе не обходимо определить роль и место компьютерных инновационных технологий в профессиональной подготовке будущих учителей украинского языка и литературы.

Ключевые слова: методологические инновации, интерактивные технологии, инновационные методы обучения и методики, будущий учитель украинского языка и литературы.

Training Foreign Language Teachers in Ukraine: Challenges and Objectives

N. G. Yesypenko

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Corresponding author. E-mail: nadiayesypenko@rambler.ru

Paper received 23.04.17; Accepted for publication 28.04.17.

Abstract: The basic elements in any teaching situation are the teacher, the subject matter, the learner, and the aims of instruction. The most successful teacher will be something of an artist, but the art will be enhanced if it is exercised within a framework of scientifically established guidelines. In Ukrainian schools the teacher-dominated classroom used to be characterized by the teacher speaking most of the time, and constantly passing judgement on students' performance. Modern foreign language teachers should realize that in highly student-centered classroom students will be observed working individually or in pairs and small groups, each on distinct tasks and projects.

Keywords: *foreign language teaching, objectives in FLT, materials and aids in FLT, learner-centered teaching*

Introduction. A first dip into the methods of teaching foreign languages in Ukraine is likely to be a puzzling experience. Conscientious teachers-to-be would presumably hope to find in literature on methodology a coherent system of ideas, built up in an orderly fashion by the contributions of successive generations of authorities who made every effort to base their recommendations on experimental evidence and scientific facts. What novices actually discover, if they sample the works of Ukrainian scholars on the subject written over the last fifty years, is something quite different.

In fact, the most striking feature of the history of language instruction appears to be the great diversity of the methodologies that have been suggested. At relatively brief intervals one highly famous "method" or "approach" has succeeded another in the favour of educators, and the proponents of each have tended to deny the validity of all that preceded. In Ukrainian schools once the grammar-translation approach would be omnipresent. The focus was on grammatical parsing and a typical exercise was to translate sentences from the target language into the mother tongue. There was little use of the target language in class. As for the use of the mother tongue in the foreign language classroom it has been successfully emphasized, banned, required, and barely tolerated. The ability to speak the foreign language was once regarded as irrelevant in the Soviet methodology. Then when Ukraine became independent some elements of the Direct Method came which made speaking its primary aim. And later the triumphant Aural-Oral or Audiolingual Approach once again insisted on the primacy of speech. There have been similarly violent swings of the pendulum with the regard to many other elements of language teaching: the role of rules, the use of phonetic symbols, vocabulary control and the like.

New teachers will probably also be struck by the highly individualistic tone of foreign authors of methodological literature. They will note that such scholars as F. Gouin, E. B. De Sauze, M. West, M. Berlitz, W. Kaulfers, Ch. K. Ogden and others have built up large and highly enthusiastic groups of followers and have been able to share their systems of thought on generations of teachers but still have failed to develop a relatively acceptable doctrine. As these facts become clear to students who specialize in foreign language teaching, they are left with a series of deeply disturbing questions. Why does the pendulum swing so widely and rapidly from one extreme to another? Why have language teachers been able to achieve so little balance and

continuity in their work? What reason is there to believe that the currently approved methodology will meet the requirement of modern times and fit the era of increasing flow of information?

To judge by its pattern of development, language teaching in Ukraine in the post-soviet period has up to the present been partly an art and partly a science. It has been largely intuitive, dependent on the personal skill of the teacher. It is hardly been possible to see in it the characteristics of a systematically arranged body of knowledge developed through the use of time-tested and generally accepted methods.

Ways to teach in class: to be a scholar or an artist

The element of human nature and behaviour, precisely the element that is most difficult to treat with scientific rigor is so prominent in language teaching that it can probably be never made entirely explicable in scientific terms. The new teacher may distrust any methodologist who claim that enough is now known about the process of learning a language to permit the teaching of it in an absolutely scientific way.

Yet few thoughtful teachers would be willing to take the opposite position, that their profession is purely an art, basically not analyzable and not teachable, that can be improved only through the exercise of greater personal gift of insight and imagination. On the other hand, in today's world, educators are deeply uncomfortable if they cannot believe that their work bears some demonstrable relationship to established scientific fact. In Ukraine they cannot be happy in a situation where they can justify their actions only by their confidence in their own abilities, or by an appeal to the authority. They need a more durable and confidence-inspiring basis on which to build their work than their single professional skill. Modern teachers often address to various internet resources that offer information on scientific background of language teaching and provide tips how to be an artist in class.

The answer to the question then to be that language teaching must be both art and a science. To the extent that it remains an art, it permits individual teachers to exercise such personal gifts as they may be endowed with. To the extent that it can be related to a science or sciences it can be developed in a coherent way, be given continuity and be taught. The most successful teacher will always be something of an artist, but the art will be enhanced rather than

destroyed if it is exercised within a framework of scientifically established guidelines.

The believe that it is necessary to relate language teaching to an established scientific discipline is certainly not new in contemporary education system in Ukraine. However, there has been little agreement as which discipline or disciplines are the essential ones. Some scholars look exclusively to psychologists for guidance [7], some try to bring some aims and subject matter of social sciences into language instruction [5], some base their concept of language teaching on structural linguistics [4].

It is only during the last few years when a new Law of Higher Education was passed in Ukraine that the realization has begun to emerge that past methodologies and approaches to training future foreign language teachers have been too narrowly based mainly on linguistic preparation of students. Now educators at universities agree that more than one cornerstone is necessary for the development of a type of teaching which will be both flexible enough to meet the manifold language needs of modern society and the steam of information that is to be quickly processed and used. It is an encouraging fact that this realization has not been the work of the Ministry of Education and Science of Ukraine and universities but appears to have forced itself almost simultaneously upon a large number of school headmasters who hire foreign language school teachers. The fact is encouraging because it seems to hold out the promise of a methodology that will not harden into a closed system but will remain open to new ideas arising from the advances made in several related scientific disciplines and will guarantee a sufficient training of a modern foreign language teacher.

The basic elements in any teaching situation are the teacher, the subject matter, the learner, and the aims of instruction. These elements are tightly related to one another. There is a noticeable shift in Ukrainian foreign language teachers' preparation which recognises that the methods of language teaching should be based on at least three cornerstones: a) what is known about the nature of the language; b) what is known about the nature of the learner; c) the aims of the instruction. The science which analyzes the nature of language in general as well as that of particular languages is linguistics. The science that has studied the process of human learning deeply is psychology. The aims of instruction are not scientifically determined but depend on the needs felt by the society and the individual at a given moment. A number of scientific and humanistic disciplines can throw light on these needs.

Of the various branches of linguistics, which treat most directly the kind of problems which teachers must concern themselves with, at least in the elementary stage of instruction, is synchronic and descriptive linguistics. Diachronic linguistics deals with the development of languages over long periods of time and with the discovery of the genetic relationships among them. Descriptive linguistics was developed in order to provide a rigorous method for analyzing living languages as they are used today. In spite of the irrefutable logic of establishing a close relationship between methods of teaching language, on one hand, and the fact available about language, on the other, the teachers in Ukraine tend either to overestimate the role of linguistics played in future teachers' training or undervalue linguistics assuming that it casts very little light on the human element

in the language teaching process. Some linguistically sound materials (grammatically correct disconnected sentences, linguistic terminology) are often not enough to be called models of teachability. On the other hand, those who reject linguistics as mechanical and unnecessary need to be convinced that the tie is essential.

To learn the nature of the learner and learning a future teacher should address psychology and understand that language learners are rational human being who are able to analyze data and make generalizations. They like their sentences to come out in logical sequences and hope that they bear some relationship to the real world around them. Learners dislike endless mechanical repetitions and they appear to learn things in various ways. No matter what they are forced to do, they do not learn at all unless they want to do so. Future language teachers are in grave danger of losing sight of some of these apparent truths. Only psychology and other social sciences could tell us whether they are really facts or merely beliefs held to be self-evident.

Of the three cornerstones of teaching a foreign language, the aims of instruction are the most important, especially nowadays when students are overloaded with information poured from different resources. In a teaching situation the methods used determine the results achieved. If the results do not coincide with objectives the teaching is at least partially unsuccessful. Future teachers should realize, that in any given classroom the teacher must have as clear an idea as possible of what s/he wants to accomplish and must choose the techniques and materials accordingly.

The objectives of foreign language teaching at modern schools

The aims of instructions can be reconsidered in order to meet the requirements of modern society needs even if they conflict with methodological conclusions. The ability to communicate in English and get information from resources provided in English is the mostly required competence of a qualified worker today. So, if a class is made up of students who need, above all else, to learn to communicate in English in various life areas, objectives can be precisely formulated in terms of scientific skill. The teacher may have learned that first of all the ability to pronounce English depends primarily on being able to recognize one English sound as different from another. S/he may therefore be tempted to conclude that all classes in oral English should be devoted to hearing and discrimination drills. But the teacher's objectives point in another direction, toward having the class spend its time in actually practising speaking English in the situations that may happen in a real-life situation. In this case, a reconciliation is certainly possible, since there is clear justification for both types of activity: both can be included in the class hour, but most time students should be given to the type which most resembles the terminal behaviour prescribed by the objectives. Future teachers must realize that objectives of learning are to be drawn up from which the most promising teaching could be deduced in a step-by-step analysis, so a serious consideration of methods can occur. This is indeed the way the planning for any particular class or any single meeting of a class should begin.

Ukrainian language teachers argue endlessly about objectives. The questions that arise are: shall a teacher aim at a speaking knowledge only, a reading knowledge, or both; shall a teacher work toward a native-like perfection in pro-

nunciation; is it enough to develop practical language skills or must a teacher also impart an understanding of how language works? The list of question could be even longer. Objectives can play their dominant role only under circumstances which permit their being clearly defined. They should ensure the modification of general methods in specific situations.

The needs for English felt around the world today, including Ukraine. The reasons for teaching it are particularly diverse and pressing. In Ukraine a foreign language (English) is taught at schools as a compulsory subject, college or university students take a course of General English or English for Specific Purposes, adults learn it to function effectively in a globalized society.

In order to ensure an effective teaching-learning process a future foreign language teacher should make a good decision concerning the choice of an approach or method or a combination of them and take the following steps: 1) Assess students needs: why are they learning English? for what purpose?; 2) Examine instructional constraints: time (hours per week, days per week, weeks per term); class size; materials (syllabus and text); physical factors (classroom size, light, temperature); 3) Determine needs, attitudes and aptitudes of individual students [3, p.10]. Having done all these, the teacher will be in a position to derive useful techniques or principles by studying all the available approaches and methods.

As it was mentioned before, the lesson structure and elements of the lesson depend on the objectives a teacher has in mind. However, the first element of a lesson is often the first component of the traditional “present-practice-evaluate” sequence which constitutes teachers’ understanding of basic lesson structure.

Materials for the teaching instructions

Nowadays, the increasing quantity and quality of internet teaching materials means that teachers are do not have to depend on their own resources. Without materials, the average teacher is probably more likely to dominate the classroom by taking up class time. However, modern school teachers should realize the increasing recognition of foreign language learning as a process of skill acquisition, which implies the importance of practice, in other words, output rather than mere input. Future teachers need to remain aware that they are not in the classroom to fill up the time with the sound of their own voice, but to arrange matters so that their students do the talking or writing or listening. In teaching a foreign language class time is so valuable that the teacher should get offstage as soon as possible after giving an appropriate presentation of material and giving clear instructions for some practice exercise.

Let us assume, that the teacher decides that a given teaching objective calls for some support in the way of materials. The major resource today is undoubtedly the Internet where a teacher can find a great number of useful websites, online resources, webinars. In general, teaching aids fall into two categories [1, p.105; 8, p. 87]: Printed materials and non-printed materials or nontechnical aids and technical (projected) aids. The former (realia, flashcards, pictures, charts, videos and so on) can be taken from the Internet resources. The latter include the overhead projector, smart board, audio- and videotapes. Today a teacher has no doubts whether to use them both or not. A modern teacher realizes that their use stimulates more student talk,

their use constitutes an efficient use of a class time. When using online resources a teacher spends less time required to produce them by himself. The information taken from online resources can be used as a teaching aid, some parts can be adopted, some elements adapted, some exercised can be dispensed.

Clearly, teaching materials available online can aid in arranging different types of activities in a foreign language class. Most teachers, in discussing their class plans and behaviours, will use a term “activity”, although specific activities often have particular names. It is worth mentioning, that through the years there has been little standardization of either a definition or a delineation of the set of possible language teaching activities [3, p. 51]. “Activity” is often used as an alternative to the term “task” or “exercise”. We suggest to apply “activity” to a separable element of a lesson, which is primarily geared to practicing language, usually involving students working with each other and which has a specific objective.

In language teaching the concern is on the nature of skill use, drill types and types of communicative interaction [9]. Fairly extensive taxonomy of drill types has been detailed now, ranging from “controlled” to “free” or “mechanical” to “meaningful”, to “communicative”. The frequent dictum is that, for a specific learning point, learners need to develop from more controlled and mechanical to more free and communicative. Modern teaching a foreign language in Ukrainian schools favours the following teaching activities, which are most frequently used in class: students working in pairs or small groups; role-plays; language games; reading topical articles; students making oral presentations; cloze exercises; using video materials; students repeating teacher drill; exercise in free writing; listening and note taking; repeating and learning dialogues. The use of online resources can broaden the list of activities.

Learner-centered teaching and learning

While training future foreign language teachers, it should be made clear for them that the way in which a classroom is organized can have a significant influence on language learning process. The key participants in the classroom organization are the teacher, the individual student and grouping of students, the class as a whole, the language presentational materials used (e.g., textbooks, online resources, audio and visual media) and any visitors. Combinations of these result in particular structures in class organization [12]. The dominant view in methodology of foreign language teaching in Ukraine today favours a shift towards the student-centered instead of traditional teacher-dominated classroom. In Ukrainian schools the teacher-dominated classroom used to be characterized by the teacher’s speaking most of the time, leading activities, and constantly passing judgement on students’ performance. Modern foreign language teachers should realize that in highly student-centered classroom students will be observed working individually or in pairs and small groups, each on distinct tasks and projects.

Learner-centered instruction has the benefits of greater individualization of learning objectives for increased students’ opportunities to perform with the target language, increased personal sense of relevance and achievements and, in fact, a relieving of the teacher’s constant supervision of all students. Moreover, students often will pay more attention and learn better from one another, since their per-

performances and processes of negotiation of meaning are more closely adapted to one another's level of ability. Nevertheless, future teachers should be prepared to develop fewer teacher-dominated activities and tasks, while remaining conscious of their students' need for guidance in setting objectives, for appropriate models and feedback about the target language, and for constructive and supportive evaluation of their progress.

Many methodologists (Jeremy Harmer, 2001; S. Rixon, 2013). consider pair and group work to be the most appropriate and effective for foreign language teaching [6; 11]. Contrary to a popular negative view of the outcomes of learner-dominated activities, classroom-centered research has demonstrated that the same time that students have many more opportunities to employ the target language, they manage to perform equally successfully in terms of grammatical accuracy as when the teacher is leading discussion [10].

While foreign language teaching in the last years in Ukraine has emphasized group work, a related development in mainstream education has focused on cooperative learning, which adds consideration of reward structures and sometimes team competition to the characteristics of group work. There is a large number of possible arrangements for cooperative learning tasks in language classrooms, and future teachers need to be familiar with three basic principles of this type of organization. Three essential elements are identified by S. Bossert [2]: a) students are told to work together; b) reward contingencies are arranged to encourage this; c) tasks are constructed which can only be completed if learners work together. It is quite clear that the first issue is simple to carry out, whereas the second one requires a little more planning. It is possible to allocate rewards to groups as wholes. Some forms of cooperative

learning allow groups to compete against other groups, in which case rewards may be allocated in inverse proportion to those of other successful groups. The third issue is probably the one to which most attention has been given in foreign language learning work since task interdependence is a major feature of information-gap tasks and related activities. In these cases, students know only one piece of the solution to a puzzle or information required to solve a problem, and must communicate it to others in their group.

Conclusions. In discussing the topic of main principles that should be taken into consideration by future foreign language teachers, we find vast areas of ignorance which should be replaced by special training provided for Ukrainian teachers-to-be. On the one hand, teachers should know that relatively firm information on foreign language teaching does exist, but there is also room for investigation. This should obviously aid their difficult decision making. Moreover, as the foreign language teaching profession develops and it is given new reconsideration in Ukraine, more teachers are qualified to conduct their own research or to collaborate with researchers on methodological issues. We are also seeing increased recognition of the importance of the student-centered teaching which starts with the realization of the classroom teaching objectives and teacher's role in class. On the other hand, teaching will always be a series of challenges. The real time cognitive complexity with the information flow towards teachers and students means that foreign language teaching will never be just a science or skills trained to be a successful teacher, it will become a combination of art, information operation and scientific methodological approaches, it will be the teacher's combined use of knowledge and educated professional reflection.

REFERENCES

1. Babatunde, I. P. The Use of Teaching Aids in the Teaching of French as a Foreign Language in Nigeria. *Linguistics and Literature Studies* 4(2): 105-108, 2016. p.105-108
2. Bossert, S. Cooperative activities in the classroom. In E. Rothkopf (Ed.), *Review of research in education*. Washington, D.C.: American Educational Research Association, 1988, pp. 225-250.
3. Celce-Murcia M. *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Second Edition. Boston : Heinle & Heinle Publishers, 1991, 567 p.
4. Fries, Ch. *Structural Linguistics and Language Teaching*. The *Classical Journal* .Vol. 52, No. 6 (Mar., 1957), pp. 265-268.
5. Halasz, J R., Kaufman, P. *Sociology as Pedagogy: A New Paradigm of Teaching and Learning*. *Teaching Sociology*, Vol. 36, No. 4 (Oct., 2008), pp. 301-317.
6. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. Harlow : Longman, 2001, 384 p.
7. Klein, A. *L'éducation psychologique de l'instituteur. Des relations de la psychologie à la pédagogie chez Alfred Binet, à partir d'un manuscrit inédit*. *Bulletin de psychologie*, 2/2014 (Numéro 530), pp.171-182.
8. Nalliveetil George Mathew, Ali Odeh Hammoud Alidma. A Study on the Usefulness of Audio-Visual Aids in EFL Classroom: Implications for Effective Instruction. *International Journal of Higher Education*. Vol. 2, No 2, 2013, pp. 86-92.
9. Orwig, C. J. Ways to approach language learning. Access Mode: <http://www01.sil.org/languallinks/LANGUAGELEARNING/WaysToApproachLanguageLearning>
10. Pica, T., & Doughty, C. Input and interaction in the communicative language classroom: A comparison of teacher-fronted and group activities. In S. M. Gass, & C. G. Madden (Eds.), *Input in second language acquisition* Rowley, MA: Newbury House, 1985, pp. 115-132.
11. Rixon, S. Group work. In M. Byran & A. Hu (Eds.) *Routledge encyclopedia of language teaching and learning*, London : Routledge, 2013, pp. 289 -290.
12. Van Lier, L. *The Classroom and the Language Learner: ethnography and second language classroom research*. Harlow : Longman, 1988, 262 p.

Підготовка учителів іноземного мови в Україні: виклики і прагнення

Н. Г. Єсіпенко

Анотація: Головними елементами в освітній ситуації виступають учитель, предмет вивчення, ученик, цілі навчання. Успішний учитель розглядає свою роботу як мистецтво, але мистецтво повинно мати наукову основу. В українських школах домінування учителя на уроках проявлялось в більшій частині часу мовлення учителя і його постійної оцінки учеників. Сучасні вчителі іноземного мови використовують студентсько-центричний підхід, коли ученики працюють в парах або групах для виконання чітких завдань і проектів.

Ключові слова: навчання іноземному мови, цілі навчання, навчальні матеріали, студентсько-центричне навчання

PSYCHOLOGY

Комплектування бойових обслуг військових операторів радіолокаційних станцій за принципом їх психологічної сумісності

А. П. Дебреньюк

Кафедра суспільних наук гуманітарного інституту Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: zeba777@ukr.net

Paper received 23.04.17; Accepted for publication 28.04.17.

Анотація. В статті здійснено теоретичне обґрунтування методики комплектування бойових обслуг військових операторів за принципом їх психологічної сумісності. Дана методика являє собою процедуру добору із заданої сукупності військовослужбовців кандидатів для бойового чергування у складі операторських обслуг шляхом діагностування індивідуально-психологічних якостей військовослужбовця та його міжособистісних взаємовідносин у відповідності з нормативно-правовими вимогами.

Ключові слова: професійно важливі якості, оператори радіолокаційних станцій, бойове чергування, психологічна сумісність.

Постановка проблеми. Підбір і комплектування груп військових операторів радіолокаційних станцій (далі РЛС) у системах “людина–машина” у наш час здійснюється, як правило, тільки з врахуванням індивідуально-психологічних властивостей особистості. Вплив міжособистісних взаємин на успішність операторської діяльності або ж не береться до уваги, або ж враховується чисто умовно, інтуїтивно і поверхнево. Це зумовлює необхідність розгляду проблеми комплектування малих груп військових операторів РЛС на основі їх психологічної сумісності.

На необхідність врахування психологічної сумісності при вирішенні колективних завдань вказували такі науковці, як М.Й. Варій [1, 2], Ю.Л. Трофімов [7], В.В. Ягупов [8], М.М. Обозов [5, 6], В.Ф. Давидов [3], О.Г. Караяні [4] та інші.

У нашому розумінні психологічна сумісність – це властивість особистості військового оператора, що зумовлює його здатність до спільної діяльності з іншими військовослужбовцями у складі бойової обслуги, яка базується на основі його індивідуально-психологічних якостей. Рівень сумісності визначається як подібністю певних якостей воїнів, так і їх відмінністю. В результаті подібності і взаємодоповнюваності і формується групова цілісність, яка розвивається як суб’єкт діяльності.

Необхідність ефективного виконання завдань бойового чергування обумовила **мету даної статті**, що полягає у теоретичному обґрунтуванні методики комплектування бойових розрахунків військових операторів за принципом їх психологічної сумісності (далі методика).

Виклад основного матеріалу. В якості методики комплектування малих груп військових операторів ми розуміємо процедуру добору із заданої сукупності військовослужбовців кандидатів для бойового чергування у складі операторських обслуг шляхом діагностування індивідуально-психологічних якостей військовослужбовця та його міжособистісних взаємовідносин у відповідності з нормативно-правовими вимогами.

Ми вважаємо, що ефективність напрацювання і,

тим більше, практичного використання даної методики, в значній мірі залежить від чіткого визначення мети, завдань і принципів комплектування малих груп військових операторів.

Таким чином, *основне призначення методики* – це комплектування бойових обслуг військових операторів із врахуванням їх психологічної сумісності. Реалізація даної мети дозволить забезпечити успішне виконання завдань бойового чергування, створення позитивної атмосфери в колективі і, разом з тим, емоційне задоволення військовослужбовців спільною діяльністю, прагнення вдосконалювати свої військово-професійні уміння.

Основні *завдання методики* комплектування бойових обслуг такі:

- створення оптимальних за психологічним складом бойових обслуг, підвищення рівня їх бойової готовності;

- результати дослідження мають дати чітку інформацію про придатність кандидата, його потенціал як військового фахівця, здатність діяти самостійно і в складі бойової обслуги;

- враховуючи поліфункціональність завдань бойового чергування, методика має забезпечувати добір тих військовослужбовців, які здатні виконувати їх як у стандартних, так і нестандартних умовах, швидко адаптуватися, автономно приймати рішення, зберігати оптимальну працездатність, стресостійкість та емоційну стабільність;

- беручи до уваги успішність виконання завдань чергування, встановити якість роботи військових операторів, фізичні та психологічні затрати, а також час, який необхідний для їх відновлення.

Розробка і практичне використання результатів добору за допомогою даної методики вимагає врахування відповідних принципів, які, в свою чергу, визначають методи та організаційні форми процесу комплектування бойових обслуг. При комплектуванні малих груп військових операторів РЛС ми дотримуватися таких принципів:

- принцип подібності індивідуально-психологічних якостей військових операторів РЛС;

– принцип взаємодоповнюваності (компліментарності) індивідуально-психологічних якостей операторів.

Комплектування бойових обслуг із врахуванням психологічної сумісності операторів передбачало використання таких *організаційних форм*:

– індивідуальний підхід передбачає вивчення індивідуально-психологічних властивостей особистості кожного військового оператора зокрема;

– колективний підхід передбачає дослідження операторських обслуг в якості суб'єктів бойової діяльності.

На основі проведеного нами теоретичного та емпіричного дослідження феномену психологічної сумісності військових операторів РЛС, чинників, які її зумовлюють, враховуючи критерії успішності виконання завдань бойового чергування, завдання та принципи створення малих груп військовослужбовців, ми напрацювали методику комплектування бойових змін та обслуг із врахуванням психологічної сумісності військових операторів, яка включає в себе:

– етап попереднього вивчення особистості воїна;

– етап вивчення професійних (операторських) якостей військовослужбовців;

– етап психологічного вивчення та підготовки військових операторів.

Основне завдання попереднього етапу полягало в детальному вивченні особистості військовослужбовця. Проводились такі заходи:

1. Детальний аналіз особової справи воїна (матеріалів, що надійшли від військового комісаріату) та інших службових документів (автобіографії, характеристики, різноманітні довідки, відзиви, службові картки, листи вивчення тощо).

2. Індивідуальна бесіда як метод отримання інформації про індивідуально-психологічні якості військовослужбовця на основі прямого словесного контакту з ним.

3. Опитування командирів і начальників різного рівня стосовно кандидатів, попередній висновок про доцільність зачислення того чи іншого воїна в групу військових операторів.

Після проведення попереднього вивчення особистості військовослужбовця здійснювалося дослідження професійних (операторських) якостей воїна, а також психологічне вивчення та підготовка особистості оператора. На нашу думку, зазначені етапи формування бойових обслуг необхідно здійснювати одночасно:

– у період перед заступанням на бойове чергування;

– у ході бойового чергування;

– після виконання завдань.

У період перед заступанням на бойове чергування

Етап дослідження операторських якостей військових операторів спрямований на визначення професійної придатності військовослужбовця і передбачає дослідження його індивідуальних особливостей, що впливають на успішність бойової діяльності та ефективність її виконання. Беручи до уваги специфіку діяльності бойових обслуг, а саме її груповий характер, визначення професійної придатності здійснюється на підставі оцінки професійно значущих якостей

особистості воїна, що відповідають не тільки конкретній індивідуальній діяльності, але й зумовлених особливостями взаємодії членів групи, їхньою психологічною сумісністю.

1. Професійно-важливі якості: рівень знань, умінь і навичок, необхідних для виконання функціональних обов'язків на бойовому чергуванні; професійний досвід; прагнення до професійної досконалості; задоволеність професійними очікуваннями і результатами (цілями).

2. Особистісні якості: усвідомлення особистісної відповідальності за виконання службових завдань; впевненість і самовладання при виконанні службових обов'язків; рівень самоуправління і самоорганізації.

3. Психологічні якості: військово-професійна спрямованість; розвиток здібностей і професійно важливих якостей; особливості особистості (нервово-психічна стійкість, інтровертованість – екстравертованість, нейротизм, ригідність, агресивність, емоційна реактивність, схильність до ризику та інше); психічні стани (рівень пильності і готовності, домінуючі стани, фобії, втома, депресія).

4. Психофізіологічні якості: пороги чутливості аналізаторів; біологічні ритми; показники функціонального стану (нервової, серцево-судинної, дихальної системи та інше); шкідливі звички.

5. Моральні якості: дисциплінованість; відповідальність; чесність; дотримання традицій Збройних Сил України, взаємовідносини у колективі.

6. Фізичні якості: розвиток сили, швидкості, вправності, витривалості; антропометричні і біомеханічні особливості організму.

Завершальною стадією вивчення професійних (операторських) якостей військовослужбовця на даному етапі було визначення ступеня придатності до групової діяльності в складі бойової обслуги на основі зіставлення індивідуальних особливостей оператора з вимогами професії. До уваги бралися експертні оцінки показників професійної (операторської) готовності військовослужбовця: ступінь повноти засвоєння військово-професійних знань (сформованість відповідних навичок і вмінь); ступінь усвідомленості засвоєних знань та їх сприйняття; ступінь реалізації засвоєних знань.

Організація етапу психологічного вивчення та підготовки військовослужбовців починалася з чіткого визначення психофізіологічних вимог до особистості військового оператора.

1. Нейродинаміка: висока рухливість і стабільність нервової системи, нервово-психічна стійкість.

2. Психомоторика: добра зорова і слухо-моторна координація, швидкість реакцій.

3. Сенсорно-моторна сфера: підвищені вимоги до точності і об'єму зорового сприйняття; добре розпізнавання кольорів і інтенсивних кольорових сигналів, висоти звукових сигналів.

4. Пам'ять: підвищені вимоги до оперативної і короткочасної пам'яті; пам'ять на знаки і символи.

5. Увага: стійкість, розподілення, переключення уваги.

6. Мислення: розвинене наочно-образне і словесно-логічне мислення.

7. Інтелект: високі вимоги до невербального інте-

лекту.

8. Емоційно-вольова сфера: емоційна стійкість, вольова стійкість і регуляція.

9. Риси характеру: витримка, врівноваженість, організованість, відповідальність, самоконтроль.

Психологічне вивчення кандидатів в період до заступання на бойове чергування тісно пов'язане з психологічною підготовкою військових операторів, яка здійснювалася шляхом загальної, специфічної та цільової підготовки [9].

Завершальною стадією психологічного вивчення та підготовки в період до заступання на бойове чергування стало формування бойових обслуг. Комплектування малих груп військових операторів на даному етапі здійснювалося на основі ряду досліджень.

1. Експертна оцінка показників особистісної готовності оператора до виконань бойових завдань у складі обслуги: усвідомлення особистісної відповідальності за виконання бойових завдань; моральна стійкість; впевненість і самовладання; самоуправління і самоорганізація.

2. Експертна оцінка показників психологічної готовності особистості військовослужбовця до несення бойового чергування: рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компонента; рівень сформованості орієнтовно-мобілізаційного компонента; рівень сформованості емоційно-вольового компонента; рівень сформованості пізнавально-оцінювального компонента.

3. Дослідження групових процесів: проведення соціометричного дослідження всієї вибірки кандидатів на посади військових операторів.

4. Попередня експертна оцінка бойової обслуги в якості суб'єкта бойової діяльності: відповідно до критеріїв психологічної сумісності (взаємопов'язаності та взаємозалежності; здатності проявляти різні форми спільної активності; здатності до саморефлексії); відповідно до особливостей прояву психологічної сумісності в групі (цілеспрямованості, мотивованості, інтегрованості, структурованості, взаємоузгодженості, організованості та результативності).

У період бойового чергування

При несенні бойового чергування військових операторів основні зусилля спрямовувалися на створення умов оптимальної готовності до виконання оперативних дій, своєчасного виконання поставлених завдань. Дослідження професійних (операторських) якостей військовослужбовців на даному етапі здійснювалося на основі: проведення необхідної і достатньої кількості перевірок несення бойового чергування; надання допомоги; своєчасної корекції помилок, роз'ясненні причин і способів їх усунення; експертної оцінки своєчасності, точності та надійності виконання бойових завдань.

За результатами такого вивчення і спостереження, враховуючи всі недоліки та помилки чергування операторів, приймалося рішення про посилення контролю чи здійснення заміни в складі тієї чи іншої бойової обслуги.

Етап психологічного вивчення та підготовки військових операторів. Основну роль відігравав морально-психологічний супровід діяльності бойових обслуг; оцінка стану особистісної, професійної та психологіч-

ної готовності військових операторів; врахування впливу чинників емоційно-вольової сфери воїна, його бойової діяльності і міжособистісного спілкування на психологічну сумісність бойової обслуги. Такий супровід охоплював всі сфери життєдіяльності воїнів і бойових обслуг і пов'язаний був з впливом як на свідомість, так і на підсвідому сферу, як на раціональні, так і на емоційні компоненти психіки.

Основними видами морально-психологічного супроводу, які використовувалися в ході бойового чергування були: інформаційно-пропагандистське забезпечення; воєнно-соціальна робота; культурно-виховна робота; протидія інформаційно-психологічному впливу противника; психологічне забезпечення [9].

В ході емпіричного дослідження нами було виявлено, що провідний вплив на психологічну сумісність бойової обслуги здійснюють емоційно-вольові чинники військових операторів. Враховуючи вплив нервово-психічної нестійкості та негативних психічних станів на сумісність бойової обслуги та її ефективність, динаміку працездатності військових операторів, в ході бойового чергування здійснювалися деякі організаційні заходи та методи психічної саморегуляції.

1. Чітка організація ергономічних умов бойового чергування: збереження температурного режиму, освітлення, обладнання робочого місця оператора, шумоізоляція.

2. Планування графіка праці та відпочинку, який би забезпечував оптимальну працездатність військових операторів. Враховуючи специфіку операторської діяльності, організація оптимального режиму праці дозволить уникнути виникнення гіподинамії (як результат нерівномірної рухливості) та сенсорної депривації.

3. Забезпечення оптимальної взаємодії воїнів, об'єктивна оцінка рівня взаємовпливу, взаєморозуміння, співпереживання та співчуття на основі практичних, раціональних та емоційних показників діяльності військових операторів.

4. Ознайомлення військовослужбовців з прийомами та методами психічної саморегуляції з метою попередження різноманітних психосоматичних і невротичних розладів. Психічна саморегуляція – це властивість організму, яка визначається як регуляція різних станів, процесів і дій, що здійснюються самим організмом за допомогою психічної активності. На цьому етапі використовувалися методи аутогенного тренування, правильного дихання та релаксації.

У період після бойового чергування

Важливою складовою методики комплектування бойових обслуг військових операторів було вивчення особистості воїна та групової діяльності військових операторів після виконання бойових завдань. Головна мета дослідження професійних (операторських) якостей воїнів на даному етапі формування малих груп полягала: у відновленні функціонального стану організму оператора після напруженої роботи; у підтриманні пильності; у попередженні благодушності та розслабленості; у мобілізації особового складу до виконання бойових завдань; у здійсненні експертного оцінювання успішності групової діяльності військових операторів за рівнем суспільно корисної діяльності, особистісної, психологічної та професійної готов-

ності, показниками ефективності бойової діяльності, військово-соціальними показниками.

Етап психологічного вивчення та підготовки військових операторів. З метою вивчення групової динаміки, перекомплектування бойових обслуг проводилася психологічна діагностика стану кожної особистості і групи військових операторів у цілому за такими напрямками: уточнення індивідуально-психологічних властивостей, якостей і рис особистості військовослужбовця, які здійснюють вплив на якість несення бойового чергування та ефективність спільної службової діяльності; експертне оцінювання рівня взаємовпливу, взаєморозуміння, співпереживання та співчуття на основі практичних, раціональних та емоційних показників військових операторів кожної бойової обслуги; проведення соціометрії, вивчення соціально-психологічного клімату в малих групах військових операторів.

Психологічний аспект вивчення малої групи військових операторів у період після бойового чергування полягав також у знятті психічної напруженості, відновленні функціонального стану психіки військовослужбовців. З цією метою здійснювалася психологічна підтримка та корекція особистості військовослужбовця, групові вправи і тренінги.

Висновок. Результати проведеного дослідження дозволили підтвердити припущення про те, що для оптимізації процесу комплектування бойових обслуг необхідно враховувати особистісні характеристики, які визначають психологічну сумісність військовослужбовців. Встановлено, що дослідження професійних (операторських) якостей військовослужбовців, їх психологічне вивчення та підготовку необхідно здійснювати перед заступанням на чергування, під час забезпечення бойових вильотів і після виконання поставлених завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М.Й. Оцінка соціально-психологічних явищ у військовому підрозділі: Науково-методичний посібник / М.Й. Варій; Відділення військової підготовки Держ. ун-ту "Львівська політехніка". – Львів, 1995. – 68с.
2. Варій М.Й. Психологічна сумісність і самопочуття особистості в колективі: науково-методичний посібник. – Львів, вид. Держ. Ун-т "Львів. політехніка" 1997. – 28 с.
3. Давыдов В.М. Психологическая совместимость в трудовых коллективах: Текст лекции / Давыдов В.М., Ладанов И.Д. – М.: АНХ, 1985. – 46 с.
4. Караяни А.Г. Прикладная военная психология / А.Г. Кра-
5. яни, И.В. Сыромятников. – СПб: Питер, 2006. – 480 с.
5. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 192 с.
6. Обозов Н.Н. Совместимость и сработываемость людей. – СПб.: Облик, 2000. – 212 с.
7. Трофімов Ю.Л. Інженерна психологія: Підручник / Трофімов Ю.Л. – К.: Либідь, 2002. – 264 с.
8. Ягупов В.В. Військова психологія / Ягупов В.В. – К.: Тандем, 2004. – 656 с.
9. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання: Монографія. – К.: Тандем, 2000. – 380 с.

REFERENCES

1. Varyi M.Y. Otsinka sotsial'no-psykholohichnykh yavlyshch u viys'kovomu pidrozdili: Naukovo-metodychnyy posibnyk / M.Y. Varyi; Viddilennya viys'kovoyi pidhotovky Derzh. un-tu "L'viv's'ka politekhnika". – L'viv, 1995. – 68s.
2. Varyi M.Y. Psykholohichna sumisnist' i samopochuttya osobystosti v kolektyvi: naukovo-metodychnyy posibnyk. – L'viv, vyd. Derzh. Un-t "L'viv. politekhnika" 1997. – 28 s.
3. Davydov V.M. Psykholohyeheskaya sovместymost' v trudovykh kollektivyakh: Tekst lektsyy / Davydov V.M., Ladanov Y.D. – M.: ANKh, 1985. – 46 s.
4. Karayany A.H. Pрыkladnaya voennaya psykholohyya / A.H. Krayany, Y.V. Syromyatnykov. – SPb: Pyter, 2006. – 480 s.
5. Obozov N.N. Psykholohyya mezhlychnostnykh otnoshenyu. – L.: Yzd-vo LHU, 1980. – 192 s.
6. Obozov N.N. Sovместymost' y sработываемost' lyudey. – SPb.: Oblyk, 2000. – 212 s.
7. Trofimov Yu.L. Inzhenerna psykholohyya: Pidruchnyk / Trofimov Yu.L. – K.: Lybid', 2002. – 264 s.
8. Yahupov V.V. Viys'kova psykholohyya / Yahupov V.V. – K.: Tandem, 2004. – 656 s.
9. Yahupov V.V. Teoriya i metodyka viys'kovoho navchannya: Monohrafiya. – K.: Tandem, 2000. – 380s.

Completing the combat units of military operators of radio-locating stations according to their psychological compatibility

A. P. Debreniuk

Abstract. This article focuses on theoretical underpinning of the methodology of completing the combat units of military operators based on psychological compatibility. This methodology represents the procedure of recruiting combat units of the operators who serve combat duty. The most appropriate candidates should be selected from a given group of military men by diagnosing individual psychological qualities of a military man and his interpersonal relationships in accordance with statutory and regulatory requirements.

Keywords: professionally important qualities, operators of radio-locating stations, combat duty, psychological compatibility.

Комплектование боевых расчетов военных операторов радиолокационных станций по принципу их психологической совместимости.

A. П. Дебрениук

Аннотация. В статье осуществлено теоретическое обоснование методики комплектования боевых расчетов военных операторов по принципу их психологической совместимости. Эта методика представляет собой процедуру отбора с заданной совокупности военнослужащих кандидатов для боевого дежурства в составе операторских расчетов путем диагностирования индивидуально-психологических качеств военнослужащего и его межличностных взаимоотношений в соответствии с нормативно-правовыми требованиями.

Ключевые слова: профессионально важные качества, операторы радиолокационных станций, боевое дежурство, психологическая совместимость.

Psychological research analysis of forming conditions and individual life plan formation during youth period

M. Hladkevych

National Pedagogical University after M. P. Drahomanov, Kyiv, Ukraine

Paper received 25.04.17; Accepted for publication 02.05.17.

Abstract: The results of psychological analysis of Ukrainian psychologists current research of life plan formation issue during youth period is unveiled in this article. It was discovered that previously only some specific aspects of life plan formation among young men and women, namely their individual lifestyle, life perspective, a future perspective and self-life factors had been investigated by the scholars.

Keywords: *project of life, life plan, lifestyle, personality, youth period.*

Life plan formation among young generation is mainstreamed in terms of relentless social and socio-economic transformation processes and current stage of state development in Ukraine. The need of solving the abovementioned issue is crucial during youth period, as this period is a period of personal and professional self-determination and therefore the necessity of youth life plan formation is particularly acute. In this regard, the issue of individual life plan formation during youth period is supposed to be a core element of psychological research which is really important for psychology in Ukraine, both science and practice.

Taking into account the above mentioned the aim of this article is to make a theoretical analysis of modern scientific works of local scientists that have been working on this issue.

A number of modern scientific works of local psychologists are dedicated to theoretical and empirical studies of individual lifestyle formation and project of life development during youth period. Notably the subjects of their researches were: in terms of age and pedagogical psychology: project of life development during early youth period (G. Rud, 2005); psychological characteristics of one's own future image during early youth period (O. Posazkiy, 2005); psychological characteristics of project of life during youth period (A. Levenez, 2006); gender bias as a tool of individual lifestyle determiner during youth period (G. Grytchuk, 2008); psychological characteristics of one's own individual lifestyle during adolescence and youth period (O. Malyna, 2009); social psychology – social and psychological characteristics of Internet addicted students life plan formation (V. Posohova, 2006); general psychology – psychological characteristics of students with disabilities project of life among (L. Tyshchenko, 2011) and others. Theoretical analysis of these studies is presented below.

G. Rud's work is dedicated to the analysis of the main characteristics and individual outlook on life forming factors during the period of early youth (ten and eleven-graders of secondary schools and university students of 1st and 2nd years). The psychologist uses the phenomenon «project of life» based on the ideas of V. Panka and N. Tytarenko which say that taking into account individual strong influence on one's own living circumstances, the potential of one's further development is project of life as a general focus of the most significant and predictable future events. She strongly believes that the period of early youth is critical to the development of life-giving processes and individual project of life. The main socio-

psychological factors of individual life self-determination and proper project of life empirically defined the following: effective communication in society, social achievements, success and recognition, upgraded social status, making decisions skills, professional self-recognition. It is established that the main psychological factors that allow the individual to feel fulfillment and create proper project of life during the youth period are the following individual-psychological characteristics: internality, sense of reality and strategy, flexibility of thinking, absence of conflict, emotional stability and sociality [6].

The study results of psychological characteristics of individual future image formation during the period of early youth (by a senior student) are represented in O. Posazkiy's work. The psychologist interpret the concept «future image» as a complex integrated formation, that contains individual system of values, one's own future plans, learned stereotypes and instructions, reflective and self-rating elements, one's own emotional attitude to one's own future. He believes that the criteria of youth successful socialization is their image of future, while the image of project of life (close, medium and long), ability of life plans, its correspondence with goals and values, combination of perspective and concretion, the ability to form one's own prospect of life, optimistic view on future are criteria. The researcher empirically found out that distant prospect which relates to their adult life dominates among senior students. Namely – their employment, creating a family unit when they are older than 30 years old. Future image mostly relates to youth personal life. The study results are different in big cities and little town which we found really interesting. Young people who live in big cities have definite and stereotyped future image. Their project of life is medium as it relates to the next year. Young people who live in little towns have more idealistic future image, they depend on society a lot, and their project of life is long.

O. Posazkiy determined the internal factors that show how much senior students are concerned about their future which are the peculiarities of their future image and the level of their “self-conception” being harmonized and positive. Thus, if the researches don't take their own future as a problem they have a high positive level of their «self-conception». As they are known to be hardworking, having adequate self-esteem, persistent and sociable, however, those students who take their future as a problem are known to be lazy, their self-esteem is low and they are not sociable. Moreover such students have a heightened level of anxiety [4].

The results of a study dedicated to project of life formation of psychological peculiarities among the senior school students (early youth period) and university students (late youth period) conducted by A. Levenez showed some results that can be of a significant importance for those researches that work on this topic. According to the psychologist, phenomenon «project of life», which is the individual image of a desired and well-placed image of the future, is a complicated psychic formation, that regulates the development of its path of life. This formation has time and semantic dimensions as a component of individual life world. The components of the first dimension are life goals, plans and programs that are graded according to the criteria of certainty, differentiation, sustainability and reality. The components of another dimension are personal meanings that are determined by the individual system of values, rational dispositions and constructions, that reflect one's own ability to carry out life choices. Coherence of individual project of life, which stands as individual life image is current and corresponds with its past experience and is caused by the above mentioned dimensions being harmonized. The project of life formation during youth period is determined by focusing on future. However, individual life goals determination, its ways and means of realization is a rather complicated process. Empirically having documented a low level of development and absence of realistic life goals at all, the researcher discovered the dominance of optimism and long project of life according to the criteria «emotional evaluation» and «timeline» among the senior school students, and anxiety, uncertainty and close project of life in particular among the university students.

A. Levenez has proved in his work that the main indicators of coherence of individual project of life during the youth period are: optimism, self-determination, life image diversification, maturity of axiological sphere and self-actualization need. Working on gender peculiarities, the researcher found out a higher level of project of life formation among girls of young youth period and boys of late youth period. Yet the content and structure of individual project of life among girls of the same age period turned out to be average, but boys showed it to be excellent. Project of life among girls can be characterized as: breadth of life goal settings, typical peculiarities of personal values hierarchy, maintenance of past and future life events and more pessimistic future views comparing with boys ones. Un-cooperation of project of life is more specific to the majority of boys of early youth period, but only half of them have it during late youth period [2].

G. Grytchuk empirically noted the influence of gender bias on the students while forming their individual lifestyle. The psychologist believes, that the individual lifestyle represents a unique combination of characteristics, motives, axiological orientation, cognitive styles, ways of solving some life troubles. She discovered the following gender peculiarities exploring formation of this individual style during late youth period. According to boys' lifestyle they aim for self-determination more, they have more reflexive self-attitude, their social and professional behavioral strategies are self focused (adaptable and maladjusted), system of realized social-professional life goals. Comparing with them, girls' lifestyle is characterized by the need of self-determination, which can be proved by

her aspiration to be active and independent, individual and reflexive strategies of their behavior, system of well-placed goals, which are related to their interpersonal interactions. According to the peculiarities of their lifestyle the content of gender identity reflects boys' focus on professional activity, welfare and social contacts and girls' focus on intimate and personal communication, self-determination in social and family spheres [1].

O. Malyna has worked on psychological peculiarities of life style formation among teenagers and youth. The psychologist takes individual lifestyle as the structure that guarantees the flexibility of its life-sustaining activity in society and as the form of self expression, self determination and self perfection as well. According to her beliefs, this style is a special individual way of that life journey implementation that was chosen by a young person. It is formed based on the skills and needs and is resulted in the processes of life goal and life plan achievement. Individual lifestyle during the period of adolescence an youth is a complicated and dynamic think that is reflected on its activity and orientation. The individual activity represents its correlation with environment and way of self-determination that lead to independency, integrality and self development. Individual orientation is a stable system of motives that determine the behavior in different life situations. Due to the demonstration of activity and individual orientation the psychologist flagged out and characterized the following lifestyles: passive-individualistic, situational and individualistic, active-individualistic, passive collectivistic, situational and collectivistic, active collectivistic, passive self rating pragmatic, situational self rating pragmatic, active self rating pragmatic. These changes are caused by age peculiarities of their development. Particularly active self rating pragmatic lifestyle is noticed only during late youth period that is why the processes of professional and personal self determination are successful during this age period [3].

V. Posohova has dedicated her study to the process of life plan formation among Internet-addicted youth. According to the psychologist, individual modeling its own future depends on having active purposes and dreams, which are the essential components of its life plan, and also on the following mechanisms (such as self identification, self-actualization, self-regulation and self-management), which make the process of achieving goals and dreams possible. She empirically found out that Internet addicted students are unable to make life plans unlike non Internet addicted ones. The reason of it is the fact that obsession with the virtual world causes non-realistic attitude to life and thus inadequate behavior. Moreover, it disturbs objective perception of reality, causing the transformation of system of life values among young people, the centerpiece of which is virtual reality and Internet-communications, also unrealism, abstractiveness, delusiveness and incoherence of their life plans [5].

L. Tyshchenko has worked on project of life psychological peculiarities among disabled students. The psychologist takes project of life as individual desired and real future image, as a complicated psychic notion that regulates life path development and leads to axiological views about oneself and its timeline, stable system of individual values, life philosophy and outlook. The psychologist believes, if a person is disabled, the process of

implementing project of life can be more complicated. It is imperially stated that these problems can not be solved when a disabled person enters university. These students strongly feel their disability due to their little physical opportunities. That is why they can often feel inferior, uncertain, they depend on social stereotypes a lot, critics, they tend to accuse social circumstances on their failures. Above mentioned peculiarities greatly complicate the process of life plan implementation, project of life implementation, both close and long. The psychologist has determined the mechanism of project of life formation among the disabled students. Self limiting – the student

creates its own project of life taking into account its own disability. And that physical disability creates the relevant image of its disease and inferiority. Compensatory – the student starts feeling his or her disability less when he or she is more socially successful [7].

However, the theoretical analysis shows, the issue of psychological peculiarities of life plans formation among young people hasn't been the subject of a special scientific research of Ukrainian psychologists. Taking into consideration its social significance we consider this topic worth to be investigated.

REFERENCES

1. Grytchuk, G.V. Gender Conceptions as a Factor individual life Style of Forming in the youth: extended abstract of Candidate' thesis : speciality 19.00.07 – Educational and Developmental Psychology. – Khmelnytsky, 2008. – 20 p.
2. Levenets, A.E. Psychological aspects of life outlook development at youth age: extended abstract of Candidate' thesis : speciality 19.00.07 – Educational and Developmental Psychology. – Kyiv, 2006. – 21 p.
3. Malyna, O.G. Psychological traits of becoming of lifestyle of personality in awkward age and boyhood: extended abstract of Candidate' thesis : speciality 19.00.07 – Educational and Developmental Psychology. – Kyiv, 2009. – 23 p.
4. Posats'kyi O.V. Psychological Features of the image of one's own future in early youth: extended abstract of Candidate' thesis : speciality 19.00.07 – Educational and Developmental Psychology. – Kyiv, 2005. – 19 p.
5. Posokhova, V.V. Socio-psychological features of formation life planes of Internet-addiction youth: extended abstract of Candidate' thesis : speciality 19.00.05 – social psychology; psychology of social work. – Kyiv, 2006. – 20 p.
6. Rud', G.V. Formation of the life outlook in early youth: extended abstract of Candidate' thesis : speciality 19.00.07 – Educational and Developmental Psychology. – Kyiv, 2005. – 22 p.
7. Tishchenko, L.V. Psychological peculiarities of the life perspectives of students with limited functional capabilities : extended abstract of Candidate' thesis : speciality 19.00.01 – general psychology, history of psychology. – Kyiv, 2010. – 26 p.

Coping-strategies and self-esteem

I. V. Danyliuk, I. V. Kozytska, O. I. Morozova-Larina

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Paper received 12.03.17; Accepted for publication 20.03.17.

Abstract. This article is devoted to actual problems of manifestation of coping behavior in crisis situations. The relations between self-identity and dominant coping-strategies are analyzed. The data of empirical study on identification of the dominant coping-strategies in people with different levels of self-esteem are presented. The averages of using of coping-strategies to solve problems, search for social support and avoidance in people with different levels of self-esteem are compared. The correlations between the level of self-esteem and distinctiveness of specific coping-strategies are studied

Keywords: coping strategy, self-esteem, personality, behavior, adaptation, stress.

Objective features of modern life with its frenetic pace, interpersonal and military conflicts, intense flow of information requires deep research on the nature of stress and ways of its overcoming. Recently, a number of theories, concepts and classifications on the problem of stress based on the experimental evidence were developed. An important generalization of these concepts, in our opinion, is the conclusion that the occurrence of stress depends not mainly on objective stressful situation conditions, but also to a large extent on the subjective characteristics of the person, his attitude to what is happening.

In the modern studies on strategies of mastering (M.Perre and I.Baumann research) coping is defined as adaptive self-control behavior in order to restore the psychological balance. Coping is individual method of interaction with the situation according to its logic, significance in human life and its psychological capabilities. Scientists, who study the problem, emphasize that coping behavior is a strategy of action, which is used by the individual in conditions of psychological threat. This strategy is evident in the spheres of cognitive, emotional and behavioral functioning of individual, which allows more or less successful adaptation.

Coping actions form strategies, which, in turn, form coping styles of behavior that are characterized by functionality or dysfunctionality.

Functional coping-styles aimed on problems overcoming, dysfunctional ones belong to unproductive strategies. So, coping-styles vary on the principle of efficiency and inefficiency.

Classification of coping strategies according to the emotional focus of the problem was proposed by S. Folkman and R. Lazarus. They believe that coping is a combination of cognitive and behavioral efforts that are constantly changing and aimed to overcome the various obstacles that may exceed human resources.

Conflictology identifies three spheres in which coping strategies are manifested: behavioral, cognitive and emotional. In addition, it is taken to divide all coping strategies into adaptive, relatively adaptive and nonadaptive.

Cooperation and altruism can be considered as adaptive strategies in the behavioral sphere; passivity and isolation – as nonadaptive. Analysis of difficulties and search for getting out of problem situation can be considered as examples of adaptive strategies in cognitive sphere; among non-adaptive strategies can be called, in particular, the rejection of overcoming the difficulties associated with low estimation of own resources and capabilities. Adaptive strategies in emotional sphere are optimism to overcome the difficult situation, confidence in the presence of way out from any situation, nonadaptive – a dead end, various self-blaming.

Coping strategies are manifested in crisis and designed

to reduce psychological tensivity, anxiety. Their intensity is due to at least two factors: personality characteristics and real situation. Exactly personality characteristics determine the intensity of psychological discomfort.

Self-esteem was chosen as personality determinant in our study. This scientific interest is based on the following provisions.

- Self-esteem is a complex personality formation and it belongs to the fundamental personality traits.
- An important function of self-esteem is that it acts as internal condition of human behavior regulation.

The definition of self-esteem is debatable in psychology. Some scientists believe that self-concept and self-esteem are leading and independent new formations of personality's self-conscience (W. James I. Cohn, Peter A., C. Rogers), others include self-esteem to the components of self-concept (R. Burns), consider self-esteem as well as process, resulting in self-image (E. Byelinska, G. Gumenyuk, A. Krasyliv). Adequate self-esteem in situations of interaction with other people is one of the basic indicators of social and psychological adaptation. If self-esteem is deformed, then it is a sufficient condition for social disadaptation.

By including self-esteem to the structure of activity motivation, the personality always correlates own capabilities, mental resources with its goals and means. Thus, personality self-esteem must necessarily be related with the formation of coping-strategies. Determining the nature of this relation was one of the objectives of our study.

The aim of our study was to detect the presence and to analyze the features of the relationship between personality self-esteem and its dominant coping-strategies.

For this purpose we have chosen a number of psychodiagnostic methods:

1. Methods for personality self-esteem studying (Budasi).

This test allows to determine the quantitative level of self-esteem distinctiveness and makes it possible to diagnose its five levels – low self-esteem of the neurotic type, low self-esteem, adequate self-esteem, high self-esteem and high self-esteem of the neurotic type.

2. Methods of coping-strategies diagnostic of Heim.

The methods was adapted in the led by MD Professor L. I. Wasserman laboratory of clinical psychology of V. M. Bekhterev Psycho-Neurological Institute. Heim's methods allowed us to explore the 26 situationally-specific variants of coping that were divided into three areas of psychic activity: cognitive, emotional and behavioral.

3. Methods of dominant coping-strategies diagnostic of Amirhan D. (translation and adaptation of N. A. Syrota, V. M. Yaltonsky).

The idea of this questionnaire is that all behavioral strategies that are formed in human during his life can be divid-

ed into three large groups:

- strategy of the problem solving – it is an adequate behavioral strategy by which a person seeks to use all available resources in its personal search for possible ways to solve the problem effectively;
- strategy of search for social support – it is an active behavioral strategy by which a person in order to effectively solve the problem calls for support to environment that surrounds it: family, friends and significant others;
- strategy of avoidance – it is a behavioral strategy by which a person seeks to avoid the contact with the surrounding reality, to get away from problems solving.

In our study we aimed to analyze the features of dominant coping-strategies in people with different levels of self-esteem; to compare the averaged indices of usage of coping-strategies aimed to problems solving, search for social support and avoidance of problem solving in people with different levels of self-esteem and explore the correlations between the level of personality self-esteem and distinctiveness of definite coping-strategies.

The total number of surveyed people was 159 persons aged 18 to 60 years, including 91 women and 68 men. All of them were employees of the banking sector. The sample was formed by method of randomized stratification. Stratification was carried out in terms of testees (surveyed people) self-esteem.

Analysis of the dominant coping-strategies features in people with different levels of self-esteem.

At the preparatory stage the overall sample of testees (159 people) was divided into 5 groups according to their level of self-esteem:

- low self-esteem of the neurotic type (27 people);
- low self-esteem (27 people);
- adequate self-esteem (41 people);
- high self-esteem (34 people);
- high self-esteem of the neurotic type (30 people).

Groups of testees with different levels of self-esteem were analyzed in terms of their dominating coping-strategies.

♦ The first group – testees with low self-esteem of the neurotic type.

Adaptive strategies are preferred by only 26.9% of the group. This is mostly "**protest**" (emotional coping).

The most often used by the members of this group are relatively adaptive strategies – 40.6%. They belong to the emotional and behavioral spheres. These are "emotional discharge" and "distraction", i.e. orientation to the time distancing from solving the problem by means of getting calmness, like doing favorite things, travels, embodiment of cherished wishes.

Nonadaptive strategies were preferred for 26.9% of the group. It is "suppression of emotions" and "ignorance" (emotional coping).

So, for testees with low self-esteem of the neurotic type the emotional coping- strategies of different adaptability levels with a noticeable predominance of relatively adaptive are characteristic. It may be assumed that nonadaptive emotional coping-strategies can be both as the result of neurotization and can deepen, or even cause neurotization of personality as well.

♦ The second group – testees with low self-esteem.

Adaptive strategies are preferred by 25.9% of this group. The most common of them are the "**problem analysis**" and "**self-preservation**" (cognitive strategies).

Relatively adaptive strategies are characteristic for 22.2%. These are mainly strategies of "**emotional discharge**" (emotional coping) and "**distraction**" (behavioral

coping).

Predominant in this group are the testees with non-adaptive coping-strategies chosen by 41.9% of the group. Among nonadaptive coping-strategies the main are "**suppression of emotions**" and "**obedience**" (emotional coping).

So, nonadaptive strategies of emotional coping "suppression of emotions" and "obedience" are dominated among testees with low self-esteem. As for adaptive ways of problematic situations solution, the cognitive and behavioral coping-strategies that can really help a person to find an effective way to solve the problem situation are dominated among them.

♦ The third group – testees with adequate self-esteem.

Adaptive strategies are preferred by 39.0% of the group. These are mostly "**problem analysis**" and "**self-preservation**" (cognitive coping). Exactly such behavior forms are aimed at analyzing the problems and possible ways of getting out of them, increasing of self-esteem, self-control and belief in own resources to overcome difficult situations. Among behavioral coping-strategies, the adaptive one often appears in the recourse to the people who are able to help by means of advice.

Relatively adaptive strategies are characteristic for 36.6%. These strategies are mainly "compensation" and "constructive activity" – a temporary retreat in resolving the situation, switching to favorite activity, other events, traveling, involving in other areas with a possible return to resolve stressful situations (behavioral coping).

The smallest number of testees with adequate self-esteem prefers nonadaptive strategies in solving problem situations – 24.4%. The strategies of "**active avoidance**" and "**retreat**" (behavioral coping) are most often used by members of this group.

So, for people with adequate self-esteem a "problem analysis", "self-preservation" and "search for support from other people" are characteristic strategies in a stressful situation. If the situation is not resolved, switching to other areas of life (the strategies of "compensation", "constructive activity", "active avoidance", "retreat") appears as possible interaction with it.

♦ The fourth group – testees with high self-esteem.

Adaptive strategies of problem solving are preferred by 60% of the group. Most often these are "**problem analysis**" and "**the self-worth determination**" (cognitive coping) and "**cooperation**" (behavioral coping).

Relatively adaptive strategies are characteristic for 16.7% of this group. These are mostly "**compensation**" and "**distraction**" (behavioral strategies).

23.3% of the testees chose nonadaptive strategies. Among them "**active avoidance**" (behavioral coping) was a priority.

The study determined that for most of the testees with high self-esteem adaptive and relatively adaptive coping-strategies aimed at solving the problem situation are inherent. However, almost the third part of this group consists of the testees who use nonadaptive strategies aimed to avoid the need of resolving the problematic situation.

♦ The fifth group – testees with high self-esteem of the neurotic type.

For 14.7% of the testees of this group adaptive strategies are prevalent. The most common among them is the strategy of "optimism" (emotional coping) that characterizes a bright emotional confidence in presence of solution of any, even most difficult situation.

The most popular strategies of getting out from the problematic situation for this group of testees are relatively adaptive strategies - 52.9%. These are "**emotional discharge**" and "**cooperation**" (emotional coping).

Nonadaptive strategies are preferred for 32.4% of the group. These are mostly "**suppression of emotions**" and "**self-blaming**" (emotional coping).

Thus, the data obtained indicate that in problem situations the testees with high self-esteem of the neurotic type prefer emotional coping-strategies of varying adaptability degrees from the "optimistic" to "suppress the emotions" and "self-blaming" that is definitely associated with neurotic component of their personality.

Another focus of our study was to analyze the coping-strategies in terms of their aiming at problem solving, searching for social support and avoidance of problem solving. Average indices of usage of all three coping-strategies types for people with different levels of self-esteem were analyzed using statistical methods.

The analysis showed that testees with different levels of self-esteem react and solve problematic situations differently. The study defined statistically significant ($p < 0.01$) differences in the dominant strategies of "problem solving" and "search for social support" in testees with different levels of self-esteem. Thus, people with high self-esteem and high self-esteem of the neurotic type rarely choose the strategy of "search for social support" - 15.8 and 16.0 points respectively (low level). People with adequate self-esteem also tend to prefer this strategy in problem solving rarely (17 points - low level). But people with low self-esteem and low self-esteem of the neurotic type on the contrary tend to seek for social support (27.2 and 29.1 points respectively, which is typical for middle/high levels of this coping-strategy usage).

People with low and high self-esteem rarely use coping-strategy "problem solving" (16.1 and 16.3 points respectively - low level). At the same time, testees with low and high self-esteem of the neurotic type much more often use this strategy in solving problematic situations - 19.7 points (upper boundary of the middle level) and 21.1 points (middle level) respectively. But testees with adequate self-esteem most often prefer the coping-strategy "problem solving" (30.3 points - the highest level).

Our study also revealed correlations between the level of self-esteem and distinctiveness of specific coping-strategies.

As a result of statistical data processing the reverse correlation between the variables "self-esteem" and coping-strategy "search for social support" was defined ($r = -0,703$,

at $p < 0.01$). The defined relation can be interpreted as follows: the higher the self-esteem of personality, the lower the desire to search for social support in problematic situations. Conversely, the more often a person uses coping-strategy of search for social support, the lower its self-esteem can be.

Also the coping-strategy "search for social support" has an inversely-proportional relation with coping-strategy "problem solving" ($r = -, 233$, at $p < 0.01$). We can expect that for people with dominant coping-strategies "search for social support" it is uncharacteristic to use strategies "problem solving" and vice versa.

Other statistically significant relations between different levels of self-esteem and coping-strategies "avoidance of problems" and "problem solving" were not identified in our study.

Our study has led to several important conclusions and has made it possible to outline the ways of further study the problem.

There is a clear correlation between the level of self-esteem and spheres of coping-strategies used by the personality. Thus, people with high of the neurotic type and low of the neurotic type self-esteem almost never use cognitive coping-strategies (nor as adaptive, nor as relatively adaptive, nor as nonadaptive coping-strategies). Such people use mostly emotional coping (as an adaptive strategy - only emotional coping) with some behavioral coping. The revealed correlations lead us to the assumption about involvement of emotional coping-responses in personality neuroticism process and make it possible to identify the ways of psychotherapeutic adjustment as well. We believe that it is promising area of future research activity.

The groups of studied testees, that detected the highest number of adaptive coping-responses, were the group with adequate self-esteem and the group with high self-esteem. Moreover, the highest level of adaptive responses was detected exactly in the group with high self-esteem. Concerning coping-strategies, they used cognitive coping with a small proportion of behavioral coping strategies (testees with adequate self-esteem - only cognitive coping) as adaptive, relatively adaptive and even nonadaptive strategies. It allows to make a conclusion about direct relation between level of human adaptability and choice of exactly cognitive coping-strategies as an effective way of problem solving.

In our opinion, the results of the investigation are of great practical importance. It is important to use in both individual counseling and development of training programs of various kinds the knowledge of interrelations that we have identified.

REFERENCES

1. Billings A. G., Moos R. H. The role of coping responses and social resources in attenuating the stress of life events //Journal of behavioral medicine. - 1981. - T. 4. - №. 2.
2. Carver C. S., Scheier M. F., Weintraub J. K. Assessing coping strategies: a theoretically based approach //Journal of personality and social psychology. - 1989. - T. 56. - №. 2.
3. Claiborne C. B., Sirgy M. J. Self-image congruence as a model of consumer attitude formation and behavior: A conceptual review and guide for future research //Proceedings of the 1990 Academy of Marketing Science (AMS) Annual Conference. - Springer International Publishing, 2015.
4. Folkman S. Stress: appraisal and coping. - Springer New York, 2013. - С. 1913-1915.
5. Hattie J. Self-concept. - Psychology Press, 2014.

Копинг-стратегии и самооценка

И. В. Данилюк, И. Козицкая, О. И. Морозова-Ларина

Анотация. Статья посвящена актуальным проблемам проявления копинг-поведения в кризисных ситуациях. Анализируется связь между самооценкой личности и ее доминантными копинг-стратегиями. Приводятся данные эмпирического исследования, посвященного выявлению доминирующих копинг-стратегий у людей с разным уровнем самооценки. Сравниваются средние показатели частоты использования копинг-стратегий, направленных на решение проблемы, поиск социальной поддержки и избегания у людей с разным уровнем самооценки. Исследуется корреляционная связь между уровнем самооценки и выраженностью отдельных копинг-стратегий.

Ключевые слова: копинг-стратегия, самооценка, личность, поведение, адаптация, стресс.

Modern Principles of Social Phenomena Institutionalization

L. P. Lyuta

Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: luta_lesya@ukr.net

Paper received 18.04.17; Accepted for publication 25.04.17.

Abstract. Present theoretical approaches to understanding of social institutions have been analyzed. The stages of the process of institutionalization have been defined. The analysis of the modern social institution functioning, such as family, education, mass media, private property has been presented. It has been found out, that the change of the way of life influences system of values understanding. The transformation of social needs, which was the main pre-condition of social institution existence, has been investigated on the subjects of interest, curiosity, intention. It has been shown, that modern social transformations are taking place according to the absolutely new principles. Social networks in the modern society are regularly acquiring institutional features. It has been proved, that new social practices, which came into being after the institutionalization of networks, can be observed in any sphere of social life.

Keywords: *institutionalization, social networks, social institutions, social needs, way of life, values orientations.*

Introduction. Classical psychological and sociological theories do not give an opportunity to explain the variety of social connections, which are coming into being in modern society. The principles, defining the modern process of institutionalization, have been changed.

Traditionally, this process was going on due to such a scenario. The fixed social need has always been the pre-condition of social institution emergence. The need is a real deficit, which has a vital character. The institutions are to organize common activity on meeting certain social needs. Each new social institution has its peculiar social needs. Later, the way of meeting need has been defined and fixed in the norms and rules of behavior. If the social situation reiterates, one obtains the habit of acting in a certain way. Any action can be reiterated in future the same way and by applying the same efforts. After the process of habitualization social institution is organized. It is seen as a group of personalities, establishments, which are given the certain material means and fulfil certain social functions.

Brief review of publications. Social institution studying was in the focus of attention of Sociology classics M. Veber, E. Durkheim, T. Parsons, Jh. Homans. Lots of works by the representatives of western European science are devoted to the certain problems of functioning and development of social institutions. These are the works by P. Blaw, P. Berger, E. Hiddens, T. Lookman, D. Turner, Y. Shchepanskyi.

H. Spenser considered that social institutions provide the transformation of non-social nature of a human into a social being, capable of common team actions [6,p.34]. Y. Durkheim admitted, that the aim of social institutions is to maintain the balance between the institutional forms and new needs of the society [1]. Jh. Mid starts pondering on society from the concept of "institution" as well. On his opinion institutions are the typical reactions of individuals to typical situations.

T. Parsons's idea seems to be the most complete one. In his work "Prolegomena to the Theory of Institutions" he admits, that the main thesis of society studying is not "institutions but the practices of individuals, which recreate the institutions, in other words, an institutional action [4, p.495]".

Another interesting point is the correlation of people and institutions. People construct and form social institutions according to their needs. Eventually, institutions

become independent, develop to their logics, subordinating the creators to them.

Generally, a lot of spheres of social life demonstrate the traditional understanding of functionalists about the mode of life. However, the crucial changes take place at the very first stage. What makes people unite? Create? Work? Change the world? The answer to this questions is the aim of our research.

Results. Modern way of life gives us an opportunity not only to live meeting our needs. The technical progress and the level of material state, which has grown within all the people, makes us take differently the common things.

Literally a century ago a big family and a lot of children were necessary for survival. A lot of deeds and social practices, which happened, were caused by the situation of survival. The crucial change of the mode of life has altered the way of interaction in the society. A large number of institutions are losing their dominating positions, since the social need, which was motive in their creation, has become no longer actual. A typical model is the social institution of family, which is going through the situation of deinstitutionalization. Nowadays it is a rare case, when several generations live under the same roof. Modern sociologists define 83 kinds of modern family. This can be a mother and a child, a father and a child, a wife and a husband, a grandmother and her children, a man and a man etc., an unlimited number of combinations, yet this is a family. An undoubted confirmation of family values loss in the society is the world tendency of "childfree". Unwillingness to have children as an own choice means a crucial change of self-perception in the world. The society does not build up strict frames as for the only form of a family.

Social institutions, such as the state, the church, the family continue somehow regulating the social life but stop fulfilling the main uniting function. On the contrary, some social institutions, such as education, mass media, private property, do not lose but extend their social influence. The change in the list of common human virtues is the illustration of the alteration in the dominating system of values, which social institutions used to maintain. Not long ago one should have been religious to become a successful man, who properly brings up his children and is loyal to his work. Receiving a religious sanction for getting some income brought to the fact, that such features as "social adaptability", "enterprise", "slyness",

“inventiveness” were no longer condemned by the society. The transition from asceticism and constant restriction to the consumer society is the evidence of the tremendous impact of the material values system. The marketing sphere works to create new needs, which have not been realized before. Constant feeling of dissatisfaction and the desire to possess more things is becoming an obsession. Modern way of life does not condemn the situation, when the expenditure surpasses income. Quality as a crucial characteristic of the goods, is losing its value, because the customer is unable to evaluate it. Next season new fashionable tendencies will appear and the chosen thing will not be actual. The most appropriate name for the contemporary society is the “society of throwers out”.

An interesting current situation is observed about mass media as a powerful means of socialization. Success is always connected with great material possessions and public profession, for instance, a safe bet is show business. Mass media are constantly showing the picture, which has become a common value.

The concept of “values” is the key concept for understanding of the dynamics of social institutions formation. If they are taken as common, then the further institutionalization is taking place. As usual, value is realized in the process of activity, through the assessment, whereas the assessment can be both actual and potential. It should be pointed out, that a value is closely connected with activity, which gives the opportunity to orientate oneself in the value field of a personality. Moreover, values largely define the human behavior and work as its regulator.

Values are the codes, which we use to keep the social system at certain level of development, which is chosen by the history. Values are the concepts or the convictions, ordered according to their relative importance. They are directed to meeting three universal human needs: existential; the needs of social interaction; the needs of social group development. Thus, there are at least two types of values: the values, which sense is defined by the human existent needs and interests, and the needs, which, on the contrary, give sense to human existence. The values determine the norms of human behavior and are the foundation of its realization. They can be a standard when choosing the alternative life orientations. In current situation of social changes in the system of values, we can only state the change in the system of values, which in its turn, influences the content and sense of certain institutions functioning. However, there remains the most complicated problem: what influences the change in the system of value orientations? The frames of our scientific interest give us the chance to admit, that this can be only the dynamics of structural changes, which is taking place in the process of social institutions functioning.

While carrying on the analysis of the modern social institutions, somewhat different situation is observed in the educational system. Organizational structures, which come into being, have mostly adapted to the changes in the way of life. For instance, the system of assessment in the primary school is based on the personal achievements of a pupil, not on the general situations in the class. The value of personal achievements is increasing. Education remains a powerful means of social mobility, so it does not lose its attractiveness in different cultures and communities.

The situation with the institutions mentioned above illustrates the traditional process of institutionalization. Along with that, social networks, which nowadays are actively acquiring social features, have always existed. A great number of social practices is transferring from informal (non-institutional) level to institutional forms.

Bolon system is an example of construction of educational system on network principle. Network connections between higher educational establishments are acquiring institutional features. On global plan there supposed to be the informal contacts, which were to start the transformation of European system of education.

In the situation of the crises, which Ukraine is going through now, universities at formal level, corporation informal education and social educational organizations have become the media of life. Higher educational establishments on the post-war territory managed to consolidate active and interested people. They have started new educational projects, which are aimed at changing the social reality. This is perhaps the only way to overcome depression and uncertainty in those regions.

The social institution of education has the levels of formalization. Any social interaction starts at informal level, which after a while has a chance to enter everyday practice and acquire formal institutional features. What makes people unite at this level? It often happens by following heart, not by need.

Modern social transformations, new institutional forms take place, when some individuals do not only meet their needs, but realize their own interest. To prove this minimalism tendencies are spreading all over the world. People refuse from great many things. If there is only one dress in the wardrobe, it takes less time to get ready for work. Large quantity of property (cars, houses, flats) is a great burden and makes a man dependable, he loses his freedom. Some people realize that they do not need many things for proper life. The world has got tired in the rat race for status, prestige and position.

People do not need social institutions and organizations to produce something new. The force of social changes is “interest”, “curiosity”, “striving” and “intentions”. A lot of spheres of social life illustrate such an approach.

People unite because of ideas in the circle of like-minded persons, such a community is the network. We use the concept of “social network” in the wide sense, in other words, as a unity of social positions. This is the circle of acquaintances and social connections. The network has become the most natural type of social connection. The loss of universal space has led to the development of bureaucracy. The development of network technologies is the reaction to vertical communication. The network principle has rooted in culture before the technology. The key characteristics of the network society is socialization and individualization. Now this term has entered everyday use. Everybody understands the word combinations of “educational network”, “network of religious organizations”, “sport network”.

Social progress begins with the network, which acquires the institutional features faster than formal organizations, which exists for meeting needs. Formal organizations survive at the expense of informal ones, which are included into their structure. This is the only way of individual participation in organizational process from the

position of personal interest.

Social networks influence the development of social processes and social processes influence the form and content of networks. Social network is the way of accelerating institutional processes. Yet, a lot of modern social networks are being institutionalized and enter everyday practice.

Formality, legitimacy, bureaucracy in the organizations is the media, where new ideas and projects can not appear. The world starts changing on the informal level, which is undertaken by the informal one and is included later into the organizational component, since it has no opposition from the side of the employees.

Modern Internet-communities simply imitate the system of interconnections in the network. Such mode of contacts is taken by employees as natural. The networks have changed the way of life and the dominating system of values.

The way of life is a combination of fixed forms and ways of organizing a socio-cultural life of people [5]. The concept of the way of life should spread throughout all levels of sociality. From socio-cultural approach the way of life is an objective characteristic of social interaction in the most significant spheres of community life – in manufacturing, consumption, management, providing defense etc. In psychological understanding life is the set of norms and values, which determines the spread and transition the certain models of behavior from generation to generation [5, C.75].

Social networks on psychological level have greatly changed the forms of interpersonal communication. A network is a modern, fast form of communication between people, which significantly extends the borders of the society. The Internet, generally, greatly decreases interpersonal communication, simplifies the forms of information. The network users do not quite often expect a possibility of a personal meeting, having no space limitation (living in the same place) [3, C.213]. On-line communication has become a part of our way of life. A great deal of personal time is spent on communication in the network, which leads to the Internet-addiction. Internet network is an artificially made model of real interaction, which appeared as a result of natural communication.

Conclusions. The process of institutionalization can take place in different way. The change in dominating system of values has caused the change in the ways of life. The change of the way of life, in its turn, influenced the forms and ways of interaction in the society. The basics of institutionalization have changed its functional aim, real interest has substituted them instead.

Traditional principle, which was based on the needs, is not the only one at present. Network principle does not replace it but somehow shifts it. The network has become a systematizing component of the new type of social systems.

The organizations are built on the principle of manufacturing goods, which meet needs. This is an acknowledged systematizing principle. Technologies, the ways of management and organization, which change the system of values, are changing, and consequently, systematic product is also changing. The network way of organization construction is not based on the reproduction of demands and needs. People are united by interest.

Organization is a vertical and hierarchical structure. Networks are horizontal phenomena, which change its frame according to the functional place of its structural elements. They are self-organized, where every participant has a free access. A loss of an important element does not mean the death of the network. It simply changes its frame. So, a new particular function appears, which is realized through a new powerful element. Without the elements functions can not be realized. A network is not only contacts, it is a principle of organization of people, structures and systems.

The change in the system of values brings the changes in the social structure of the society. European revolutions caused the changes in the organizational management and maintaining civil liberties. People are no longer main production systems and means of labour. Some time ago there was a task to produce a definite amount of products to meet existing needs, there was a struggle for the resources. Nowadays there is no such a necessity. Supply has exceeded demand. This was the time when a discussion about a personality and his individual style of life began.

New social practices, which appeared after the institutionalization of networks, can be detected in any sphere of social life.

In the sphere of labour organization there appeared coworkings as places where people of absolutely different professions meet. An artificially made form appeared to be productive in the sense of new ideas. The change of the way of life has also taken place in the system of life priorities. Interest and desire to real communication has grown into absolutely new forms of communication. They suggest the space for fulfilling productive functions both for the communication and for the real social intercourse. Coworkings have become the conditions for the development of network organizations. They are the platforms, where new start-ups, original business-ideas appear. This has become possible only due to the use of community member's resource. They create a network, which is united by common interest. Everyone is not indifferent to what he is engaged in.

The sphere of production is now aimed at the creation of conditions. Modern marketing technologies do not only sell goods or services, they sell relations. They must be individualized, calm down the customer, communicate with him, be a friend and a loyal person. Popular brands have their followers, which create the network by interest, common outlook, individual style of life. Possession of certain goods has overcome meeting needs. Elite residential complexes are sold only to chosen ones, who become the members of the close network.

The sphere of tourism industry uses existing networks for the popularization of certain locations and recreation facilities. People's hobbies and interests are used for construction of ski resorts, picture galleries and pilgrimage sites.

Rapid development of mass media has caused the transition from the cruel hierarchical social structure of the society to the horizontal way of life organization. A bright example of this process is the voluntary organizations, which functionalize as well-organized networks. Every individual can be included in the certain number of social networks. Mass character of the voluntary organizations

was possible only due to the inner potential of the participants who were already the members of the network.

The research perspectives of the network form of the institutionalization lie in the solution of the problem, how the dominating system of values is changing. The search

for the algorithm of the artificial creation of network, following the example of the Internet, would give an opportunity to influence the process of the institutionalization of social phenomena.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дюркгейм Е. О разделении общественного труда. Метод социологии / Изд. подгот. А.Б.Гофман. – М.: Наука, 1991. – 574 с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / пер. с англ. Под науч.ред. О.И.Шкаратана. - М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
3. Культура и взрыв: социальные смыслы в трансформирующемся обществе. – Иркутск: Изд-во ИГУ, 2011. – 238 с.
4. Парсонс Т. Понятия общества: компоненты и их взаимоотношения // Американская социологическая мысль. Тексты / И.Банштейн и др. (пер. с англ.). – М., 1996. – С. 494–596.
5. Психологія соціальної роботи: підручник / за ред. Ю.М.Швалба. – К.: «Основа», 2014. – 448 с.
6. Соціологія: Навч. посіб. / С.О.Макеєв, В.П.Чорноволенко, В.Л.Оссовський та ін., С.О.Макеєв (ред.) – 2 вид. і доп., К.: Знання, 2003. – 454 с.

REFERENCES

1. Durkheim E. On the division of social labor. Method of sociology / Edited by A.B.Gofman. – М.: Nauka, 1991. – 574 p.
2. Kastel's M. Information age: economy, society, culture / Edited by O.Y.Shkaratana. - М.: GU VShЭ, 2000. – 608 p.
3. Culture and Explosion: Social Meanings in a Transforming Society. – Irkutsk: Publishing house YGU, 2011. – 238 p.
4. Parsons T. Concepts of society: components and their mutual relations // American sociological thought. Texts / Y.Banshtejn and others. – М., 1996. – P. 494–596.
5. Psychology of Social Work: A Textbook/ Edited by M.Shwalb. – К.: «Osnova», 2014. – 448 p.
6. Sociology: Textbook / S.O.Makejev, V.P.Chornovolenko, V.L.Ossovs'kyj and others, edited by S.O.Makejev. – 2 and enlarged edition, К.: Znannja, 2003. – 454 p.

Современные основания институционализации социальных явлений

Л. П. Люта

Аннотация. Проанализированы существующие теоретические подходы к пониманию сущности социальных институтов. Выделены этапы процесса институционализации. Представлен анализ особенностей функционирования современных социальных институтов, таких как семья, образование, СМИ, частная собственность. Выявлено, что изменение образа жизни влияет на понимание системы ценностей. Исследована трансформация социальной потребности, которая была главной предпосылкой возникновения социальных институтов, на интерес, любопытство, интенцию. Продемонстрировано, что современные общественные трансформации происходят в совершенно новых принципах. Социальные сети в современном обществе все больше приобретают институциональные признаки. Доказано, что новые социальные практики, которые появились после институционализации сетей, можно зафиксировать в любой сфере общественной жизни.

Ключевые слова: институционализация, социальные сети, социальные институты, социальные нужды, образ жизни, ценностные ориентации.

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu